

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS

SOCIALINIO DARBO KATEDRA

INGRIDA ČAIKA

**ŠIAULIŲ REGIONO VAIKŲ GLOBOS NAMŲ
AUKLĖTINIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

Doc. dr. A. Petrauskienė

VILNIUS, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
SOCIALINIO DARBO KATEDRA

ŠIAULIŲ REGIONO VAIKŲ GLOBOS NAMŲ
AUKLĖTINIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMAS

Socialinio darbo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 62405S204

Vadovė

Doc.dr. A. Petrauskienė

2009 12

Recenzentas

Doc. dr. O. Merfeldaitė

2009 12

Atliko

SDmn8-02 gr. stud.

I. Čaika

2009 12 17

VILNIUS, 2009

TURINYS

IVADAS	6
1. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ TEORINĖS KONCEPCIJOS	10
1.1. Vaikų kasdieninio gyvenimo įgūdžių charakteristikos	13
1.2. Šeima – vaiko socialinių įgūdžių ugdymo institucija.....	18
1.3. Mokyklos veiklos ypatumai, ugdant vaikų socialinius įgūdžius.....	19
2. VAIKO SOCIALIZACIJA GLOBOS INSTITUCIJOJE	22
2.1. Vaiko globos organizavimas	22
2.2. Globos namuose gyvenančių auklėtinių socialinių ir gyvenimo įgūdžių ypatumai	24
2.3. Vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinių įgūdžių ugdymas: specialistai ir jų vaidmenys .	26
2.4. Vaiko psychosocialinė – edukacinė situacija globos namuose	29
2.5. Socialinio ugdymo reikšmė vaiko socializacijai	31
3. ŠIAULIŲ REGIONO VAIKŲ GLOBOS NAMŲ AUKLĖTINIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ	35
3.1. Tyrimo metodai ir organizavimas	35
3.2. Tyrimo rezultatai ir jų interpretacija.....	36
3.2.1. Vaikų globos namų ugdytinių charakteristika.....	36
3.2.2. Šeimos vaikų charakteristika.....	37
3.2.3. Jausmų suvokimo įgūdžių grupės vertinimas.....	38
3.2.4. Savikontrolės įgūdžių grupės vertinimas	41
3.2.5. Bendravimo įgūdžių grupės vertinimas.....	44
3.2.6. Elgesio mokykloje, klasėje vertinimas.....	47
3.2.7. Streso įveikimo įgūdžių grupės vertinimas	51
3.3. Specialistų patirtis ir supratimas apie vaikų socialinius įgūdžius	54
IŠVADOS	63
REKOMENDACIJOS	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS	66
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	72
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	73
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	74
PRIEDAI	75

PRIEDAI

1 priedas. Magistro baigiamojo darbo tyrimo klausimynas	75
2 priedas. Specialistų interviu atsakymai apie socialinių įgūdžių ugdymą	78
3 priedas. Tyrimo objekto operacionalizacijos schema	82

LENTELĖS

1 lentelė. Socialinių įgūdžių ugdymo rekomendacijos.....	28
--	----

PAVEIKSLAI

1 paveikslas. Socialinių įgūdžių rūšys.....	11
2 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį VGN	36
3 paveikslas. Pragyventas laikotarpis VGN	37
4 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį šeimose augančių vaikų.....	37
5 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Žinau, ką jaučiu ir išgyvenu rezultatų pasiskirstymas	38
6 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Suvaldau pyktį rezultatų pasiskirstymas	39
7 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Pasakau, ką jaučiu kitiems rezultatų pasiskirstymas.....	40
8 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Reiškiu savo jausmus neverbaline kalba rezultatų pasiskirstymas	41
9 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Moku susivaldyti rezultatų pasiskirstymas	42
10 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Paprašau leidimo rezultatų pasiskirstymas	42
11 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Moku elgtis ramiai, kai mane erzina, išvengiu muštynių rezultatų pasiskirstymas	43
12 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Dėl nesėkmės lengvai pravirkstu rezultatų pasiskirstymas	44
13 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Kai man reikia pagalbos, galiu jos paprašyti bendraamžių ar suaugusiųjų rezultatų pasiskirstymas	45
14 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Pasakau komplimentą kitam rezultatų pasiskirstymas.....	46
15 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Man lengva bendrauti tiek su berniukais tiek su mergaitėmis rezultatų pasiskirstymas	46
16 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Esu kalbus bendraudamas su nepažįstamais žmonėmis rezultatų pasiskirstymas	47
17 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Pamokoje įdėmiai klausausi kitų žmonių (bendraamžių, suaugusiųjų) pasakojimo rezultatų pasiskirstymas	48
18 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Padėkoju rezultatų pasiskirstymas	49
19 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Pamokoje laikausi klasės taisyklių rezultatų pasiskirstymas	50
20 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Jaučiu atsakomybę už savo poelgius pasiskirstymas	50
21 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Nesugebu susitvarkyti su iškilusiais sunkumais rezultatų pasiskirstymas	52
22 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Moku pasakyti "NE" rezultatų pasiskirstymas	52
23 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Dažnai pergyvenu dėl nesėkmės rezultatų pasiskirstymas	53
24 paveikslas. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Kai jaučiuosi atstumtas, elgiuosi ramiai pasiskirstymas..	54
25 paveikslas. Specialistų nuomonė apie jausmų suvokimo įgūdžių ugdymą.....	56
26 paveikslas. Specialistų nuomonė apie savikontrolės įgūdžių ugdymą.....	58
27 paveikslas. Specialistų nuomonė apie bendravimo įgūdžių ugdymą.....	60
28 paveikslas. Specialistų nuomonė apie streso įveikimo įgūdžių ugdymas	62

VARTOJAMŲ SĄVOKŲ PAAIŠKINIMAS

Vaikų globos namai - valstybinė stacionari socialinių paslaugų įstaiga, teikianti globos (rūpybos), ugdymo ir socialines paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams, kuriems nustatyta laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba), arba laikinai vaikų globos namuose apgyvendintiems vaikams tol, kol bus išspręstas jų gražinimo tėvams arba globos (rūpybos) nustatymo klausimas (Šiaulių vaikų globos namų nuostatai, 2004 m. gegužės mėn. 27 d. Įsak. Nr. V- 2096).

Globojamas (rūpinamas) vaikas - vaikas, kuriam įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta globa (rūpyba) (LR Vyriausybės nutarimas dėl vaikų globos organizavimo nuostatų patvirtinimo, 2002 kovo 27d., Nr. 405).

Socialiniai įgūdžiai – tai gebėjimai sugyventi su kitais asmenimis ir grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, ieškoti kompromisų, konstruktyviai spręsti konfliktus; įveikti stresą, suvokti savo jausmus ir kontroliuoti save; mokytis dirbti ir tinkamai elgtis mokykloje, kurti kartu su kitais, siekti bendro tikslo; dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniame, pilietiniame gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka (Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas, 2001; Š. Šniras, R. Malinauskas, 2006).

Gyvenimo įgūdžiai – tai gebėjimas prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, individų gebėjimas veiksmingai susidoroti su kasdieninio gyvenimo poreikiais ir problemomis; tai tokie gebėjimai, kurie jauniems žmonėms padeda išlaikyti psichikos sveikatą ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai jie susiduria su gyvenimo realijomis (LR Švietimo ir mokslo ministerija. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa, 2004, p. 24).

Socialinis ugdymas – bendriausia pedagoginė sąvoka, reiškianti augimą, didinimą, plėtotę, brandinimą; pedagogikos vadovėliuose socialinis ugdymas apibūdinamas kaip tikslinga ir kryptinga pedagogo ir jo ugdomųjų asmenų bendra veikla, skirta pastarųjų asmenybei formuoti ir tobulinti; ugdymas, kaip sudėtinė socializacijos proceso dalis, veiksmingai keičianti asmenybės moralines nuostatas, jos visuomeninę sąmonę (J. Vaitkevičius 1995; Bitinas B., Rajeckas, J. Vaitkevičius, Z. Bajoriūnas 1981).

IVADAS

Tyrimo problemos aktualumas: Gyvenant permainų ir reformų visuomenėje daugiau dėmesio skiriama vaikų ir jaunuolių socialinių, asmeninių įgūdžių ugdymui. Tam reikšmės turi Seimo patvirtintas Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (2003), įgyvendinamos Gyvenimo įgūdžių ugdymo (2004), Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo (2007), Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005 – 2008 metų programos, Bendrosios programos ir Išsilavinimo standartai (2003), Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo planas (2007 m. spalio mėn. 11d. Nr. A1-282), iškelia būtinybę ugdyti savimi pasitikinčius, komunikabilius, įvairius gyvenimo sunkumus įveikti gebančius jaunuolius ir sudaryti tinkamas asmens socialinio integravimosi į visuomenę sąlygas. Socialinių įgūdžių lavinimas padeda asmeniui prisitaikyti socialinėje aplinkoje ir kartu gerinti aplinkos sąlygas siekiant užtikrinti sėkmingą funkcionavimą (R. Raudeliūnaitė, 2007).

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, šiuo metu Lietuvos globos namuose gyvena apie 6000 vaikų (Socialinis pranešimas 2007 - 2008). Visų šių vaikų namai – globos namai. Ten tėvų vietą yra „užėmę“ specialistai, kurie minimaliai kompensuoja tėvišką meilę ir rūpestį vaikams. Jie stengiasi išugdyti doras asmenybes, tačiau visgi vaikų, augančių vaikų globos namuose, socialiniai įgūdžiai skiriasi nuo vaikų, kurie auga šeimose (K. Samašonok, A. Gudonis, 2007). Ypač svarbu paramą teikti paauglystėje, kai formuojasi žmogaus santykio su kitais ir su aplinka pagrindai (G. Linkaitytė, J. Daukšytė, 2003). Todėl labai svarbu lavinti vaikų socialinius įgūdžius. Psichologijos krypties mokslininkų (M. Pileckaitė – Markovienė, T. Lazdauskas, 2007; R. Žukauskienė, O. Leiputė, 2002; K. Samašonok, R. Žukauskienė, 2004 ir kt.) požiūriu, vaikų globos namų ugdytiniams būdingas ne toks palankus santykis su savimi: menkesnis pasitenkinimas savimi, žemesnis savęs vertinimas, iniciatyvos, motyvacijos stoka ir kt. Santykis su savimi, kaip viena iš svarbiausių asmens socialinio funkcionavimo dimensijų, turi įtakos santykiams su kitais žmonėmis bei socialine aplinka plačiaja prasme. Mokslininkų (R. Braslauskienė, 2000; K. A. Dodge, G. S. Pettit, C. L. McClaskey, M. M. Brown, 1986; K. Samašonok, V. Gudonis, R. Žukauskienė, 2005; P. Vorria, S. Wolkind, M. Rutter, A. Pickles, A. A. Hobsbaum, 1998) pateikiami faktai apie globos institucijų auklėtinių nepakankamai susiformavusius socialinės elgsenos įgūdžius, bendravimo su aplinkiniais sunkumus, elgesio ir emocinių problemų pasireiškimą, socialinės kompetencijos deficitą, žemą savęs vertinimą, disfunkcionalių elgseno strategijų taikymą gyvenimiškose situacijose verčia susimąstyti bei skatina ieškoti efektyvesnių

ugdymo metodų ir būdų, kaip tinkamai organizuoti ugdymo procesą, įgyvendinti prevencines programas.

Asmens gebėjimas pasiekti išsikeltą tikslą turėtų būti jo kompetentingumo rodiklis (R. Lekavičienė, 2001). O norint pasiekti tikslą, reikalingi socialiniai įgūdžiai. Nemažai edukologijos mokslo atstovų, nagrinėjančių vaikų socialinę ir edukacinę situaciją, iškelia socialinių įgūdžių ugdymą kaip svarbų asmens socialinės integracijos veiksnį ir pabrėžia, kad socialinių įgūdžių stoka tampa nemaža problema paauglystėje (Š. Šniras, R. Malinauskas, 2006; R. Lekavičienė, 2001; M. Pileckaitė – Markovienė, T. Lazdauskas, 2007 ir kt.). Individo socialinę kompetenciją parodo kompleksinis individo socialinių įgūdžių, tarpasmeninių santykių kokybės bei gebėjimo pasiekti gyvenimo tikslus įvertinimas (R. Lekavičienė, 2001). Tinkami socialiniai įgūdžiai, įgyti vaikystėje, labai įtakoja tolimesnį individo gyvenimą. Mokėjimas bendrauti, savikontrolė, tinkamas elgesys mokykloje, jausmų suvokimas ir gebėjimas įveikti stresą – visa tai galima apibūdinti kaip pagrindinius socialinius įgūdžius, kurie vaikui turi būti išugdomi. Nuo jų priklauso vaiko elgesys, orientuotas ne tik į save, bet ir į jį supančią aplinką. Galima teigti, kad šeima – pirmoji aplinka, kurioje vaikui ugdomi socialiniai įgūdžiai. Mokykla yra antroji pagal svarbą ugdymo institucija po šeimos, daranti įtaką socialinei ir emocinei vaiko raidai (D. O. Daukšienė, V. Gudžinskienė, 2002). Jaunimui, bandančiam suprasti save ir rasti savo vietą artimoje ir tolimojoje socialinėje aplinkoje, svarbūs asmeninę ir socialinę kompetenciją lemiantys gebėjimai (G. Linkaitytė, J. Daukšytė, 2003).

Socialinių įgūdžių ugdymas išplėtotų asmens socialinio funkcionavimo galimybes ir padėtų pasiekti aukštesnės būties kokybės, leidžiančios ne tik sėkmingiau prisitaikyti naujojoje besikeičiančioje aplinkoje, bet ir atitinkamai veikti aplinką ar net keisti ją (R. Raudeliūnaitė, 2007).

Moksliniai tyrimai parodė, kad socialinių įgūdžių bei adaptyvaus elgesio ugdymas padeda lengviau užmegzti ir išlaikyti tarpasmeninius santykius, paprašyti pagalbos, išsakyti savo jausmus, apginti savo nuomonę, efektyviai spręsti konfliktines situacijas, atsispirti neigiamiems poveikiams (D. Garrick, M. A. Laurel, 2003).

Vaikų globos namuose aktualu plėtoti socialinių įgūdžių tyrimus, kurie išryškintų paauglių, gyvenančių globos namuose, socialinių įgūdžių ugdymąsi sąlygojančius veiksnius.

Tyrimo objektas: globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas (is).

Tyrimo tikslas: Atskleisti auklėtinių, gyvenančių vaikų globos namuose, socialinių įgūdžių charakteristikas ir jų ugdymo (si) veiksnius bei formas.

Ginamieji teiginiai:

1. Jausmų suvokimo įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose.
2. Savikontrolės įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose.
3. Bendravimo įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose.
4. Streso įveikimo įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose.
5. Specialistai, dirbantys vaikų globos namuose, stokoja kompetencijų, sąlygojančių vaikų socialinių įgūdžių ugdymo efektyvumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išryškinti socialinių įgūdžių teorines koncepcijas.
2. Nagrinėti vaikų socialinių įgūdžių, kaip socialinės kompetencijos raiškos sampratą.
3. Nustatyti socialinių įgūdžių raišką vaikų, gyvenančių globos namuose, bei vaikų, augančių biologinėse šeimose.
4. Palyginti vaikų, augančių globos namuose ir šeimose, socialinių įgūdžių charakteristikas.
5. Pateikti vaikų socialinių įgūdžių ugdymo rekomendacijas.

Tyrimo metodai:

I. Teoriniai: mokslinių šaltinių ir dokumentų analizė.

II. Empiriniai

1. Siekiant nustatyti paauglių socialinių įgūdžių ypatumus, taikytas mokinių apklausos raštu metodas - klausimynas. Klausimynas buvo sudarytas remiantis Socialinių įgūdžių ugdymo vadovu (2001) bei Pirso – Hariso testu (pagal R. Lekavičienę, 2001), skirtu vaikų socialinei kompetencijai įvertinti.
2. Kokybinis duomenų rinkimo metodas.

III. Duomenų analizės metodai

1. Kiekybinio tyrimo duomenys buvo apdoroti naudojant Microsoft Excel programą ir pateikti procentine išraiška.
2. Atlikta interviu turinio analizė.

Darbo naujumas ir reikšmingumas. Pateikti vaikų, gyvenančių globos namuose, ir vaikų, augančių biologinėse šeimose, socialinių įgūdžių charakteristikos skirtumai reikšmingi

socialiniams pedagogams, socialiniams darbuotojams dirbantiems mokykloje ir globos namuose bei norintiems efektyvinti darbą socialinių įgūdžių srityje. Pritaikyta socialinių įgūdžių tyrimo metodika, padedanti tiksliau apibrėžti socialinių įgūdžių raiškos ypatumus.

Atlikta paauglių, gyvenančių vaikų globos namuose ir biologinėse šeimose, socialinių įgūdžių lyginamoji analizė ir išryškinti tipiniai bei specifiniai šių įgūdžių raiškos ypatumai. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad vaikai, gyvenantys savo biologinėse šeimose, geriau geba užmegzti ir palaikyti kontaktą, spręsti konfliktus, taip pat labiau išlavėję bendravimo, elgesio mokykloje, savikontrolės, jausmų suvokimo, streso įveikimo įgūdžių srityse. Paaugliai iš globos namų turi sunkumų palaikydami tarpusavio sąveiką, bendraudami, spręsdami konfliktus, įveikdami stresą ir save kontoliuodami, nes jiems sunkiai sekasi atpažinti ne tik savo, bet ir kitų žmonių jausmus, emocinę būseną. Todėl ypač svarbu plėtoti socialinius įgūdžius tarp vaikų globos namų ugdytinių.

Darbo struktūra: įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (Konstitucija – 1 šaltinis; įstatymai, norminiai aktai – 15 šaltinių; literatūra lietuvių kalba – 51 šaltinis; literatūra anglų kalba – 5 šaltiniai; publikacijos internete – 17 šaltinių), 3 priedai.

1. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ TEORINĖS KONCEPCIJOS

Socialiniai įgūdžiai apibrėžiami labai įvairiai. Apibrėžti socialinius įgūdžius sudėtinga dėl to, kad ši sąvoka remiasi daugeliu kitų sąvokų: asmenybė, intelektas, kalba, suvokimas, požiūris, įvertinimas, aplinkos – elgesio sąveika.

Psichologijoje ir edukologijoje įgūdis bendriausia prasme apibrėžiamas kaip automatizuotas mąstymo ir praktinės veiklos *veiksmas*, kuris atliekamas tobulai (G. Butkienė, A. Kepalaitė, 1996; L. Jovaiša, 1993).

M. Argyle (1981) teigia, kad *socialiniai įgūdžiai – adaptyvus ir adekvatus elgesys*, kurio efektyvumą pripažįsta ne tik pats, bet ir kiti individai (Š. Šniras, 2005).

Socialiniai įgūdžiai, psichologų nuomone, yra gebėjimas adaptyviai ir adekvačiai elgtis, o tai leidžia įveikti kasdieninio gyvenimo reikalavimus ir pasikeitimus, netikėtus stresus ir sunkumus (L. Bulotaitė, R. V. Pivorienė, N. Sturlienė 2000).

E. Gambbrill (1995) išskiria tokius socialinius įgūdžius, būdingus socialiai kompetetingam žmogui: gebėjimas atsisakyti, reaguoti į kritiką, reikalauti pakeisti netinkamą elgesį, išreikšti prieštaravimus, neleisti nutraukinėti kalbančiojo, atsiprašyti, pripažinti silpnybes, nutraukti nepageidautinus kontaktus, priimti komplimentus, reaguoti į bandymus kontaktuoti, pradėti pokalbį, palaikyti pokalbį, baigti pokalbį, organizuoti (parengti) norimus kontaktus, paprašyti paslaugos, sakyti komplimentus, atvirai reikšti jausmus (R. Lekavičienė, 2001)

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrojoje programoje (2008) socialiniai įgūdžiai apibūdinami kaip gebėjimas:

- sugyventi su kitais asmenimis bei jų grupėmis, užmegzti ir palaikyti tarpasmeninius ryšius, rasti kompromisus, konstruktyviai spręsti konfliktus;
- mokytis, dirbti ir kurti kartu su kitais asmenimis, padėti jiems, įtikinti ir patraukti siekiant įgyvendinti bendrą tikslą;
- dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniame, pilietiniame bei politiniame gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka.

Socialiniai įgūdžiai ir socialinė kompetencija glaudžiai susiję. Socialiniai įgūdžiai – *socialinės kompetencijos išraiška* (R. Lekavičienė, 2001).

Pasak M. Argyle (1996), socialiniai įgūdžiai – tai tam tikri elgesio šablonai, kurie individą padaro socialiai kompetetingu ir galinčiu daryti norimą poveikį kitiems žmonėms (R. Lekavičienė,

2001). Socialinės kompetencijos sąvoka nusako socialinį asmenybės elgesį ir plačiąja prasme išreiškia individo adaptyvų ir efektyvų funkcionavimą socialinėse situacijose. Individo socialinę kompetenciją parodo kompleksinis individo socialinių įgūdžių, tarpasmeninių santykių kokybės bei gebėjimo pasiekti gyvenimo tikslus, įvertinimas (R. Lekavičienė, 2001).

S. M. Shonk, D. Cicchetti (2001), F. Motti –Stefanidi (1996) ir kt. nekompetentingumą apibūdina kaip nepakankamą pasitikėjimą savimi, kritikos ir nesėkmių baime, silpnai išsivysčiusius socialinius įgūdžius, žemus akademiniais laimėjimus, nebrandumą, elgesio taisyklių ir normų nesilaikymą, jų ignoravimą, destruktivyvų elgesį (K. Samašonok, R. Žukauskienė, 2004).

G. Crombie (1998) teigia, kad vieningos nuomonės nėra, kuriuos įgūdžius priskirti kompetetingo elgesio įgūdžiams (R. Lekavičienė, 2001). Viena iš strategijų, kuria remiantis bandyta įvardyti svarbiausius socialinius įgūdžius, buvo pagrįsta socialinėmis vertybėmis (pavyzdžiui, psichologai buvo paprašyti apibūdinti kompetetingą vaikų elgesį). Kompetencijos indikatoriais tapo tokios savybės, kaip: savarankiškumas, pasitikėjimas, empatiškumas. Vis dėlto, tai gali būti kritikuojama, nes, pavyzdžiui, pasitikėjimas gali būti vertinamas kaip nesugebėjimas diferencijuoti žmones į patikimus ir nepatikimus.

Pagal Š. Šnirą (2005), socialinių įgūdžių įvardijimo galimybė – teoriniai tyrinėjimai. Tačiau paaiškėjo, kad teoriniai samprotavimai ne visada patvirtinami empiriniais tyrimais. Pavyzdžiui, socialinių ryšių vengimas ir gebėjimas juos apriboti gali būti vertinamas kaip reikalingas socialinis įgūdis (R. Lekavičienė, 2001).

Socialiniai įgūdžiai yra specifinis elgesys, kuris reikalingas, kad individas kompetetingai atliktų užduotį, o sąvoka socialinė kompetencija norima pabrėžti ir įvertinti, kad asmuo adekvačiai įvykdė užduotį. Galima teigti, kad vartodami sąvoką socialinė kompetencija, išreiškiame nuomonę apie individo socialinį elgesį tam tikroje situacijoje, kad individo turimi socialiniai įgūdžiai gali būti laikomi pagrindiniu socialinės kompetencijos matu (Š. Šniras, 2005).

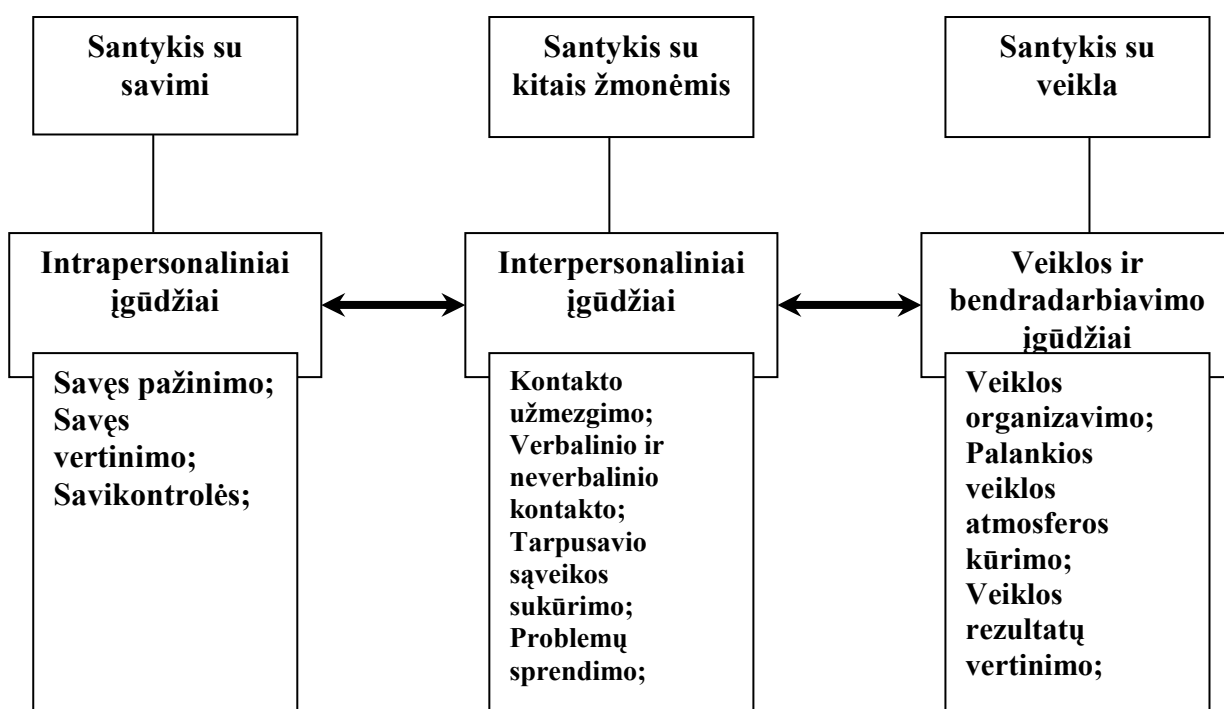
Taigi, kalbant apie įgūdžius socialinės kompetencijos kontekste, pabrėžiamas jų funkcionalumo pobūdis: įgūdžiai reikalingi, kai norima ką nors atlikti ir pasiekti ką nors vertinga. Kitaip tariant, jie leidžia asmeniui „pakeisti žinias – „Ką aš žinau“ – ir nuostatas bei vertybes – „Ką aš galvoju, jaučiu, tikiu“ – į veiksmus – „ką ir kaip daryti“ (L. Bulotaitė, 2000).

Mokslinėje literatūroje dažnai skiriami esminiai ir situaciniai socialiniai įgūdžiai. *Esminiai (baziniai) įgūdžiai* – tai patys svarbiausi socialiniai įgūdžiai, kurie reikalingi visose gyvenimo situacijose (Š. Šniras, 2005). *Situaciniai socialiniai įgūdžiai* – tai įgūdžiai, reikalingi tam tikrose gyvenimo situacijose. Tai – mokėjimas pateikti klausimus bei atspindėti jausmus, pasakymas, ką jauti, mokėjimas pradėti pokalbį, mokėjimas pakalbėti, mokėjimas užbaigti pokalbį, mokėjimas

išklausyti, mokėjimas daryti įtaką, mokėjimas užtikrintai elgtis (atkakliai elgtis), mokėjimas lyderiauti (Š. Šniras, 2005).

Situaciniai socialiniai įgūdžiai padeda pozityviai save vertinti ir pasitikėti savimi, išgyventi skausmingus jausmus, priimti sprendimus, efektyviai bendrauti, pasipriešinti aplinkos įtakai, dvasingai gyventi (Š. Šniras, 2005).

R. Raudeliūnaitė (2007) teigia, jog dažnai šie įgūdžiai indentifikuojami ir sugrupuojami pagal socialines sąveikas, apimančias asmens santykį su savimi, kitais žmonėmis, veikla ir leidžiančias išskirti intrapersonalinius (santykio su savimi), interpersonalinius (santykio su kitais žmonėmis) ir veiklos bei bendradarbiavimo įgūdžius (žr. 1 pav.)

1 pav. Socialinių įgūdžių rūšys (R. Raudeliūnaitė, 2007)

Mokslininkai A. S. Bellack, 1999; S. J. Taylor, S. Larson, 1999; S. M. Kolb, Ch. Hanley-Maxwell, 2003 ir kt., daugiau dėmesio sutelkia į asmens *santykių su savimi* sritį ir jos pagrindu skiria esminius *intrapersonalinius* įgūdžius. Šie įgūdžiai siejami su asmens *AŠ* vaizdu, gebėjimu suprasti, kontroliuoti ir tinkamai išreikšti savo mintis, jausmus; pažinti ir įvertinti savo asmenybės ypatumus. Pabrėžiama, kad intrapersonaliniai įgūdžiai yra socialinių įgūdžių pagrindas, daro įtaką asmens santykiui su aplinka. Prie esminių intrapersonalinių įgūdžių linkstama priskirti asmens savęs pažinimo, savęs vertinimo ir savikontrolės įgūdžius (R. Raudeliūnaitė, 2007).

Tyrėjai E. McGinnis, A. P. Goldstein, 1990; M. Argyle, 1996; L. Bulotaitė, 1996; D. Selmistraitienė, 2001 ir kt. daugiau dėmesio sutelkia į veiksmingos *tarpusavio sąveikos* aspektą, leidžiantį išskirti esminius *interpersonalinius* įgūdžius. Kadangi tarpusavio sąveika pasireiškia tarpusavio santykiais bei pasikeitimu veikla, jos koordinavimu ir pagalbos teikimu, tai dažniausiai skiriamos dvi jos santykių formos – *bendravimas* ir *bendradarbiavimas*, turintys ryšį su atitinkamais socialiniais įgūdžiais (R. Raudeliūnaitė, 2007).

Apibendrinant įvairių autorių ir mokslininkų socialinių įgūdžių teorines koncepcijas, galima teigti, kad priimtinausia socialinių įgūdžių apibrėžtis būtų tokia: socialiniai įgūdžiai – tai automatizuotas būdas adaptyviai ir adekvačiai elgtis, kai asmuo ištobulinęs savo socialinius įgūdžius gali daryti įtaką kitiems, leidžia asmeniui efektyviai spręsti įvairias gyvenimiškas problemas, sėkmingai prisitaikyti naujoje, besikeičiančioje aplinkoje. Taip pat, socialiniai įgūdžiai padeda individui užimti tam tikrą vietą įvairiose socialinėse grupėse bei palaikyti pozityvius tarpusavio santykius.

1.1. Vaikų kasdieninio gyvenimo įgūdžių charakteristikos

Bendrosiose programose ir Išsilavinimo standartuose (2003) didelis dėmesys skiriamas *bendriesiems* asmeniniams, socialiniams, komunikaciniams, kritinio mąstymo bei problemų sprendimo, darbiniais ir veiklos gebėjimams plėtoti, kurie leidžia asmeniui sėkmingai mokytis ir dirbti įvairiose srityse ir yra labai svarbūs asmenybės augimui. Taip pat pabrėžiama, kad gebėjimai negali būti plėtojami tik kurio nors vieno dalyko kontekste, „nes bendrųjų asmens gebėjimų ugdymas apima visą ugdymo turinį ir procesą, mokyklos bendruomenės gyvenimą ir veiklą“ (p. 10).

G. Linkaitytė ir J. Daukšytė (2003) teigia, jog asmuo, neįsisavinęs minėtų įgūdžių bei gebėjimų, nesugeba integruotis į visuomenę ir patiria socialinę atskirtį.

Įgūdžiai bei gebėjimai nusako asmenybės socialumą. Taigi jaunimui, bandančiam suprasti save ir rasti savo vietą artimoje ir tolimoje socialinėje aplinkoje, svarbūs asmeninę ir socialinę kompetenciją lemiantys gebėjimai (G. Linkaitytė, J. Daukšytė, 2003).

D. O. Daukšienė ir V. Gudžinskienė (2002) teigia, kad vaikai, įgiję didesnę socialinę, emocinę, komunikacinę, pažintinę patirtį, lengviau bendrauja su bendraamžiais ir suaugusiais, priima naujoves ir prisitaiko prie pasikeitusių sąlygų, yra savarankiškesni, dažnai ir smalsesni.

Streso įveikimo įgūdžiai. Stresas – kaip įtampos būseną, visuma apsauginių fiziologinių reakcijų, atsirandančių žmogaus organizme kaip atsakas į nepalankių veiksnių (stresorių) poveikį (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

D. G. Myers (2000) teigia, jog stresas – tam tikrų įvykių, mūsų laikomų grėsmingais bei sunkiais ir vadinamų stresoriais, suvokimas ir reagavimas į juos.

Pagal psichologijos žodyną (1993), stresas – žmogaus būseną, kylanti dėl įvairių ekstremalių poveikių, stresorių. Streso bendrasis adaptacinis sindromas – nespecifinė organizmo reakcija į kiekvieną nepalankių poveikį. Priklausomai nuo stresoriaus rūšies ir jo poveikio pobūdžio skiriamos streso rūšys: pati bendriausia klasifikacija – fiziologiniai ir psichiniai stresoriai. Stresas gali pasireikšti įvairiomis formomis (impulsyvumas, slopinimas, generalizuotumas) gali sukelti psichinių procesų eigos pokyčius, emocinius poslinkius, keičia veiklos motyvaciją, sutrikdo judesius ir kalbą (p. 295).

J. Pikūnas ir A. Palujanskienė (2005) teigia, „kad stresas – natūralus emocinis paauglio stovis. Krizės (streso) stovis – tai paauglio prasmingų alternatyvių pasirinkimų laikotarpis. Stresą paauglystėje galima nusakyti, kaip psichologinį žmogaus vystymąsi, kaip progresuojantį pusiausvyros tarp „aš“ ir „kiti“ kitimą. Viso to tikslas – psichinė nepriklausomybė nuo kitų: laisvė savarankiškai jausti, galvoti, vertinti, norėti ir tai demonstruoti savo elgesiu“ (p. 54).

Paaugliui svarbu suvokti, kokios aplinkybės sukelia stresą, kaip tai gali įtakoti jį. Jis turi mokėti išvengti tokių situacijų arba tinkamai elgtis tokiose, stresą sukeliančiose, situacijose. Stresas turi didelę įtaką jaunuolio emociniam stabilumui ir veiksams, ir labai svarbu, kad jis turėtų įgūdžių, kurie padėtų jį įveikti.

Jausmų suvokimo įgūdžiai. *Jausmai* yra žmogaus santykių su tikrovės daiktais ir reiškiniais išgyvenimas, t.y. jie neatsiejama mūsų gyvenimo dalis (Psichologijos žodynas, 1993).

Labai dažnai jausmai yra nepriimami ir slepiami dėl įvairių priežasčių. Dažnai taip būna todėl, kad bijoma pripažinti savo jausmus arba žmogus mano, kad jam „nedera“ tokių emocinių išgyvenimų turėti (L. Bulotaitė, R. V. Pivorienė, N. Sturlienė 2000). Nėra nei „gerų“, nei „blogų“ jausmų. Visi emociniai išgyvenimai yra mūsų vidinio gyvenimo dalis, kuri atitinka tą situaciją, kurioje šiuo metu esame (D. Gailienė, L. Bulotaitė, N. Sturlienė 1996).

Jausmų nereikia slėpti, atmesti ar ignoruoti, nes tai gali turėti neigiamas pasekmes. Labai svarbu, kad vaikas suprastų save ir kas su juo vyksta. Todėl vaikui svarbu atpažinti jausmus, plėsti jausminį žodyną, kad jis galėtų įvardinti tai, ką jaučia. Ir svarbiausia, kad vaikas mokėtų reikšti

savo jausmus, papasakotų apie tai, ką jaučia kitiems. Užgniaužti jausmai turi didelę įtaką vaiko emocinei pusiausvyrai. Reikia mokėti juos kam nors išlieti, kad užlaikyti savyje jie neturėtų vaikui neigiamų padarinių, tokių, kaip: psichinės ligos, dideli emocinių audrų išsiveržimai. Pasidalijimas jausmais grupėje padeda jaustis artimesniems vienas kitam, sukuria saugią aplinką, kur žmonės gali laisvai rodyti savo išgyvenimus. Šis būdas padeda geriau pažinti vienas kitą, geriau bendrauti ir bendradarbiauti (D. Gailienė, L. Bulotaitė, N. Sturlienė 1996). Kiekvienam žmogui svarbu jaustis grupės nariu.

D. Gailienė ir kt. (1996) teigia, kad ryšių tarp žmonių tvirtumas priklauso nuo to, kiek jie gali rodyti vieni kitiems savo jausmus, tiek malonius, tiek nemalonus. Jeigu atvirai galima sakyti apie savo emocinius išgyvenimus vienas kitam, tai sustiprėja tarpusavio pasitikėjimas ir supratimas.

J. Vaitkevičius (1995) teigia, jog vaikas turi išmokti valdyti savo jausmus, reikalui esant juos derinti prie kitų žmonių nuotaikos. Tai padės suprasti kitus žmones, orientuotis situacijoje, pritapti visuomenėje.

Bendravimo įgūdžiai. Bendravimas – mūsų gyvenimo pagrindas. Jo metu įgyjame išminties, patyrimo, pasidaliname emociniu krūviu, realizuojame save, siekiame įvairiausių ir kolektyvinių tikslų (A. Ukaniėnė, 2003).

R. Želvys (1995) teigia, kad bendravimo prigimtis išvelgiama žmogaus saviraiškoje, jo sugebėjime perduoti kitiems žmonėms tai, ką galvojame, jaučiame, kokiais matome save ir mus supančią aplinką. Bendraudami žmonės ne tik sąveikauja, bet ir pažįsta vienas kitą. Asmuo, bendraujantis su kitu, siekdamas geriau suprasti pašnekovą ir svarstomą problemą, pats atsiveria net ir rizikuodamas. Tik esant tokiam atsivėrimui, bendravimas turi prasmę.

Visų pirma galima skirti bendravimą su savimi (jis dar vadinamas intrapersonaliniu) ir bendravimą su kitais (tarpusavio, tarpasmeninis, interpersonalinis). Puikios intrapersonalinio bendravimo iliustracijos – posakiai „mane baigia užgraužti sąžinė“, „pasižiūrėk į save iš šalies“ ir pan. Kai kurie asmenybės tyrinėtojai tvirtina, kad ji susideda iš keleto dalių, panašių į kompiuterio loginius diskus. Tuomet intrapersonalinis bendravimas – tai „bendravimas“ tarp asmenybės dalių. Tarpasmeninis bendravimas toks, į kurį įsitraukia ne mažiau kaip du žmonės (J. Almonaitienė, 2003).

Poreikis bendrauti yra vienas svarbiausių gyvenime. Nuo bendravimo efektyvumo priklauso gyvenimo kokybė, socialinė kompetencija (Neįgaliųjų mokymo ir karjeros planavimo praktinis vadovas, 2005).

Tarpasmeniniai santykiai leidžia patenkinti pagrindinius žmogaus socialinius poreikius. Vieni iš svarbiausių – priklausomybės ir prierašumo poreikiai (J. Almonaitienė, 2001).

Bendravimas yra daugialypis, įvairiapusiškas reiškinys. Skiriami trys pagrindiniai glaudžiai tarpusavyje susiję tarpasmeninio bendravimo komponentai:

- *Tarpusavio suvokimas.* Jis vyksta pradiniam bendravimo etape. Čia svarbiausi tampa kitų žmonių, savęs, grupių suvokimo, supratimo ir vertinimo įgūdžiai. Šiame bendravimo etape pagrindinis klausimas, į kurį reikia atsakyti, yra toks: „Ką aš matau, jaučiu ir girdžiu?“. Dažnai žmonės nėra pakankamai motyvuoti ir nepakankamai stengiasi, kad teisingai suvoktų kitą asmenį ir jo elgesį. Reikia stengtis išvengti tokių klaidų, t.y. būti atidžiam detalėms, nedaryti skubotų išvadų apie žmogų, nusiteikti keisti požiūrį į žmogų ir pan.
- *Socialinė komunikacija.* Ji vyksta atsiradus ryšiui tarp dviejų ar daugiau žmonių. Kalba yra pagrindinė žmonių bendravimo priemonė. Šiame etape keičiamasi nuomonėmis, rodomi jausmai. Keletas svarbių taisyklių šiame etape: skirti faktus nuo išvadų, vengti dviprasmiškos kalbos. Akcentuojama klausymosi svarba. Klausantis reikėtų vengti ignoravimo, įkyraus klausinėjimo, hipotezių kėlimo, vertinimo. Taip pat reikia pažymėti, kad socialinei komunikacijai svarbi neverbalinė komunikacija (nežodinė).
- *Tarpusavio sąveika.* Tai bendraujančių poveikis vienas kitam. Darydami poveikį vienas kitam žmonės keičia jausmus, požiūrį, nuostatas, nuomones, elgesį. Pagrindinis klausimas, į kurį reikia atsakyti šiame etape: „Kaip mano (kito) elgesys paveiks kito (mano) elgesį?“ (Neįgaliųjų mokymo ir karjeros planavimo praktinis vadovas, 2005).

Būtent turimi bendravimo įgūdžiai gali užtikrinti tarpasmeninių santykių kokybę. Bendrosiose programose ir Išsilavinimo standartuose (2003) bendravimo srityje išskiriami tokie esminiai gebėjimai, kaip: girdėti ir suprasti kitų nuomonę, požiūrį, o taip pat mokėti išsakyti savąjį, sugebėti argumentuoti savo nuomonę.

Svarbu, kad šie įgūdžiai būtų ugdomi jau vaikystėje, nes jei vaikas vaikystėje neturi įgūdžių, kurie užtikrintų sėkmingą bendravimą su kitais, suaugus jam bus sunku juos išsiugdyti. Nemokėdamas bendrauti, žmogus negali patenkinti svarbiausiųjų savo poreikių.

Savikontrolės įgūdžiai. *Savikontrolė* – tai gana sudėtingas psichinis procesas, pagrįstas giliu sąmoningumu (J. Laužikas, 1993).

Pagal psichologijos žodyną, savikontrolė – racionali žmogaus refleksija ir savo veiksmų vertinimas pagal sau pačiam svarbius motyvus ir nuostatas, santykių tarp veiksmų tikslų, priemonių ir padarinių lyginimas, analizavimas ir koregavimas. Savikontrolė gali pasireikšti įvairiomis

formomis: savidrausme, savęs apribojimu, įveikimu, privertimu, nuslopinimu, pasmerkimu, pritarimu sau, savęs parėmimu, patikrinimu ar net nubaudimu. Savikontrolės formos, rūšys ir konkretus turinys priklauso nuo subjekto veiksmų objekto, sąlygų ir rūšių, nuo veiksmų sąmoningumo. Asmenybės sugebėjimas nuolat save kontroliuoti yra vienas iš šios valios brandumo rodiklių (Psichologijos žodynas, 1993).

Daugelį mokinių reikia išmokyti savikontrolės. Jie gali išmokti, kaip mokytis tik tuomet, kai yra perėmę bendrąsias pažinimo strategijas. Be šito kiekviena nauja mokymosi užduotis bus beveik neįveikiama dėl savo sudėtingumo (N. L. Gage, D. C. Berliner, 1994).

Savikontrolė labai svarbi visose gyvenimo situacijose. Nemokėjimas savęs kontroliuoti daro neigiamą poveikį ne tik pačiam vaikui, bet ir jį supančiai aplinkai. Nemokėjimas savęs kontroliuoti gali peraugti į rimtus konfliktus, o kartais net ir į smurtą. Todėl labai svarbu, kad vaikas, kilus konfliktui, sugebėtų susitvardyti, konfliktinėse situacijose rastų tinkamą išeitį, t.y. pasitrauktų, nutylėtų, siūlytų tartis gražiuoju, taip pat mokėtų pripažinti, jei buvo neteisisus ar suklydo, ir siektų ištaisyti klaidą, o siekdamas patenkinti savo poreikius, paisytų ir kitų žmonių interesų (Bendrosios programos ir Išsilavinimo standartai, 2003).

Mokykloje reikalingi įgūdžiai. Mokykloje vaikai praleidžia didžiąją savo gyvenimo dalį. Jos uždavinys – išugdyti kompetetingas asmenybes. Tačiau vien mokytojų indėlio, siekiant įgyvendinti šį uždavinį, nepakanka. Labai svarbu, kad vaikai turėtų tam tikrus įgūdžius, kurie garantuotų jų sėkmingą dalyvavimą mokyklos veikloje. Svarbu, kad vaikas mokėtų pamokoje įdėmiai klausytis, susikaupti, nereaguoti į trukdymus, laikytusi veiklos taisyklių, atkreiptų dėmesį į mokytojo pastabas, nesupratęs nebijotų paklausti mokytojo. Visi šie įgūdžiai, o kartu ir mokytojo atsakingas darbas garantuoja socialios asmenybės tapsmą (D. Gailienė, L. Bulotaitė, N. Sturlienė, 2000; G. Butkienė, A. Kepalaitė, 1996).

Apibendrinant vaikų kasdieninio gyvenimo įgūdžių charakteristikas, galima teigti, kad tai – viena iš visapusiško asmenybės ugdymo dalių. Formuojant vaiko kasdieninio gyvenimo įgūdžius siekiama ne tik įtraukti vaikus ir paauglius į darbinę veiklą, bet ir parengti juos gyvenimui. Taip pat galima teigti, kad vaikai įgiję įvairiapusę socialinę, emocinę, komunikacinę, pažintinę patirtį, lengviau bendrauja su bendraamžiais ir suaugusiais, lengviau adaptuojasi naujose ir pasikeitusiose situacijose. Vaikai, įgiję tinkamus socialinius įgūdžius, dažnai yra savarankiškesni, dažnai imlesni naujovėms bei yra smalsesni.

1.2. Šeima – vaiko socialinių įgūdžių ugdymo institucija

Šeima – svarbiausia institucija vaiko gyvenime. Ji teikia jam saugumą, tikrumą, globą ir auklėjimą. Čia vaikas išmoksta, kas yra jo šeimos normos bei vertybės. Tiek augimą, tiek vystymąsi galima paveikti teigiamai ir neigiamai. Optimaliomis sąlygomis juos galima skatinti, o nepalankiomis – stabdyti (U. Mielke, 1997). Šeima – svarbiausias veiksnys, apsprendžiantis asmenybės tapsmą. Šeimos ryšiai bei tėvų santykiai su vaiku šiam yra pirmasis ir įtaigiausias bendravimo modelis (G. Navaitis, 1998).

K. Miškinis (2003) teigia, jog šeima – daugiau nei teisinis, visuomeninis ir ekonominis vienetas. Tai meilės ir solidarumo bendruomenė, unikaliai suderinta mokyti ir perduoti kultūrinės, etinės, visuomenines, dvasines bei religines vertybes, kurios yra esminės jos narių ir visuomenės vystymuisi ir gerovei.

D. Nasvytienė (2005) šeimą apibūdina kaip svarbiausią vaiko auklėjimo terpę, kur rūpinamasi vaiku ir jis saugomas, mokomas suprasti kitus ir save, formuojamas ir kontroliuojamas jo elgesys.

I. Leliūgienės (2003) teigimu, šeimos vaidmeniui visuomenėje savo galia neprilygsta jokia kita institucija, nes būtent šeimoje formuojasi ir vystosi žmogaus asmenybė, susipažįstama su socialiniais vaidmenimis, kurie būtini normaliai vaiko adaptacijai visuomenėje.

Šeimoje žmogus patiria pirmuosius išpūdžius, gauna pirmuosius mokėjimus, įpročius, žinias apie save patį, kitus žmones, aplinką. Pirmieji išpūdžiai, įpročiai lemia tolesnę asmenybės raidą, žmogaus kelią, jo likimą (J. Laužikas, 1993). Tėvai yra pirmieji vaiko mokytojai. Ką vaikas įsisavina šeimoje, kaip tai veikia jo jausmus, kokius jis mato santykius tarp suaugusiųjų, kaip jie pasiekia savo arba nusileidžia – pagal tai vysto savo paties socialinio elgesio paveikslą. Jis kaupia patyrimą, kokie poelgiai pageidautini ir girtini, kokie nepageidautini ir po tokių dažniausiai seka nemalonumai, todėl geriau jų atsisakyti. Galima teigti, kad jis mokosi sekdamas tėvų pavyzdžiu, kaip elgtis visuomenėje ir išsiugdyti pusiausvyrą tarp egoizmo ir altruizmo (U. Mielke, 1997). Paprastai tėvai siekia reguliuoti savo vaiko elgesį ir įtakoti jo asmenybės vystymąsi. Svarbu, kad tėvai, siekdami šio tikslo, naudotų tinkamus poveikio vaikui būdus ir sugebėtų pastebėti savo pačių klaidas. Netinkamais auklėjimo principais paremtas tėvų elgesys žaloja vaiko asmenybę (L. Bulotaitė, R. V. Pivorienė, N. Sturlienė 2000; U. Mielke, 1997).

M. Pileckaitė – Markovienė ir T. Lazdauskas (2007) teigia, kad “šeima yra pirma žmogaus gyvenimo mokykla, kurioje jis gauna bendravimo ir elgesio pradžiamokslį, o tėvai yra pavyzdys, iš kurio vaikas mokosi“ (p.10). Apibendinant galime teigti, jog vaikai mokosi mėgdžiodami tėvus, todėl tėvams turi būti labai aktualu, kad vaikas matytų tinkamą elgesį šeimoje.

Taigi šeima užima svarbiausią vietą ugdant ir socializuojant asmenybę, kadangi šeima veikia vaiką, o ir kiekvieną narį tiesiogiai visose savo gyvenimo srityse. Tik laikui bėgant, vaikui augant, kai jis išeina už šeimos ribų (darželis, mokykla, gatvė ir kt.), ji veikia ir daro jam įtaką ir socialinė aplinka (J. Vaitkevičius, 1995).

1.3. Mokyklos vaidmuo ugdant vaikų socialinius įgūdžius

Ugdant žmogų, tobulinant jo vidinį intelektualinį pasaulį, svarbią vietą užima formaliojo ugdymo institucijų sistema, kurios branduolį sudaro mokykla (J. Vaitkevičius, 1995).

Atėjęs į mokyklą, vaikas patenka į bendruomenę, kurioje jau egzistuoja tam tikros nuostatos, jos ne visada sutampa su turimomis, namuose įskiepytomis, elgesio taisyklėmis (nuostatomis). Tai dažnai sukelia įvairių buvimo kolektyve, bendravimo sunkumų (D. Daukšienė, V. Gudžinskienė, 2002). Mokyklai tenka svarbus vaidmuo vaiko mokymo, asmenybės ugdymo ir socializacijos procesuose. Jei mokykla kartu su šeima skiepija vaikui teisingumą, padorumą, moralumą ir pilietines vertybes, tai vaikams, kurie ugdomi susitapatindami su suaugusiais, elgsis taip pat, kaupias tas pačias vertybes (G. Kvieskienė, 2005).

Mokykla - tai vieta, kurioje moksleiviai praleidžia didžiąją savo gyvenimo dalį, todėl bendra jo savijauta, psichinė sveikata priklauso nuo to, kokia atmosfera yra mokyklos bendruomenėje. Kai mokykloje bendravimas paremtas bendradarbiavimu, susidaro žymiai palankesnės sąlygos moksleivių asmenybės ugdymui, būna geresnė mokymosi motyvacija, pasiekiami geresni rezultatai, ugdomi bendravimo įgūdžiai (L. Bulotaitė, R. V. Pivorienė, N. Sturlienė 2000).

Sugyventi su kitais asmenimis, užmegzti ir plėtoti tarpusavio ryšius – labai svarbūs socialiniai įgūdžiai, kurių moksleiviui prireikia jau pirmosiomis buvimo kolektyve dienomis (D. O. Daukšienė, V. Gudžinskienė, 2002). Klasės aplinka turi kelti jaukumą, pasitikėjimą ja. Vaikui ji neturėtų kelti neigiamų jausmų, todėl čia labai svarbios mokytojo pastangos kuriant tokią aplinką, kurioje vaikas geriau jaustųsi. Anot D. O. Daukšienės ir V. Gudžinskienės (2002), tokioje aplinkoje lengviau surasti draugų, turinčių bendrų pomėgių, interesų, atsiskleidžia įvairūs vaikų gebėjimai, skatinama drauge veikti, būti aktyvesniems, kūrybiškesniems, o vaiko kūrybiškumas ypač atsiskleidžia veikloje, ugdančioje savarankiškumą, pasitikėjimą savimi.

Mokykla – gyvenimo įgūdžių mokykla. Jos tikslas – formuoti socialinius moksleivių įgūdžius, mokyti bendravimo meno, rengti vaikus gyvenimo sunkumams, didinti jų atsparumą įvairioms negandoms. Tai padės mokiniams dabar ir ateityje pasirinkti optimalius elgesio būdus (L. Bulotaitė, R. V. Pivorienė, N. Sturlienė 2000). Atėjęs į mokyklą, vaikas turi įsisavinti ten galiojančias taisykles. Vaikas turi suvokti, kad mokykloje negalima elgtis taip, kaip norisi. Ir apibendrinant galima drąsiai teigti, kad mokykla – yra svarbi institucija ugdant vaikų socialinius įgūdžius, nes „mokykla yra adatos skylutė, pro kurią patenkama į suaugusiųjų pasaulį“ (U. Mielke, 1997).

Apibendrinant mokyklos veiklos ypatumus ugdant vaikų socialinius įgūdžius galima teigti, kad mokykla yra antroji pagal svarbą ugdymo institucija po šeimos, daranti įtaką socialinei ir emocinei vaiko raidai. Mokyklai ypač svarbus vaidmuo tenka vaiko mokymo, asmenybės ugdymo ir socializacijos procesuose: mokykla vaikui ugdo teisingumą, padorumą, moralumą, pilietines vertybes, bendravimą bei bendradarbiavimą.

Bendraamžių įtaka socialinių įgūdžių formavimuisi. Paauglystėje ir ankstyvojoje jaunystėje būna labia stiprus bendravimo su bendraamžiais poreikis. Dėl to šį amžiaus tarpą vienaip ar kitaip nagrinėjančioje mokslinėje literatūroje bendravimui su bendraamžiais skiriama išskirtinė vieta. Daugelis socialinės psichologijos ir edukologijos specialistų neabejoja, “kad paauglio asmenybė vystosi tik per realius praktinius tarpusavio santykius su bendraamžiais” (M. Barkauskaitė, 2000, p. 12). Tyrimais įrodyta, kad nuo to, kaip paaugliai patenkina bendravimo su bendraamžiais poreikį, priklauso jų asmenybės raida: geri tarpasmeniniai santykiai ją paskatina, blogi santykiai sulėtina ir iškreipia. (V. Aramavičiūtė, 2005, p. 226)

Žmogus, susidurdamas su sau lygiais kitais žmonėmis, stengiasi juos suprasti, lygiuotis į juos, netgi juos pralenkti, t.y. socializuotis, įaugti į visuomenę (J. Vaitkevičius, 1995).

Vaikui labai didelę įtaką daro bendraamžiai. Svarbiausią vaidmenį santykiuose su bendraamžiais atlieka bendras žaidimas, dalijimasis ir abipusė pagalba arba taip pat konkurencija (U. Mielke, 1997).

U. Mielke (1997) teigimu, kiekvienas vaikas priklauso tam tikrai bendraamžių grupei, į kurią jis atsineša įgytus elgesio modelius šeimoje. Kiekvienas vaikas yra skirtingas, jų turimi įgūdžiai taip pat skirtingi. Bendraudami ir veikdami tarpusavyje, jie atskleidžia vieni kitiems, o taip pat ir lavina savo įgūdžius. Kaip ir šeimoje, taip ir bendraamžių grupėje galima išmokyti tam tikro elgesio. Jis gali būti ir teigiamas, ir neigiamas. Kalbant apie pastarąjį, atsitinka ir taip, kad bendraamžiai tampa didesniu autoritetu nei tėvai. Bendraamžiai daro ir neigiamą įtaką, o vaikas, siekdamas

pritaipinti prie bendraamžių grupės, pamiršta arba bando paslėpti įgytus tinkamus įgūdžius šeimoje ir elgiasi taip, koks elgesys bendraamžių grupėje dominuoja. Nepritapimas prie bendraamžių grupės traumuoja vaikus. Anot U. Mielke (1997), toks kontaktų neturėjimas neleidžia jiems išmokti jų amžių atitinkančio socialinio elgesio.

A. Suslavičius (2006) teigia, kad grupėje vyksta asmenybės socializacija, arba socialinis brendimas – grupei veikiant formuojasi žmogaus pasaulėžiūra, charakterio ypatybės. Todėl, galima teigti, jog grupėse lavėja gebėjimas bendrauti, gebėjimas bendradarbiauti, gebėjimas spręsti konfliktus ir ieškoti kompromisų, socialinė atsakomybė ir tolerancija.

Apibendrinant skyrių socialinių įgūdžių teorinės koncepcijos aiškiai išsiskiria psichologiniai ir edukaciniai socialinių įgūdžių aspektai:

- *Psichologijos krypties mokslininkai akcentuoja, jog vaikų globos namų ugdytiniams būdingas ne toks palankus santykis su savimi: menkesnis pasitenkinimas savimi, žemesnis savęs vertinimas, iniciatyvos, motyvacijos stoka ir kt. Didelį dėmesį psichologijos atstovai skiria santykiui su savimi, nes tai viena iš svarbiausių asmens socialinio funkcionavimo dimensijų, turinti įtakos santykiams su kitais žmonėmis bei socialine aplinka plačiaja prasme.*
- *Edukologijos mokslo atstovai, nagrinėjantys vaikų socialinę ir edukacinę situaciją, iškelia socialinių įgūdžių ugdymą kaip svarbų asmens socialinės integracijos veiksnį ir pabrėžia, kad socialinių įgūdžių stoka tampa nemaža problema paauglystėje. Edukologai teigia, kad mokėjimas bendrauti, savikontrolė, tinkamas elgesys mokykloje, jausmų suvokimas ir gebėjimas įveikti stresą – visa tai galima apibūdinti kaip pagrindinius socialinius įgūdžius, kurie vaikui turi būti išugdomi. Nuo jų priklauso vaiko elgesys, orientuotas ne tik į save, bet ir į jį supančią aplinką. Jaunimui, bandančiam suprasti save ir rasti savo vietą artimoje ir tolimojoje socialinėje aplinkoje, svarbūs asmeninę ir socialinę kompetenciją lemiantys gebėjimai.*

2. VAIKO SOCIALIZACIJA GLOBOS INSTITUCIJOJE

2.1. Vaiko globos organizavimas

Vaiko globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų augti, vystytis ir tobulėti (LR Civilinis kodeksas, 2000).

Vaiko globos (rūpybos) uždaviniai - paskirti vaikui globėją (rūpintoją), kuris rūpintųsi, auklėtų, jam atstovautų ir gintų jo teises ir teisėtus interesus; sudaryti vaikui gyvenimo sąlygas, kurios atitiktų jo amžių, sveikatą ir išsivystymą; rengti vaiką savarankiškam gyvenimui šeimoje ir visuomenėje (LR Civilinis kodeksas, 2000).

Imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, turi būti atsižvelgiama į svarbiausią kriterijų – vaiko interesus. Vaiko interesai - tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybė šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje (LR Aukščiausiojo Teismo Senato 1999 12 31 d. nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“). Pagrindines vaiko teises ir laisves reglamentuoja Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (ratifikuota 1995 m.) ir LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996).

Parenkant vaiko globėjus pirmiausia Jungtinių Tautų Organizacija (toliau JTO) vaiko teisių konvencijoje yra įtvirtinusi principinę nuostatą, kad nė vienas vaikas negali būti paliktas be globos ir priežiūros, tačiau vaikui, netekusiam tėvų globos, ypač aktualu parinkti tinkamus globėjus. Atsižvelgiant į vaiko interesus (JTO Vaiko teisių konvencija, 1995) yra būtina (jeigu yra galimybė) išsaugoti vaiko giminystės ryšius, tai susiję su vaiko teise išsaugoti savo identiškumą, todėl pirmumo teisė tapti globėjais teikiama vaiko artimiesiems giminaičiams. Taigi šeima yra svarbiausia terpė, kurioje vaikas gali sėkmingai augti, vystytis ir tobulėti. Nesant galimybei vaikui augti savo tėvų šeimoje pirmumo teisė teikiama vaiko globai šeimoje, jeigu tai nepažeidžia vaiko interesų. Vadovaujantis šia nuostata likusio be tėvų globos vaiko negalima išskirti su broliais ir seserimis, tokiu būdu organizuojant vaiko globą yra būtina ieškoti galimybių brolius ir seseris įkurdinti vienoje globos vietoje (šeimoje, šeimynoje ar institucijoje).

Lietuvoje už vaikų globos ir specialaus ugdymo organizavimą atsakingos įvairių sričių valstybės ir savivaldos institucijos: kai kurios ministerijos (Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo, Sveikatos, Vidaus reikalų), apskričių socialinių reikalų, švietimo, sveikatos departamentai, savivaldybių vaikų teisių apsaugos skyriai. Šių institucijų funkcijų pasidalijimas, veiklos koordinavimas, bendradarbiavimo formos ir būdai nėra pakankamai įstatymiškai

reglamentuoti, dėl to organizuojant vaikų globą kyla daug problemų, nukenčia globos kokybė, vaikų interesai.

L. Žalimienės (2003) teigimu, socialinės globos ir specialaus ugdymo įstaigų teikiamos vaikams paslaugos nėra optimalios jų poreikių požiūriu, vieno tipo įstaigų yra per daug, kitų – akivaizdžiai trūksta. Tačiau paslaugų teikimo vientisumą ir tolygumą sunku užtikrinti dėl skirtingo įstaigų pavaldumo ir žinybinių interesų prieštaravimo. Dauguma stacionarių vaikų globos įstaigų priklauso apskritimis, dėl to kai kurios savivaldybės, kurioms nustatyta funkcija teikti vaikams globos paslaugas: skirti vaikus globai šeimose, steigti šeimynas, teikti pagalbos namuose paslaugas, - dažnai ignoruoja šią savo funkciją ir orientuojasi į apskrities stacionarios globos paslaugas. Jos stengiasi išvengti plėtoti paslaugas savo pastangomis. Be to, apskričių vaikų globos ir specialaus ugdymo įstaigos siekia išlaikyti esamą vaikų globos sistemą. Kadangi įstaigos suinteresuotos išlikti, ieškoti alternatyvios globos formų (pvz., vaikus atiduoti globoti šeimoms ar kt.) neskiriama pakankamai dėmesio.

G. Kvieskienė, R. Pabedinskienė (2002) teigia, kad pastaraisiais metais išryškėjo tendencija, kada Vaiko teisių apsaugos skyriai (toliau VTAS) vis dažniau siunčia delinkventinio elgesio vaikus ar vaikus, grįžtancius iš specialiųjų globos ir auklėjimo namų, į apskričių vaikų globos namus, nors galėtų siųsti ir į savivaldybių vaikų globos namus. Kadangi VTAS yra savivaldybės institucija, ji labiau suinteresuota į savivaldybių vaikų globos namus siųsti pažangesnius, drausmingesnius, o į apskričių namus - linkusius nusikalsti, delinkventinio elgesio vaikus. Šiuo atveju apskrities vaikų globos namai tampa sunkaus elgesio vaikų globos įstaigomis. Tokia vaikų diferenciacija nėra pagrįsta ir lemia “sunkiausių” vaikų koncentracija valstybinėse įstaigose. Priverstinė apskričių vaikų globos namų „specializacija“ apsunkina darbą su vaikais, sukelia nemažai problemų.

Valstybė, ratifikavusi Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją, įsipareigoja užtikrinti visapusišką paramą vaikui dėl įvairių socialinių, ekonominių, moralinių priežasčių netekusiam tėvų globos (JTO Vaiko teisių konvencija, 1995). Įgyvendinant šią konvencijos nuostatą pastaraisiais metais vaiko globa tapo viena iš aktualiausių socialinės apsaugos sistemos sričių.

Vaikų globos namuose vaikai apgyvendinami šeimynomis, tai yra taikomas brolių ir seserų neišskyrimo principas. Šeimynose gyvena įvairaus amžiaus 10-12 vaikų. Vaikų globos institucijose dirba pedagogai - auklėtojai, jų veikla organizuojama pagal nustatytas Švietimo ir mokslo ministerijos ugdymo programas. Iki šiol valstybinėse vaiko globos institucijose tiesiogiai su vaikais dirbančio personalo struktūroje dominuoja pedagogai (70%), medicininis personalas sudaro 14%,

socialinio darbo specialistai 6%, kiti tiesiogiai su vaikais dirbantys specialistai (medikai, psichologai ir pan.) 11% (Darbo santykių tyrimo instituto duomenys, 2001).

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu 2001 m. buvo atliktas mokslinis tyrimas, kurio metu buvo įvertinta savivaldybių ir apskričių vaiko globos ir spec. ugdymo institucijų veiklos analizė. Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos vaiko globos institucinėje struktūroje įvyko esminis lūžis – pradėjo dominuoti vaiko globa šeimoje ir šeimynoje. Tačiau reikia pažymėti, kad per pastaruosius metus nesumažėjo stacionarios globos poreikis (Darbo santykių tyrimo instituto duomenys, 2001).

D. Snieškienės (2001) teigimu, žmogaus globa mūsų šalyje yra tapusi stigmatizuojančia veikla ir nenusipelnusi visuotinės pagarbos.

Apibendrinant galima teigti, kad visos institucijos, organizuojančios vaiko globą, vadovaudamosis vaiko teisių bei globos įstatymais ir besiimančios bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, turi atsižvelgti į svarbiausią kriterijų – vaiko interesus.

2.2. Globos namuose gyvenančių auklėtinių socialinių ir gyvenimo įgūdžių ypatumai

Vaiko sunkiausi praradimai bei netektys susijusios su svarbiausiais jo gyvenime žmonėmis – tėvais. Nesvarbu, ar tėvai mirę, ar jiems atimtos tėvystės teisės, - bet kuriuo atveju vaikui tai pats didžiausias praradimas. Netekus tėvų, griūva visas vaiko pasaulis (O. Monkevičienė, 2003).

K. Samašonok ir R. Žukauskienė (2004) teigia, kad labai dažnai į globos namus patenka vaikai, kurie yra išgyvenę traumuojančius įvykius, neigiamą ankstyvą patirtį, nepalankias augimo sąlygas, o tai labai apriboja galimybę išmokti elgtis socialiai priimtinais būdais, taip pat nulemia nesėkmes mokykloje ir netinkamo elgesio formavimąsi, stabdo socialinių įgūdžių vystymąsi. Vaikai, augę nepalankiomis sąlygomis bei išgyvenę atskyrimą nuo tėvų dažniau pasižymi žemesniais kalbiniais sugebėjimais, intelektiniais sugebėjimais, menku kompetencijos lygiu, taip pat šiems vaikams dažniau būdingesnės elgesio ir emocinės problemos. Vaikams, pasižymintiems kompetencijos trūkumu, būdingesnis agresyvus, impulsyvus, konfliktiškas elgesys, nejautrumas, silpna savo veiksmų kontrolė. Vaikas, neturėjęs artimų santykių su biologiniais tėvais, pasižymi nesukalbamumu, žmonių vengimu, nepasitikėjimu aplinkiniais.

R. Kaffemanas (2004) teigia, kad globos namų auklėtiniams būdingas jautrumas, nervingumas, impulsyvumas, uždarumas, agresyvumas. Vaikai nesugeba adekvačiai bendrauti su

bendraamžiais, yra jų nemėgstami, linę skriausti silpnesnius, jiems būdinga necenzūriška leksika, poelgių neigimas, kitų kaltinimas, tyčinis daiktų gadinimas.

J. Bowlby (1980) išskiria pagrindinę priežastį, sukeliančią institucijose augančių vaikų asmenybės raidos sutrikimus, yra motinos meilės netekimas. Atskyrimas nuo tėvų provokuoja neurotinius, emocijų ir elgesio nukrypimus. Vaikas, kuris anksti patiria sunkių išgyvenimų, įvairiai reiškia protestą, jaučia paniką, jam būdingas negatyvizmas, pyktis.

B. Tizard (1974), M. K. Pringle (1986) pabrėžia, kad nepalankios augimo sąlygos, vaikystėje išgyventi traumuojantys įvykiai daro įtaką kompetencijos ir socialinių įgūdžių trūkumų atsiradimui. Vaiko auklėjimas globos institucijoje, kurioje vyrauja pastovumas, monotoniškumas, ugdytinių veikla organizuojama pagal iš anksto parengtas programas bei taisykles, daugiausia apsiribojant vaikų priežiūra ir nepakankamai dėmesio skiriant socialinių įgūdžių formavimui, taip pat skurdina vaiko emocijas, ugdo socialinį abejingumą, pasyvumą, paviršutiniškumą, nepasitikėjimą savimi ir kitais. Apribojamas vaiko socialinių vaidmenų modelių ir visuomenės struktūros bei jos tarpusavio santykių pažinimas, o tai riboja pasaulio pažinimo galimybes (K. Samašonok, R. Žukauskienė, 2004).

Reikėtų pabrėžti, kad globos namų auklėtiniai – tai specifinė vaikų grupė, dažnai reikalaujanti kryptingos ir nuoseklios pagalbos, siekiant padėti jiems prisitaikyti visuomenėje ir parengti joje gyventi (K. Samašonok, R. Žukauskienė, 2004).

Reikia ieškoti efektyvių kelių, būdų, kaip organizuoti vaiko gyvenimą ir ugdymą globos namuose, kad jis išėjęs iš jų galėtų gyventi savarankišką, pilnavertį gyvenimą, o ne papildytą nusikaltusių ar asocialiai gyvenančių žmonių gretas. Todėl globos namuose vaiko gyvenimas turėtų būti tvarkomas taip, kad padėtų vaikui įveikti jo problemas, rengti jį savarankiškam gyvenimui (T. Giedraitienė – Lileikienė, 2002).

Apibendrinant galima teigti, kad vaikai, augę nepalankiomis sąlygomis, įgyja mažiau pranašumų, pasižymi socialiniu nebrandumu, nesugeba užmegzti artimų ryšių bei jų išlaikyti, išreikšti savo jausmų, pasižymi bendravimo epizodiškumu, linę prieštarauti, nepagarbiai elgtis su aplinkiniais, yra konfliktiški su bendraamžiais ir suaugusiais.

2.3. Vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinių įgūdžių ugdymas: specialistai ir jų vaidmenys

Socialiniai įgūdžiai – neatskiriama mūsų gyvenimo dalis. Šiandieninėje spaudoje, pedagoginėje ir psichologinėje literatūroje, švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose kalbama apie būtinybę ugdyti vaikų socialinius įgūdžius (D. O. Daukšienė, V. Gudžinskienė, 2002).

Kadangi vaikystėje išgyventi traumuojantys įvykiai, neigiama ankstyva patirtis, nepalankios augimo sąlygos apriboja galimybę išmokti elgtis socialiai priimtinais būdais, nulemia nesėkmes mokykloje ir netinkamo elgesio formavimąsi, stabdo socialinių įgūdžių vystymąsi (K. Samašonok, R. Žukauskienė, 2004), todėl globos namuose vaiko gyvenimas turėtų būti tvarkomas taip, kad padėtų įveikti jo problemas, rengti jį savarankiškam gyvenimui (T. Giedraitienė – Lileikienė, 2002).

Siekiant, kad vaikas taptų kompetetinga asmenybe, kuri sugebėtų palaikyti šiltus santykius su kitais, spręstų kylančias problemas, prisitaikytų prie kintančios aplinkos, elgtųsi pagal elgesio normas, paklustų taisyklėms, svarbus socialinių įgūdžių ugdymas (K. Samašonok, R. Žukauskienė, 2004). Ir čia labai svarbus socialinio pedagogo vaidmuo, kadangi įgūdžių ugdymas paremtas grupiniu darbu. Socialinis pedagogas turi pakankamai žinių, kaip formuoti grupes, nes tai vienas iš jo darbo metodų, skirtų darbui su klientais.

Pedagoginėje literatūroje nurodoma, kad ugdant mokinių socialinius įgūdžius ypač svarbūs *gnostiniai, organizaciniai* ir *komunikaciniai* pedagogo gebėjimai (R. Raudeliūnaitė, 2007).

D. Brady, 1995; N. V. Bordovskaja, A. A. Rean, 2002; A. Pollard, 2002 teigia, kad *gnostiniai* pedagogo gebėjimai padeda jam geriau pažinti individualius mokinių ypatumus ir rasti kelią prie kiekvieno mokinio bei veiksmingai taikyti pedagogines poveikio priemones (R. Raudeliūnaitė, 2007). Galime daryti prielaidą, kad ugdant paauglių socialinius įgūdžius, pedagogui itin svarbu gebėti įvertinti mokinių interesus, polinkius, pomėgius, taip pat išvelgti, kaip mokinys save vertina, geba save kontroliuoti, elgtis su kitais žmonėmis bei spręsti problemas ir organizuoti savo veiklą.

Mokinių socialinių įgūdžių ugdymas ypač priklauso nuo pedagogo gebėjimų *organizuoti* veiklą. *Organizaciniais gebėjimais* pasižymintis pedagogas moka kelti idėjas, geriau sutelkti mokinius jas įgyvendinti, taikliau atsižvelgti į jų galias ir jas plėtoti, racionaliau paskirstyti darbus, taktiškiau kontroliuoti ir vertinti (L. Jovaiša, 2001).

M. Teresevičienė, G. Gedvilienė (1999) teigia, jog ugdant paauglių socialinius įgūdžius, pedagogui svarbu gebėti paskatinti juos savarankiškai veikti, originaliai atlikti užduotis bei palaikyti

mokinių pastangas ir tikėti, kad jie įveiks iškilusius sunkumus, taip pat pasidalyti savo patirtimi su kitais bei organizuoti grupės darbą, nes komunikacinių, kooperacinių sąlygų veikloje sudarymas padeda tobulinti mokinių socialinius įgūdžius.

Pasak L. Jovaišos (1999), *komunikaciniai* gebėjimai leidžia pedagogui lengvai užmegzti kontaktus su mokiniais, sėkmingai plėtoti dialogą, sukurti prielankumo ir pasitikėjimo santykius. Ugdant paauglių socialinius įgūdžius pedagogui ypač svarbu su paaugliais užmegzti nuoširdžius santykius, mokėti dėmesingai juos išklaudyti, suprasti jų išgyvenimus, stiprinti mokinių taikų sugyvenimą.

Anot M. Pileckaitės – Markovienės, T. Lazdausko (2007), nors skiriama daug lėšų vaikų globos namams, pedagoginiam personalo tobulinimui, ugdytinių laisvalaikio užimtumui, išėję iš įstaigų auklėtiniai dažnai tampa asocialiomis asmenybėmis: priklausomomis, nepasirengusiomis savarankiškam ir atsakingam gyvenimui, emociškai skurdžiomis ir žiauriomis asmenybėmis. Priežastis gali būti ne tik vaiko „genai“ arba patirta deprivacija, bet ir tai, kad vaiko asmenybė ugdoma griežto paklusimo rėmuose. Tai laužo asmenybę ir laikui bėgant asmenybės pokyčiai įsitvirtina. Vaikui lieka tik du keliai: būti pasyviu, nuolankiu arba stipriu, žiauriu, kad galėtų daryti įtaką kitiems.

Tačiau šią situaciją galima keisti teikiant psichologinę – pedagoginę pagalbą. Socialinių pedagogų ir psichologų veikla globos įstaigose turėtų būti nukreipta į vaikų, patyrusių emocines traumas, psichinės raidos kompensaciją, jų asmenybės visumos, jausmų pusiausvyros atstatymą.

Socialinio pedagogo veikla globos institucijoje vaiką turi lydėti visuose jo buvimo įstaigoje etapuose. Pirmajame etape vyksta vaiko adaptacija įstaigoje ir formuojasi saugumo jausmas. Vaiko integravimasis į vaikų globos namų kolektyvą labai sudėtingas, todėl socialinio pedagogo, psichologo tikslas – palengvinti šį procesą. Vaikas turi jausti, kad čia jis bus suprastas ir apgintas. Socialinis pedagogas kartu su auklėtojais, gali padėti vaikui rasti „laikiną draugą“, kuris padėtų jam palaipsniui priprasti prie visų gyvenimo įstaigoje taisyklių (M. Pileckaitė – Markovienė, T. Lazdauskas, 2007).

Integruodamasis vaikas į globos įstaigos grupę susiduria su nepasitikėjimu, neapsisprendimu dėl savo tolimesnės ateities, o tai sąlygoja ligas, elgesio pažeidimus, negatyvizmą, nedėkingumą ir pan. (K. Samošonok, R. Žukauskienė, 2004).

Rekomenduotina socialinio darbuotojo veikla ugdant vaikų socialinius įgūdžius suskirstyta etapais:

- vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinių įgūdžių įvertinimas. Socialinis pedagogas pagal sukurtas įgūdžiams įvertinti metodikas įvertina vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinius įgūdžius. Iš gautų rezultatų sužino, kokių socialinių įgūdžių vaikams trūksta, ir parenka atitinkamas metodikas atskiriems įgūdžiams lavinti;

- grupių formavimas. Atlikus įvertinimą, grupės formuojamos pagal tam tikrus kriterijus. Grupės gali būti formuojamos pagal vaikų amžių, pagal atskiras socialinių įgūdžių ugdymo grupes. Grupinių užsiėmimų metu vaikams ugdomi trūkstami socialiniai įgūdžiai;

- metodų, skirtų įgūdžių ugdymui, taikymas. Tai įvairūs užsiėmimai su vaikais, pratimai, skirti socialiniams įgūdžiams ugdyti. Tokių užsiėmimų metu vaikai suvokia, kad jie nėra vieni, turintys kažkokių trūkumų. Taip keliamas vaiko pasitikėjimas savo jėgomis, noras keistis, tobulėti.

Globos namuose socialinis pedagogas kuria programas, orientuotas į įgūdžių ugdymą, organizuoja užsiėmimus, kurių metu lavinami vaikų socialiniai įgūdžiai, tokie kaip efektyvus bendravimo, streso įveikimo, tinkamo elgesio mokykloje, jausmų suvokimo ir savikontrolės. Parinktos tokios socialinių įgūdžių grupės, kadangi tyrimas buvo skirtas vertinti šias socialinių įgūdžių grupes (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Socialinių įgūdžių ugdymo rekomendacijos

Užsiėmimų metu lavinama įgūdžių grupė	Aprašymas
<i>Streso įveikimo įgūdžiai</i>	Užsiėmimo metu vaikai supažindinami, kaip pasireiškia stresas ir kaip jis gali įtakoti patį vaiką ir aplinkinius. Diskusijų pagalba išsiaiškinamos situacijos, kurios sąlygoja streso atsiradimą. Taip pat atliekami pratimai atskiriems streso įveikimo įgūdžiams ugdyti. Vaikas turi mokėti tinkamai reaguoti, kai jam sako "NE", pats mokėti pasakyti "NE".
<i>Bendravimo įgūdžių grupė</i>	Užsiėmimo metu aptariama bendravimo samprata ir didžiulė jos reikšmė. Vaikai atlieka socialinio pedagogo skirtus pratimus atskiriems bendravimo įgūdžiams ugdyti. Užsiėmimų metu vaikai skirstomi poromis arba nedidelėmis grupelėmis. Šių užsiėmimų metu siekiama, kad vaikai išmoktų tokių įgūdžių, kaip įdėmiai klausytis, kaip paprašyti, kaip pasakyti komplimentą ir pan.
<i>Savikontrolės įgūdžių grupė</i>	Šio užsiėmimo metu vaikam paaiškinama savikontrolės svarba. Apibūdinamos pagrindinės situacijos, kada reikia mokėti susivaldyti. Užsiėmimo metu vaikai atlieka socialinio pedagogo skirtus pratimus, grupėje taip pat vyksta diskusija.
<i>Jausmų suvokimo įgūdžių grupė</i>	Atliekami pratimai ir užduotys, padedantys atpažinti savo jausmus ir įgalinantys vaikus efektyviai juos reikšti. Daug dėmesio šio užsiėmimo metu skiriama pykčio kontrolei.
<i>Elgesys klasėje (mokykloje)</i>	Vaikai atlieka pratimus ir užduotis, kurios padėtų jiems išmokti, kaip įdėmiai klausytis, kaip padėkoti, kaip laikytis nurodymų ir pan. (Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas, 2001). Užsiėmimo metu diskutuojama apie tai, kokią vaikų elgesį mokykloje laiko pavyzdingu, kokia tokio elgesio svarba jiems patiems, kokią įtaką turi netinkamas elgesys mokykloje pačiam vaikui ir jo klasės draugams.

Šaltinis: (Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas, 2001).

Socialinių įgūdžių grupės užsiėmimai galėtų trukti 2 – 3 mėnesius. Po to vėl pagal sukurtas metodikas reikėtų įvertinti vaikų socialinius įgūdžius. Iš gautų rezultatų būtų galima daryti išvadas, ar pratimai ir užsiėmimai buvo efektyvūs ir davė teigiamų rezultatų ugdant socialinius įgūdžius.

Socialinis pedagogas taip pat turi:

- Pelnyti vaikų pasitikėjimą.
- Sukurti saugią aplinką grupėje.
- Nustatyti taisykles, kuriomis bus vadovaujama grupinio darbo metu.

Užsiėmimų metu ne tik kiekvienas vaikas gauna individualią naudą, bet kartu siekiama globos namų vaikų, kaip grupės, teigiamų pasiekimų.

M. Pileckaitė - Markovienė, T. Lazdauskas (2007) teigia, jog formuojant paauglio teisingą elgesį savo atžvilgiu, kiekvienas suaugusysis, bendraudamas su auklėtiniu, privalo nuolat paisyti dviejų dalykų: traktuoti paauglį kaip unikalų, nepakartojamą ir nuostabią asmenybę ir vertinti jį konkrečiai – teigiamus ar neigiamus jo veiksmus, charakterio bruožus, pasiekimus. Suaugusiųjų objektyvūs ir konkretūs vertinimai paaugliui yra labai svarbūs.

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai įgūdžiai – kompetentingos asmenybės rodiklis. Jų svarba labai didelė individui. Juos įtakoja tokie veiksniai, kai: šeima, mokykla, bendraamžiai. Nuo socialinių įgūdžių priklauso individo elgesys ir emocinis intelektas. Ypač derėtų atkreipti dėmesį į globos namuose gyvenančių vaikų turimus socialinius įgūdžius ir jų ugdymo svarbą. Svarbiausia yra tai, kad individo elgesį galima keisti, ugdant socialinius įgūdžius.

2.4. Vaiko psichosocialinė – edukacinė situacija globos namuose

Kiekvieno vaiko pasaulis prasideda šeimoje. Šeima – pati artimiausia vaiką supanti aplinka, kurioje formuojasi požiūris į žmones, aplinką, pasaulį ir save jame. Šeimoje vaikas įgyja savo pirmąją patirtį, pirmąsias žinias, patiria pirmuosius išpūdžius. Šiuo metu Lietuvoje sparčiai daugėja socialiai apleistų šeimų, ir didėja jose augančių vaikų skaičius. Tai šeimos, kuriose nuolat girtaujama, neprižiūrimi vaikai, jais nesirūpinama, jų saugumui rimtą grėsmę kelia suaugusiųjų elgsena. Nors dabar plačiai kalbama apie šeimos svarbą vaikui, tačiau kaip teigia J. N. V. Daulenskienė, L. Radzevičienė (2002), šalyje daugėja vaikų, kurie dėl įvairių priežasčių netenka tėvų globos ir yra ugdomi valstybinėse globos institucijose. Tai tampa aktuali pedagoginė, psichologinė, socialinė, teisinė problema šiandieninėje Lietuvoje.

R. Braslauskienės (1999) teigimu, pastaraisiais metais, moraliai ir ekonomiškai susilpnėjus šeimos institucijai, nesant pakankamai išvystytam socialinės pagalbos tarnybų probleminėms šeimoms tinklui, keičiasi be tėvų globos likusių vaikų priežiūra.

Našlaitystė kaip socialinis reiškinys yra kiekvienoje, net ir labiausiai išsivysčiusioje, humaniškoje visuomenėje. Dauguma vaikų tampa socialiniai našlaičiai esant gyviems tėvams. Tokie vaikai į globos institucijas atvyksta psichologiškai susiformavę, turintys negatyvių nuostatų. Pasak I. Leliūgienės (2003), moksliniais tyrimais įrodyta, kad vaikų, netekusių tėvų globos, vystymasis turi daugybę neigiamų ypatumų, paveldėtų iš neigiamos tėvų patirties.

Į vaikų globos namus patenka įvairaus likimo vaikai, todėl jų fizinis ir psichinis vystymasis yra skirtingas. Vaikų amžius ne visada sutampa su biologiniu amžiumi, todėl globos namų pedagogams atsiranda sunkumų ugdant šiuos vaikus bei ruošiant juos mokyklai, o vaikams – įsisavinant medžiagą. Kita problema - sunkiai auklėjami vaikai. Vieni jų per tam tikrą laiką pasitaiso, kiti lieka agresyvūs, nepriima teisingo gyvenimo būdo. Tai atsitinka dėl to, kad šie vaikai yra iš sunkių socialinių šeimų, gimę ir augę be priežiūros, todėl globos įstaigų tikslas - suteikti paramą vaikams, kurios neturėjo, augdami su tėvais.

Pasak R. Braslauskienės (2000), globos namų pedagogai rūpinasi, kad vaikams nieko netrūktų, kad jie turėtų nors minimalų aprūpinimą ir jokių rūpesčių. Tačiau taip elgdami suaugę nesuformuoja vaikams vertybinio požiūrio: jie nežino darbo, pinigų vertės, neturi daugelio įgūdžių, kurių prireiks gyvenime. Todėl jaukus vaikų egzistavimas, aprūpinimas viskuo yra tik kliūtis ateityje. Vaiko asmenybės formavimosi sėkmė vaikų globos namuose gali laiduoti tik tarpusavio pasitikėjimu grįstas vaiko ir pedagogo bendradarbiavimas, o jų pastangomis kuriama atmosfera, palanki vaiko ugdymui. Svarbiausias pedagogų tikslas – puoselėti visas vaiko galias, lemiančias vaiko asmenybės vystymosi ir jo integracijos į visuomenę sėkmę.

Vaikas, augantis vaikų globos namuose, yra tokia pat asmenybė, kaip ir vaikas, augantis šeimoje. Jis nori būti mylimas, gerbiamas, suprastas, savarankiškas, pažinti ir suprasti suaugusiųjų pasaulį. Pedagogai, dirbantys vaikų globos namuose, turi mylėti vaikus, juos globoti ir jais rūpintis ne dėl savo ar kokių kitų egoistinių tikslų, o dėl pačių vaikų ateities. Bendraudami su vaikais, jie savo patirtį perduoda mažiesiems, tačiau perdėtai rodomas gerumas, gero darymas gali sukelti vaikų nedėkingumą, abejingumą, savanaudiškumą. Pedagogai turi rūpintis, kaip bešeimiam vaikui sudaryti sąlygas veikti, galvoti ir spręsti savarankiškai.

Vaikų globos namai turi būti ta vieta, kur augantis žmogus galėtų pabandyti surasti save, išsiaiškinti, ką jis mėgsta ir ko nori, kas jis yra ir kuo jis negalėtų būti. Pedagogai turi padėti vaikui

atskleisti savo pašaukimą, padėti pažvelgti į save, pažinti savąjį „Aš“, ugdyti vertybines nuostatas. Pedagogai turi išmokyti pajusti, kad gyvenimas yra vertingas, sudaryti sąlygas vaikui patirti pasisekimo jausmą. Vaikas negalės savęs realizuoti, jeigu jo saugumo, priklausomumo, orumo, meilės ir pagarbos poreikiai nebus patenkinti ir priešingai, vaikas nejaus nerimo, jeigu žinos, kad jis mylimas, reikalingas pasauliui, kad kiti jį gerbia ir jo nori.

2.5. Socialinio ugdymo reikšmė vaiko socializacijai

Pagrindinis socialinio – edukacinio darbo tikslas globos institucijose – socialiai ugdant rengti vaiką savarankiškai gyventi. Socialinio ugdymo tikslas ne tik visapusiškas fizinis, psichinis, protinis ir dorinis išsivystymas, bet ir sėkminga socializacija.

Vaiko socializacija yra ilgas ir sudėtingas procesas. Kiekviena visuomenė, kiekviename vystymosi etape sukuriama tam tikrą socialinių bei dorovinių vertybių sistemą, elgesio taisykles, idealus, pirmiausia suinteresuota tuo, kad vaikas suvoktų tai ir, pavertęs savastimi, galėtų tapti pilnateisis tos visuomenės narys. Dėl to visuomenė viena ar kita forma visada padaro tikslingą poveikį asmenybei. Tačiau jai formuoti didžiulę įtaką daro įvairūs spontaniški, trumpalaikiai, gyvenamojoje aplinkoje pasireiškiantys reiškiniai. Galutinis rezultatas tokios tikslingos ir spontaniškos įtakos ne visada numatomas, nuspėjamas ir ne visada pateisina visuomenės lūkesčius.

Struktūriškai visuomenę sudaro daugybė tarpusavio sąveikos ryšiais susijusių socialinių institucijų – istoriškai susiklosčiusių visuomeninio žmonių gyvenimo reguliavimo formų. Būtent jos vykdo vaiko socializaciją. Įvairių socialinių institucijų vaidmuo vaiko socializacijos raidoje nevienodas. Vienos turi tik stichinį, trumpalaikį poveikį, kitos tikslingai bei nuosekliai veikia asmenybės formavimosi funkciją. Socializacijos institucijomis, prasmingai veikiančiomis augantį vaiką, laikoma šeima, kultūra, religija ir švietimas.

Socializacijos vaikystėje turinys ir metodai priklauso nuo socialinės, kultūrinės visuomeninio gyvenimo struktūros ir žmonių gyvenimo būdo joje.

A. Juodaitytė (2002) išskiria vaikų socializacijoje tris procesus: vaikai išmoksta būti visaverčiai visuomenės nariai; senoji karta jiems perduoda kultūrą ir tradicijas; įvyksta vaiko „savęs atskleidimas“. Tai glaudžiai tarpusavyje susiję procesai, kurie egzistuoja papildydami vienas kitą.

Pastaruoju metu socializacijos sąlyga vaikystėje tampa vaiko priklausomybės nuo suaugusiųjų silpninimas ir socialinės atsakomybės didinimas. Ugdymo institucijų funkcijos vaikų

socializacijos procesuose yra specifinės. Jos neapima viso socializacijos vaikystėje turinio ir vaiko sąveikos su socialine aplinka, kad tai būtų sėkmingos socializacijos sąlyga. Ši sąlyga leidžia jau pačiuose pirmuosiuose vaikų ugdymo institutuose vaikams rengtis gyvenimui išbandant įvairius socialinius vaidmenis. Be to, ugdymas tampa reikšmingas vaiko socialinės patirties pletojimosi būdas.

Socialinis asmenybės tapsmas ugdant pirmiausia turi būti reikšmingas pačiam vaikui. Todėl pasak A. Juodaitytės (2002), sėkminga yra ta socializacijos vaikystėje kryptis, kurios pagrindą sudaro vaikų laisvės ir savarankiškumo skatinimas.

I. Leliūgienė (2003) tyrė, kokiais aspektais vykdoma socializacija:

Socialiniu aspektu – vaikų globos namų sąlygomis auklėjami vaikai yra izoliuoti nuo išorinio pasaulio, jų veikla reglamentuojama vidaus tvarkos taisyklėmis, todėl nėra patenkinami jų socialiniai poreikiai, pavyzdžiui, bendravimas, jiems trūksta socialinio ir emocinio pasitikėjimo, realaus gyvenimo įvaizdžio. Visi šie veiksniai apsunkina globos institucijų auklėtinių rengimą savarankiškam gyvenimui. Nugalėti auklėtinių išorinio pasaulio nepasitikėjimo baimę galima tik sustiprinus jų socialinius ryšius. Integravimasis su šeimose gyvenančiais vaikais, bendradarbiavimas su mokymo įstaigų kolektyvais padėtų adaptuotis vaikams visuomenėje. Globos namų auklėtiniai susiduria su nemažais sunkumais mokykloje. Jų vengia, nemėgsta ne tik bendraamžiai, bet ir jų tėvai. Kai kurių mokytojų požiūris į juos yra taip pat neigiamas.

Teisiniu aspektu – globos institucijų auklėtinių savo teisių žinojimas padėtų įsilieti į suaugusiųjų gyvenimą, todėl programoje numatyta supažindinti vaikus su baudžiamąja atsakomybe, su šeimos teisės pagrindais, tėvų atsakomybe dėl vaikų auklėjimo. Šis aspektas gali būti labai vertingas, nes auklėtiniai galėtų susipažinti su savo teisėmis bei pareigomis. Galbūt tai padėtų išsiugdyti didesnę atsakingumo jausmą.

Doroviniu aspektu – sunkiausia, rengiant auklėtinius savarankiškam gyvenimui, suformuoti šeimos vertybių orientaciją. Patyrę tėvų išdavystę, išėję gatvės gyvenimo mokyklą, šitie vaikai dažnai būna agresyvūs, nusivylę, praradę supančios aplinkos adekvačią moralinę vertę. Svarbiausias vaikų globos namų auklėtojo uždavinys – išmokyti vaikus gyventi tarp žmonių pagal etikos normas ir įstatymus. Vienintelis būdas sužadinti paauglių dorovinius jausmus – apsupti juos visuotiniu rūpesčiu ir globa. Tik meile galima pratinti suvokti, ką reiškia būti savo tėvų vaikais, broliais, seserimis, draugu, sutuoktiniu (- e) ir, pagaliau, – tėvu ar motina.

Psichologiniu aspektu – psichologinio pobūdžio problemos vaikų globos namų auklėtinius lydi visą gyvenimą, išskyla jų ir kuriant šeimas. Šie jaunuoliai turi problemų bendraujant

tarpusavyje (sutuoktiniu), jiems būdingas emocinis šaltumas arba, atvirkščiai, išskirtinis prisirišimas, kartais agresyvumas. Dažniausiai jie nesugeba suprasti kitokio, skirtingo nuo jų, požiūrio, nepripažįsta kitų žmonių teisės turėti savo skonį ir įpročius. Šie būdo bruožai vaikų globos namų auklėtiniams trukdo spręsti konfliktus ir sudaro papildomų sunkumų, pavyzdžiui, adaptuojantis šeimoje. Galima teigti, jog pagrindinis psichologinio rengimo savarankiškam gyvenimui uždavinys – formuoti bendravimo, kontaktų su kitais žmonėmis įgūdžius. Būtina vaikus mokyti valdyti savo emocijas, toleruoti kitų žmonių reakciją. Psichologinis rengimas apima ir tokius klausimus, kaip asmenybės sąvoka, moters ir vyro psichologiniai ypatumai, jaunuolio ir merginos bendravimo specifika, psichologiniai šeimos santykių pagrindai ir t.t.

Edukaciniu aspektu – tarp buvusių valstybinių vaikų globos namų auklėtinių sutinkama daug atsakingų žmonių – iš jų ir pasiaukojusių savo šeimai tėvų. Tačiau pasitaiko, jog dalis buvusių auklėtinių ateity atsisako savo vaikų, atiduodami juos valstybei globoti. Manoma, viena tokio elgesio priežasčių yra ta, kad vaikystėje jie neturėjo teigiamo tėvo ir motinos pavyzdžio, kuriuo jie galėtų sekti. Nepatyrę gyvenime gerų santykių su artimaisiais šeimoje, jie neturi galimybės išreikšti užuojautą, meilę ir rūpestį, aukotis dėl kito, apgaubti šiluma ir džiaugsmu. Vadinasi, auklėtiniai nei psichologiniu, nei doroviniu aspektu nepasirengę atlikti tėvų funkcijų. Vienas iš būdų išvengti šių trūkumų instituciniame ugdyme – mišrių amžiaus grupių kūrimas nukreipiant vyresnius auklėtinius pasidaruoti su mažyiais, suteikti jiems galimybę organizuoti mažiesiems šventes ir kitus renginius. Todėl auklėtinių rengimo savarankiškam gyvenimui programa numato suteikti žinių apie vaiko gimimą, jo auklėjimą, taip pat įgūdžių vaiko priežiūrai. Auklėtiniai turi aiškiai suvokti, kad vaiko atėjimas į pasaulį sukuria įvairių sunkumų, bet kartu – tai didžiulis džiaugsmas.

Ūkiniu – ekonominiu aspektu – silpnas profesinis ir darbinis pasirengimas vaikų globos namuose sąlygoja auklėtinių nesugebėjimą vertinti materialinį – buitinį savarankišką gyvenimą. Išlaikytinio nuostata, net ir išėjus iš vaikų globos namų, daugumai atrodo norma. Be to, buvę vaikų globos namų auklėtiniai pasižymi nemokėjimu planuoti, paskirstyti savo biudžetą, protingai pasirinkti pirkinius. Vienintelis būdas pašalinti tuos ugdymo trūkumus – įtraukti vaikų namų auklėtinius į ūkinę – darbinę veiklą: maisto pirkimą ir gaminimą, patalpų remontą, rūbų, avalynės priežiūrą, pareigų pasiskirstymą šeimoje. Būtina atkreipti paauglių dėmesį, kad šiandien kiekvienas sveikas žmogus turi remtis savo jėgomis ir protu (I. Leliūgienė, 2003).

Apžvelgiant skyrių „Vaiko socializacija globos institucijoje“ galima teigti, kad pagrindinis socializacijos tikslas globos institucijoje – rengti vaiką savarankiškai gyventi: socialiniu, teisiniu,

doroviniu, psichologiniu, edukaciniu, ūkiniu aspektais. Socialinio ugdymo tikslas – ne tik visapusiškas fizinis, psichinis, protinis ir dorinis išsivystymas, bet ir sėkminga socializacija bei siekis visapusiškos vaiko gerovės, kad vaikas, patekęs į globos namus nesijaustų, išplėštas iš gyvenimo ir neprarastų dvasinės pusiausvyros.

Pagrindinis socializacijos proceso turinys – organizuoti vaikui pagalbą, nugalint socialinę, psichologinę deprivaciją. Socialinės našlaitystės problemoms išspręsti reikalinga pozityvi tiek mūsų valstybės, tiek ir kitų valstybių politika šeimos palaikymo ir vaikų socializacijos atžvilgiu. Tam būtina didinti valstybės paramą šeimai, kad ji būtų išsaugota vaikams. Valstybė turėtų rūpintis, kad kuo mažiau vaikų patirtų socializacijos nesėkmių ir socialinio elgesio sutrikimų. Investicijos į ankstyvąją socializaciją yra pačios efektyviausios.

3. ŠIAULIŲ REGIONO VAIKŲ GLOBOS NAMŲ AUKLĖTINIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ

3.1. Tyrimo metodai ir organizavimas

Tyrimo duomenų rinkimo metodas ir instrumentas.

1. Vaikų socialinių įgūdžių charakteristikoms nustatyti buvo sudarytas klausimynas (žr. 1 priedą) remiantis Socialinių įgūdžių ugdymo vadovu (2001) bei Pirso – Hariso testu (pagal R. Lekavičienę, 2001) skirtu socialinei kompetencijai įvertinti, vadovaujantis tuo, kad nuo socialinių įgūdžių priklauso asmenybės kompetentingumas. Siekiant iširti vaikų socialinius įgūdžius ir juos įtakojančius veiksnius, klausimyne buvo išskirtos tokios klausimų grupės: jausmų suvokimo įgūdžių grupės vertinimas; savikontrolės įgūdžių grupės vertinimas; bendravimo įgūdžių grupės vertinimas; elgesio mokykloje, klasėje grupės vertinimas; streso įveikimo įgūdžių grupės vertinimas; respondentų charakteristika.

Išvardintiems įgūdžiams įvertinti buvo pateikti teiginiai ir atsakymų variantai: sutinku, abejoju, nesutinku.

Klausimynai buvo pildomi dalyvaujant tyrėjui, todėl detaliam išaiškintam klausimyno pildymo instrukcija. Vaikas, perskaitęs teiginį, remdamasis savo patirtimi galėjo pasirinkti jam tinkamiausią atsakymo variantą.

2. Taikytas kokybinis duomenų rinkimo metodas - interviu su vaikų globos namų darbuotojais (auklėtojais, socialiniais pedagogais) vertinant specialistų patirtį ir supratimą apie vaikų socialinius įgūdžius.

Tyrimo vykdymo etapai:

Pirmasis etapas (2008 m. rugsėjo mėn. – 2009 m. sausio mėn.) – mokslinės literatūros analizė. Antrasis etapas (2009 m. vasario mėn. – 2009 m. birželio mėn.) – pateikiama konceptualioji ir analitinė mokslinio darbo dalis. Trečiasis etapas (2009 m. liepos mėn. – 2009 m. spalio mėn.) – tyrimo duomenų analizė bei apibendrinimas, ataskaitos pateikimas.

Tyrimo geografija. Tyrimas buvo atliktas Šiaulių regiono (Šiaulių miesto ir Šiaulių rajono, Akmenės rajono, Radviliškio rajono, Pakruojo rajono, Joniškio rajono, Kelmės rajono) vaikų globos namuose ir Šiaulių miesto vidurinėse mokyklose.

Tyrime dalyvavo trys tikslinės grupės:

- 155 vaikų globos namų vaikai (toliau vadinami VGN vaikai);

- 132 biologinėse šeimose gyvenantys vaikai (toliau vadinami šeimų vaikai);
- 4 vaikų globos namų pedagogai (toliau vadinami specialistai).

Tiriamieji: Respondentų amžius 11 – 14 metų. Pasirinktas paauglystės amžiaus tarpsnis, nes nuo turimų socialinių įgūdžių priklauso tolimesnė individo socializacija (adaptacija).

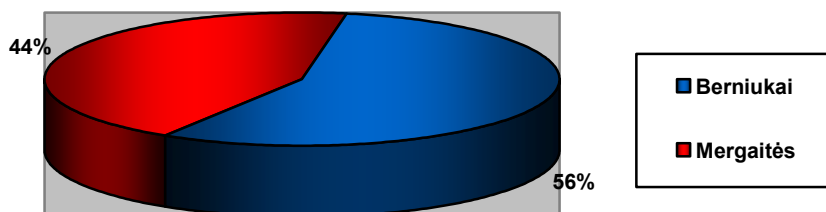
Tyrimo etika. Nepažeidžiant Šiaulių regiono vaikų globos namų auklėtinių bei biologinių šeimų vaikų konfidencialumo ir etikos principo, tyrimo metu neminimi vardai ir pavardės. Klausimynas anoniminis, t.y. vaikams nereikėjo rašyti savo vardo ir pavardės, todėl jie drąsiai galėjo reikšti savo nuomonę.

Vaikai, dalyvaujantys tyrime, buvo nepilnamečiai, todėl buvo gautas tėvų leidimas (vaikai, kurie gyvena pilnose šeimose) ir leidimai, atlikti tyrimą toje institucijoje, kurioje gyvena vaikas (vaikų globos namuose). Tiek tėvai, tiek institucijos vadovai, tiek specialistai turėjo teisę atsisakyti dalyvauti tyrime. Kokybiniame tyrime dalyvujančių interviu davėjų duomenys buvo koduojami.

Tyrimo ribotumai: Tyrimo metu reikėjo apgalvoti, koku būdu, kur ir kada vyks vaikų apklausa. Iš anksto reikėjo apgalvoti, jog jei anketų grįžtamumas bus mažas, į tyrimą teks įtraukti kitus respondentus, kurie gyvena pilnose šeimose ir kitus vaikus, kurie gyvena vaikų globos namuose.

3. 2. Tyrimo rezultatai ir jų interpretacija

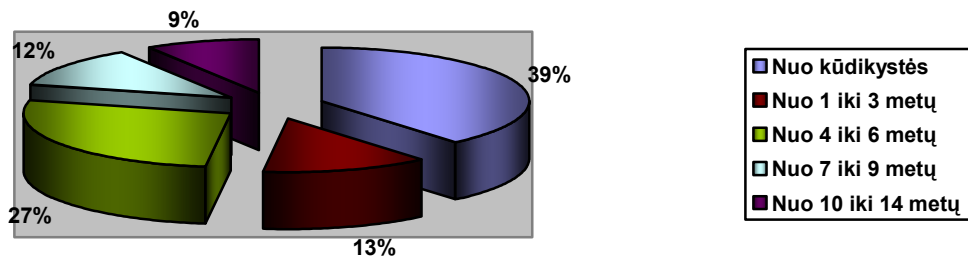
3.2.1. Vaikų globos namų ugdytinių charakteristika

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį VGN, %

11 – 14 amžiaus grupėje apklaustųjų vaikų, gyvenančių VGN, sudaro: 44 proc. mergaičių ir 56 proc. berniukų.

Jau anktyvoje vaikystėje turi būti pradėti formuoti būtini socialiniai įgūdžiai. Vėliau siekiama, kad jie tobulėtų ir vaikas, sulaukęs brandaus amžiaus, šiuos įgūdžius gebėtų praktiškai taikyti įvairiose socialinėse situacijose. Siekiant išsiaiškinti vaikų socialinius sugebėjimus, buvo svarbu sužinoti, kiek laiko šie vaikai gyvena VGN (žr. 3 pav.).

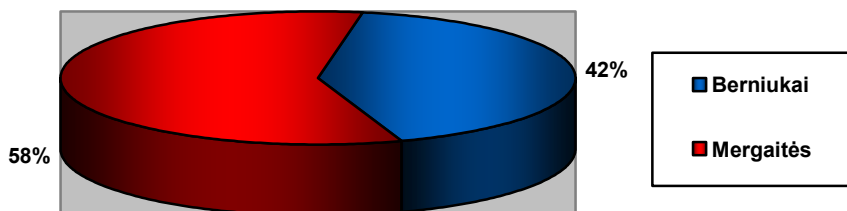

3 pav. Pragyventas laikotarpis VGN

Tyrimo duomenys atskleidė, kad beveik pusė vaikų gyvena globos namuose nuo kūdikystės (39 proc.). Nemaža dalis gyvena nuo 4 iki 6 metų (27 proc.), daugiau kaip 10 metų VGN gyvena (9 proc.). Dalis respondentų nurodė gyvenantys 7 - 9 metus (12 proc.) ir naujokėliai, gyvenantys VGN nuo 1 iki 3 metų (13 proc.).

Atsižvelgiant į turimus duomenis, galima teigti, kad dažniausiai į globos namus patenka dar kūdikystės ar ankstyvosios vaikystės periode, todėl dažniausiai socialiniai gebėjimai pradedami formuoti šioje institucijoje.

3.2.2. Šeimos vaikų charakteristika

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį šeimose augančių vaikų, %

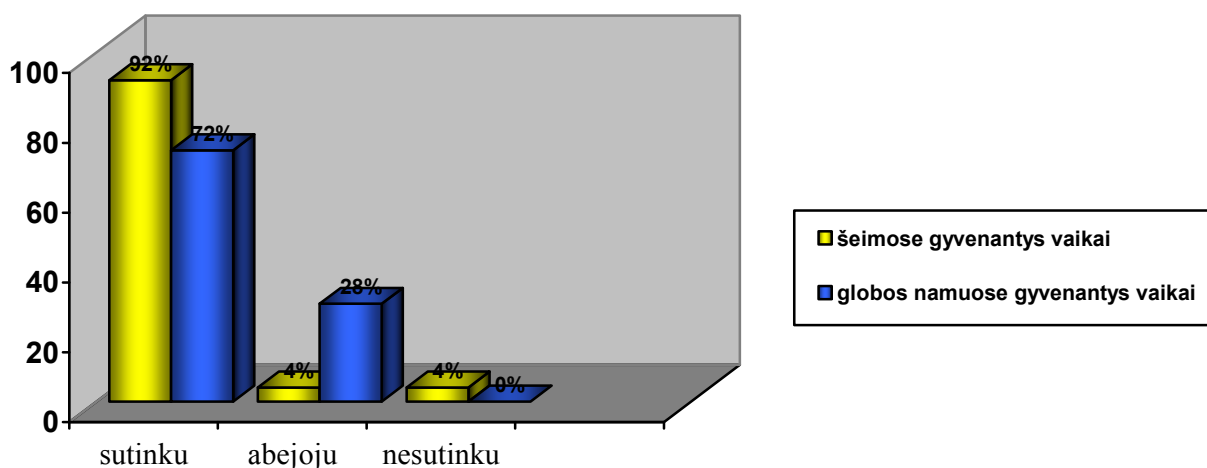
11 – 14 amžiaus grupėje apklaustųjų vaikų, gyvenančių šeimose, sudaro: 58 proc. mergaičių ir 42 proc. berniukų.

3.2.3. Jausmų suvokimo įgūdžių grupės vertinimas

Iš kiekvienos tirtos socialinių įgūdžių grupės išskirti teiginiai, į kuriuos vaikų, gyvenančių globos namuose, ir vaikų, augančių šeimose, atsakymai skyrėsi labiausiai.

Jausmų suvokimo įgūdžių grupė. Šiai grupei pateikti teiginiai, kurie įvardija šios grupės įgūdžius: Žinau, ką jaučiu ir išgyvenu (laimingas, liūdnas ir pan.). Dažniau būnu nelaimingas nei laimingas. Pažįstu kito žmogaus jausmus. Parodau susirūpinimą kitu žmogumi. Suvaldau pyktį. Greitai susigėstu. Pasakau, ką jaučiu kitiems. Nemėgstu, kai kitas žmogus pyksta. Mėgstu save pagirti. Reiškiu savo jausmus neverbaline kalba (šypsena, stovėseną, akių kontaktą ir pan.). Esu dažnai giriamas.

Iš šių įgūdžių grupės paimti lyginti tokie teiginiai kaip: *Žinau, ką jaučiu ir išgyvenu; Suvaldau pyktį; Pasakau, ką jaučiu kitiems; Reiškiu savo jausmus neverbaline kalba*. Šie teiginiai parodo, kiek vaikas suvokia savo jausmus. Ir kaip jausmų suvokimas skiriasi vaikų, gyvenančių globos namuose, ir vaikų, augančių šeimose.

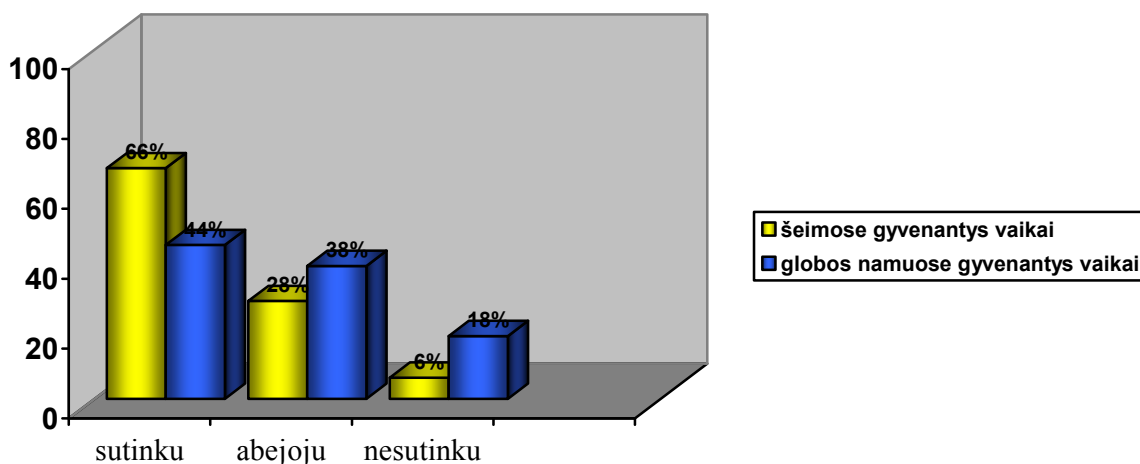

5 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį *Žinau, ką jaučiu ir išgyvenu* rezultatų pasiskirstymas (%)

5 pav. pateikti rezultatai rodo, beveik visi (92 proc.) šeimose gyvenantys vaikai, žino, ką jaučia ir išgyvena, o vaikai, gyvenantys globos namuose, su šiuo teiginiu sutinka mažiau (72 proc.). Paaugliams suvokti, ką jauti, yra labai svarbu ir ypatingai svarbu šiuos išgyvenimus mokėti įvardyti. Šeimose augantiems vaikams, kaip matyti iš rezultatų, tai puikiai pavyksta, tuo tarpu globos namuose gyvenantiems vaikams sunkiau sekasi suvokti savo jausmus. Galime teigti, kad jausmus pažinti vaikus pirmiausia moko tėvai, jie yra pirmieji vaiko mokytojai. Globos namuose

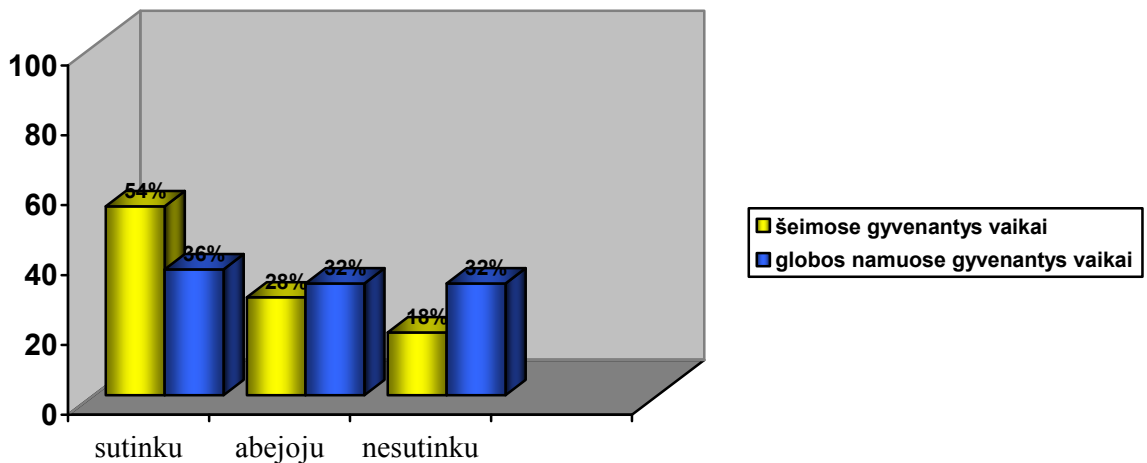
gyvenantys vaikai tų “pirmųjų” mokytojų, deja, neturi. Neretai vaikai stengiasi “atsikratyti”, pabėgti nuo tų jausmų, kurių jie nenori suvokti. Dažnai taip būna todėl, kad bijoma pripažinti savo jausmus, arba žmogus mano, kad jam „nedera“ tokių emocinių išgyvenimų turėti (L. Bulotaitė, R. V. Pivorienė, N. Sturlienė 2000). Taip vaikus elgtis skatina pasitikėjimo savimi stoka, nesaugumo jausmas. Reikia pripažinti, kad globos namai nėra pati saugiausia aplinka vaikui.

Vaiko emociniai išgyvenimai priklauso nuo to, kokioje situacijoje jis yra (D. Gailienė, L. Bulotaitė, N. Sturlienė, 1996). R. Braslauskienė (2000) teigia, kad gyvenantys ne šeimoje vaikai patiria neigiamas emocijas. Pyktį sukelia anaipol ne teigiamos situacijos, todėl galima teigti, kad į tokias, neigiamas jausmus “iššaukiančias”, situacijas dažniau patenka vaikai, gyvenantys globos namuose. Ir tą pyktį suvaldyti globos namuose gyvenantiems vaikams sekasi kur kas sunkiau nei šeimose augantiems vaikams (žr. 6 pav.).

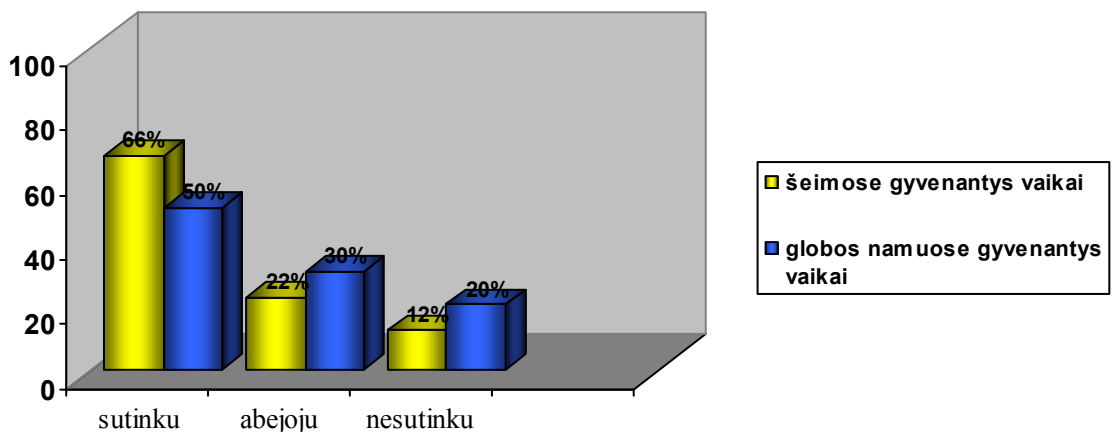
6 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį *Suvaldau pyktį* rezultatų pasiskirstymas (%)

Ryšį tarp žmonių tvirtumas priklauso nuo to, kiek jie gali rodyti vieni kitiems savo jausmus, tiek malonius, tiek nemalonius (D. Gailienė, L. Bulotaitė, N. Sturlienė, 1996). Iš gautų rezultatų matyti, kad stipresnių ryšių su kitais turi vaikai, gyvenantys šeimose (žr. 7 pav.). Galima daryti prielaidą, kad taip yra todėl, kad globos namuose gyvenantys vaikai labiau jaučiasi nesaugūs, nepasitiki kitais. Jie neturi tokios saugios aplinkos, kokią turi vaikai, gyvenantys šeimose. Saugumą pastariesiems užtikrina žinojimas, kad auga šeimoje, kad turi tėvelius, kurie jį saugo ir nuolat juo rūpinasi.

7 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį *Pasakau, ką jaučiu kitiems* rezultatų pasiskirstymas (%)

Jausmus išreikšti galima ne tik žodžiais. Juos reikšti vaikai sugeba ir kūno kalba. Tai daryti labiau sugeba vaikai, gyvenantys šeimose (žr. 8 pav.). Kartais vaiko šypsena pasako daug daugiau nei žodžiai. Jei kalbėsime apie situacijas, kurios sukelia neigiamus jausmus, galima teigti, kad kūno kalba kartais padeda išvengti nemalonių konfliktų, nes kartais geriau parodyti, ką jauti mimika, nei svaidytis piktais žodžiais. Deja, kaip matyti 8 pav., tik 50 proc. iš tyrime dalyvavusių globos namuose gyvenančių vaikų moka savo jausmus reikšti neverbaline kalba.

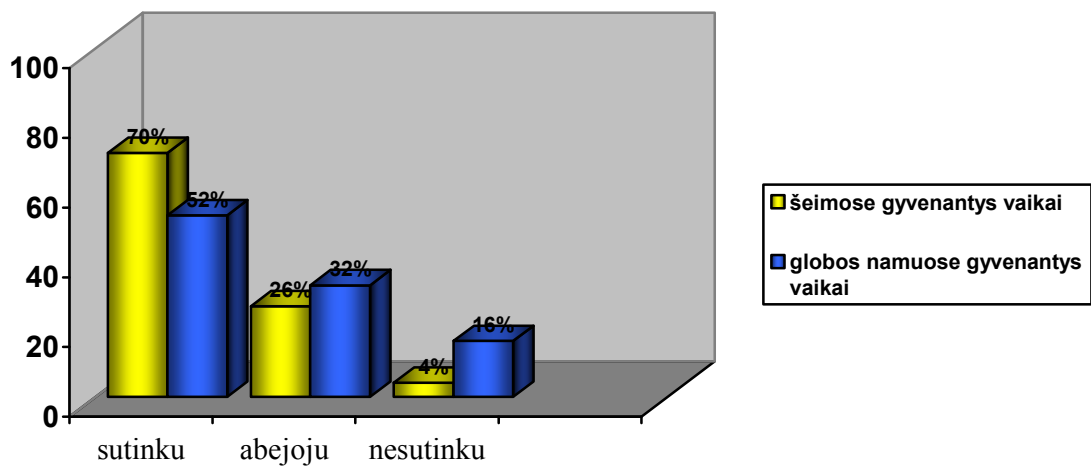
8 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį *Reiškiu savo jausmus neverbaline kalba* rezultatų pasiskirstymas (%)

3.2.4. Savikontrolės įgūdžių grupės vertinimas

Savikontrolės įgūdžių grupei pateikti teiginiai, kurie įvardija šios grupės įgūdžius: Moku susivaldyti. Paprašau leidimo. Moku elgtis ramiai, kai mane erzina, išvengiu muštynių. Moku spręsti iškilusias problemas, konfliktus. Man nesunku pasakyti, jog klydau. Moku pats priimti sprendimus. Savarankiškai ieškau užklasinės veiklos arba būrelių pagal savo hobi. Kai būnu susinervinęs, tai parodau ir kitiems žmonėms. Su suaugusiais kalbu grubiai. Moku būti draugiškas žmonėms, kurie man nelabai patinka. Dėl nesėkmės lengvai pravirkstu. Sugebu atsiprašyti.

Iš šios įgūdžių grupės paimti teiginiai, į kuriuos vaikų atsakymų rezultatai labiausiai skiriasi ir bandoma aiškintis galimas šių skirtumų priežastis. Teiginiai: *Moku susivaldyti; Paprašau leidimo; Moku elgtis ramiai, kai mane erzina, išvengiu muštynių; Dėl nesėkmės lengvai pravirkstu.*

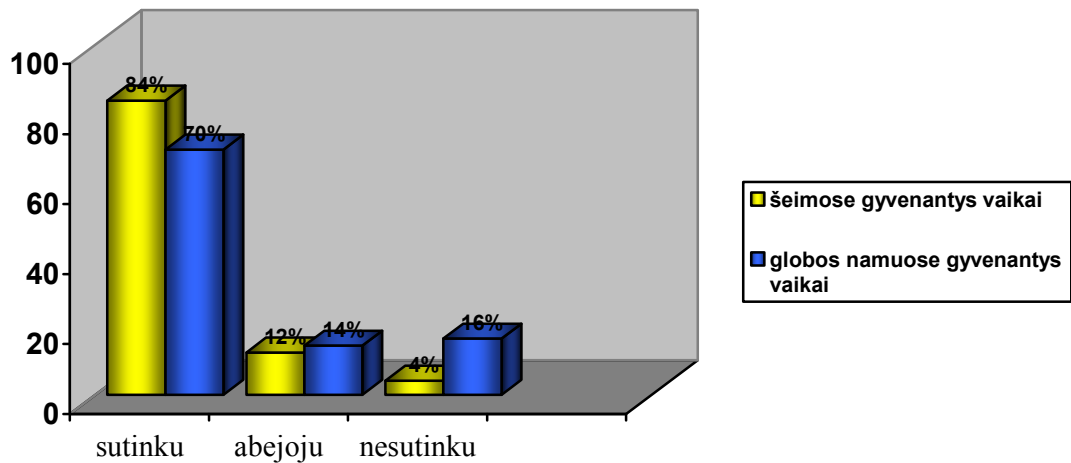
Gebėjimas susivaldyti - vienas iš kompetetingos asmenybės bruožų. Vaikams turėti šį įgūdį labai svarbu, galvojant apie jų tolimesnį, savarankišką gyvenimą, kuriame neretai atsiranda tokių situacijų, kada labai svarbu mokėti susivaldyti. Šiek tiek daugiau nei pusė (52 proc.) globos namuose gyvenančių ir tyrime dalyvavusių vaikų sutinka, kad moka susivaldyti. Likusieji – abejoja (32proc.) arba nesutinka (16 proc.) su šiuo teiginiu (žr. 9 pav.). Priežastis šito gali būti ta, kad vaikai, netekę tėvų globos, yra labiau jautrūs, nervingi ir viso šito rezultatas – nemokėjimas susivaldyti.

9 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį *Moku susivaldyti* rezultatų pasiskirstymas (%)

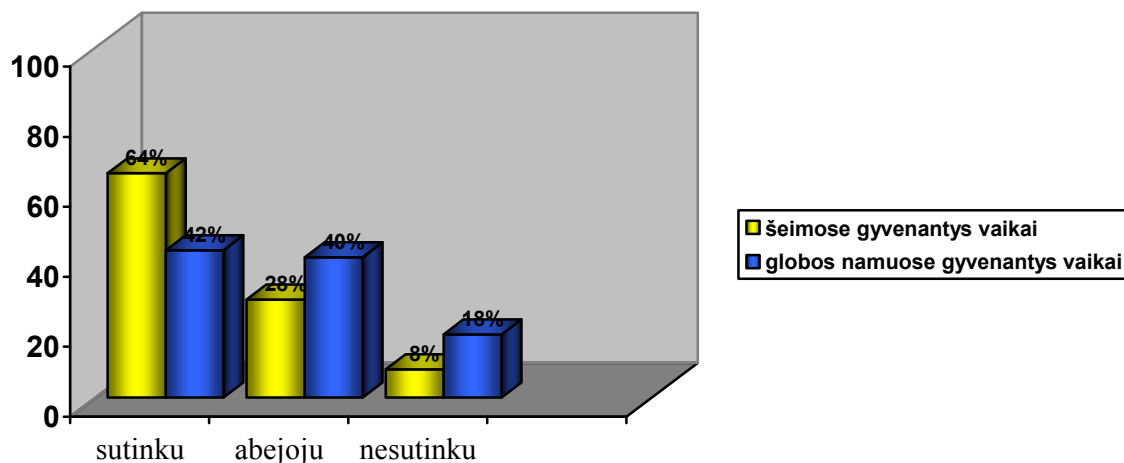
Leidimo prašymas siejasi su mandagumu, drausme. Šio įgūdžio tyrimo rezultatai rodo, kad daugeliui šeimose augančių vaikų ir globos namuose gyvenančių vaikų yra būdinga prašyti leidimo

(žr. 10 pav.). Šeimose gyvenantiems vaikams dažnai reikia prašyti tėvų leidimo. Globos namuose gyvenantiems vaikams – darbuotojų, nes globos namų veikla reglamentuota vidaus tvarkos taisyklėmis, kurių vaikai privalo laikytis.

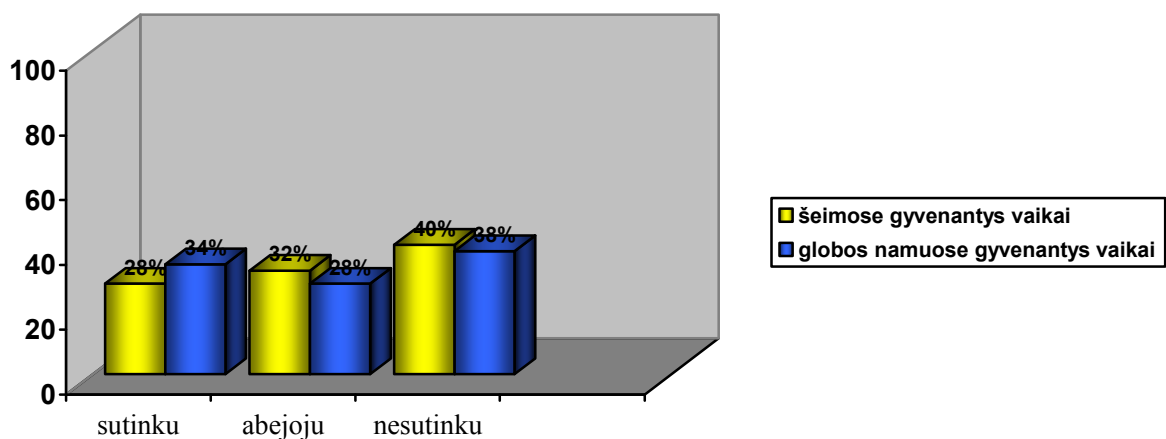
10 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Paprašau leidimo rezultatų pasiskirstymas (%)

Galima teigti, kad konfliktuoja ne tik suaugusieji. Vaikams irgi būdinga pyktis, konfliktuoti, erzinti, pašiepti kitą. Bet vėl reikia pabrėžti, kad labai svarbus veiksnys tokioje situacijoje – gebėjimas išlikti ramiam. 64 % proc. vaikų, gyvenančių šeimose, sutinka, kad sugeba elgtis ramiai tam tikrose situacijose. Tuo tarpu 42 % proc. respondentų globos namuose taip pat sutinka su šiuo teiginiu, tačiau reikia pastebėti, kad panašus skaičius respondentų abejoja, ar galėtų elgtis ramiai tam tikrose situacijose (žr. 11 pav.). Reikėtų pripažinti, kad vaikams tikrai sunku tvardyti tam tikrose, nemaloniuose, situacijose, nes vaikai, gyvenantys globos namuose, neretai yra impulsyvūs, agresyvūs, jiems būdingas neapgalvotas elgesys (R. Kaffemanas, 2004). Globos namuose augantiems vaikams nesugebėjimą susivaldyti gali sąlygoti vaiko išgyventi neigiami įvykiai ir dėl to vaikai linkę gintis nuo skriaudėjų fizine jėga.

11 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Moku elgtis ramiai, kai mane erzina, išvengiu muštynių rezultatų pasiskirstymas (%)

Rezultatai byloja, kad didesnė dalis vaikų, augančių globos namuose, ir vaikų, gyvenančių šeimose, nesutinka su šiuo teiginiu, o sutinka su šiuo teiginiu 34 proc. vaikų, gyvenančių globos namuose ir 28 proc. augančių šeimose (žr. 12 pav.). Vaikų jautrumą sąlygoja daug faktorių. Vienas tokių – kaip dažnai vaiką lydi nesėkmės. Galima spėti, kad su nesėkmėmis dažniau susiduria vaikai, gyvenantys globos namuose.

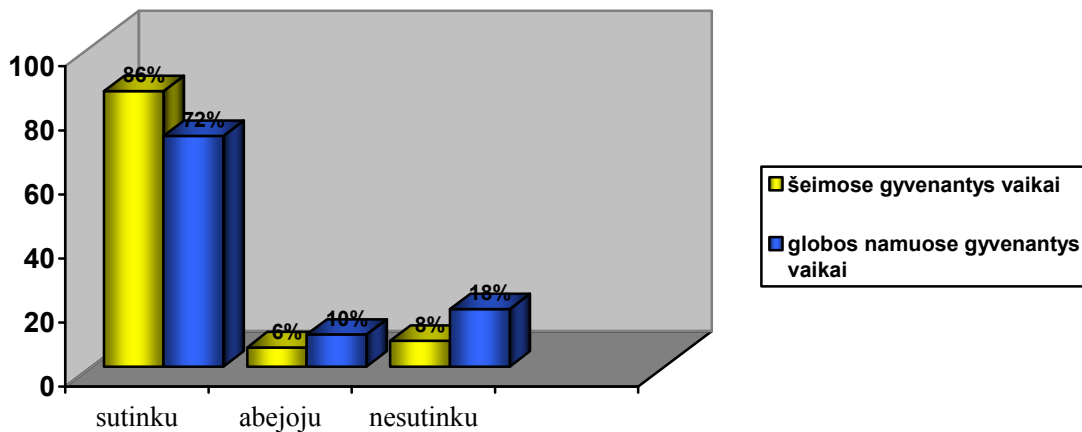
12 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Dėl nesėkmės lengvai pravirkstu rezultatų pasiskirstymas (%)

3.2.5. Bendravimo įgūdžių grupės vertinimas

Bendravimo įgūdžių grupei pateikti teiginiai, kurie įvardija šios grupės įgūdžius: Moku prisistatyti. Sugebu pradėti pokalbį ir užbaigti pokalbį pats. Dalyvauju su draugais bendruose žaidimuose. Moku paprašyti, kai ko nors noriu. Pasisiūlau padėti kitiems. Pasakau komplimentą (pagyrimą) kitam. Moku priimti komplimentą (padėkoju, nusišypsau ir pan.). Paguodžiu kitą. Neapsimetinėju, bendraudamas su žmonėmis. Bendraudamas nežeminu kito. Laikausi duoto žodžio. Man lengva bendrauti tiek su berniukais, tiek su mergaitėmis. Esu kalbus, bendraudamas su nepažįstamais žmonėmis. Moku kalbėti taip, kad mane gerai suprastų kiti. Sugebu garsiai ir aiškiai kalbėti. Manimi galima pasikliauti (pasitikėti). Kai man reikia pagalbos, galiu jos paprašyti bendraamžių ar suaugusiųjų. Būdamas su draugais, pasakoju įvairias istorijas ir nuotykius. Tarp žmonių jaučiuosi geriau nei vienas. Man nesunku kalbėti, kai yra daug žmonių

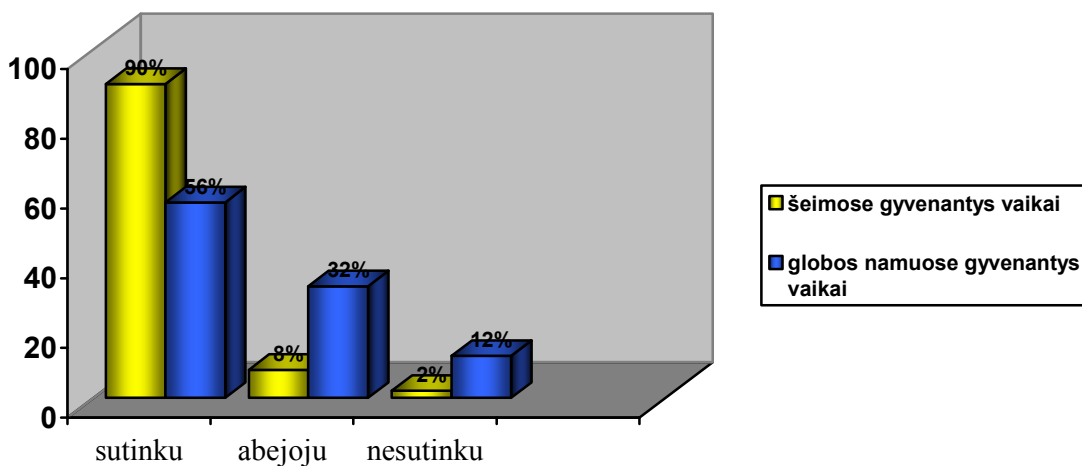
Iš bendravimo įgūdžių grupės analizavimui paimti teiginiai: *Kai man reikia pagalbos, galiu jos paprašyti bendraamžių ar suaugusiųjų; Pasakau komplimentą(pagyrimą) kitam; Man lengva bendrauti tiek su berniukais tiek su mergaitėmis; Esu kalbus, bendraudamas su nepažįstamais žmonėmis, į kuriuos gautų vaikų atsakymų rezultatai skiriasi. Bandoma analizuoti galimas tų skirtumų priežastis.*

Vaikai yra priklausomi nuo suaugusiųjų ir jiems visada reikalinga jų parama ir pagalba. Dar daugiau vaikai bendrauja su savo bendraamžiais, o jie taip pat dažnai gelbsti įvairiose situacijose. Labai svarbu, kad vaikai mokėtų paprašyti, kai jiems reikia pagalbos, suaugusiųjų ar bendraamžių. Didžioji dauguma šeimose gyvenančių vaikų sutinka, kad visuomet gali paprašyti kitų pagalbos (žr. 13 pav.), tačiau globos namuose gyvenančių vaikų, kurie sutinka su šiuo teiginiu dalis yra mažesnė (72 proc.). Tam įtakos gali turėti nepasitikėjimas supančia aplinka, netikėjimas, kad gali sulaukti pagalbos, nedrąsa. Juk į vaikų namus jie patenka iš nesaugios aplinkos, kur į jų poreikius nebuvo kreipiamas didelis dėmesys. Nedrąsa ir nepasitikėjimas kitais vaikui išlieka ir apsigyvenus globos namuose.

13 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį *Kai man reikia pagalbos, galiu jos paprašyti bendraamžių ar suaugusiųjų* rezultatų pasiskirstymas (%)

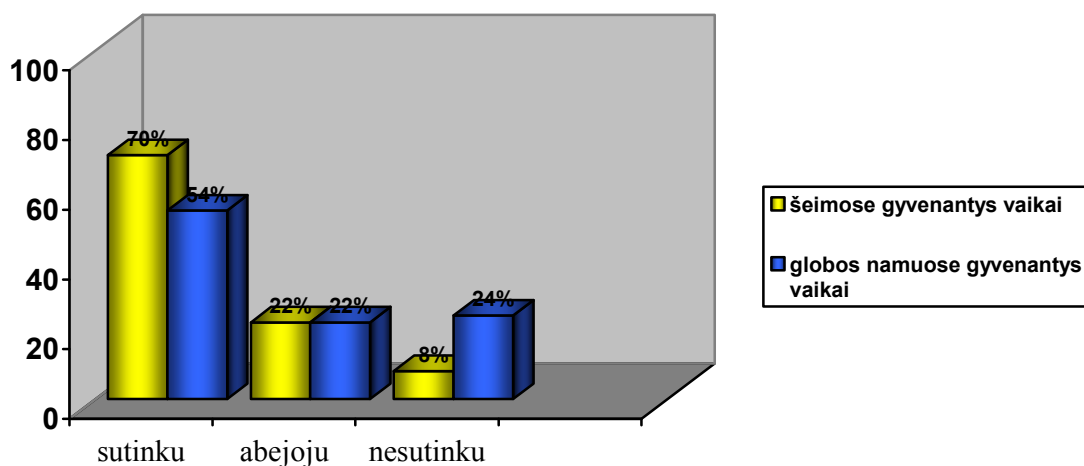
Pasakyti kitam gerą žodį, pagirti – sėkmingo bendravimo dalis. Sakydamas gerus žodžius kitam, gali tikėtis sulaukti to paties. Toks abipusis bendravimas žadina teigiamus jausmus. Kaip matyti 14 pav. pateiktuose rezultatuose beveik visi vaikai, gyvenantys šeimose, sutinka, kad moka pasakyti komplimentą kitam. Globos namuose gyvenančių vaikų rezultatai ženkliai skiriasi. Galima manyti, kad globos namuose gyvenantys vaikai pasižymi apatija, abejingumu kitam, kuriuos įtakoja vaiko neigiamas patyrimas. Kad galėtum nuoširdžiai sakyti gerus žodžius kitam, pats turi jaustis laimingas. Todėl galime kelti klausimą, ar gali vaikas, gyvendamas be tėvų, būti laimingas?

14 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį *Pasakau komplimentą kitam* rezultatų pasiskirstymas (%)

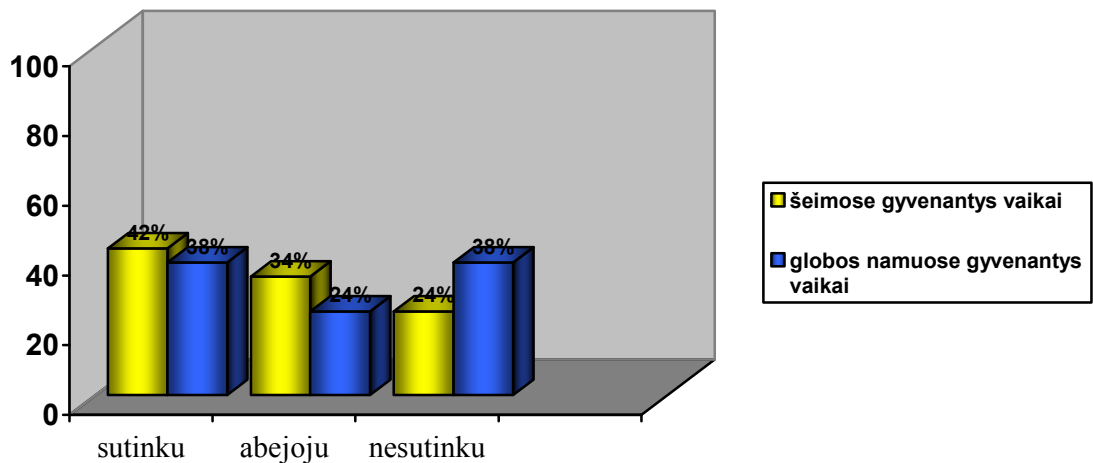
Jei vaikas šeimoje identifikuoja su savo tėvais ar artimais giminaičiais ir bendraamžiais, tai vaikai, netekę tėvų globos, identifikuoja visų pirma su savo bendraamžiais, t.y. berniukais ir

mergaitėmis iš grupės (M. Pileckaitė-Markovienė, T. Lazdauskas, 2007). Bendrauti su priešingos lyties atstovu paauglystėje nėra lengva. Berniukai globos įstaigoje beveik neturi galimybės identifikuotis pagal lytį, nes čia mažai vyrų, nėra iš ko imti pavyzdį. Ne visi vaikai noriai bendrauja su priešingos lyties bendraamžiais. Tik pusė (54 proc.) iš tyrime dalyvavusių globos namų vaikų sutinka su teiginiu, kad lengva bendrauti tiek su mergaitėmis, tiek su berniukais, o kita pusė abejoja arba visai nesutinka su teiginiu (žr. 15 pav.).

15 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Man lengva bendrauti tiek su berniukais tiek su mergaitėmis rezultatų pasiskirstymas (%)

Rezultatai pasiskirstė beveik vienodai (žr. 16 pav.), bet vis tik su šiuo teiginiu nesutinka didesnė dalis vaikų (38 proc.), gyvenančių globos namuose. Kaip teigia R. Kaffemanas (2004), globos namuose gyvenantiems vaikams yra būdingas uždarumas. Anot R. Braslauskienės (2000), vaikai iš globos namų nepasitiki suaugusiais, yra labai įtarūs, greitai pastebi tikrąsias suaugusiųjų nuostatas, negerbia ir niekina pedagogus, jaučiančius tik gailestį ar panieką tokiems vaikams. Todėl kalbant apie 38 proc. vaikų, kurie sako, kad nėra kalbūs bendraudami su nepažįstamais, galima manyti, kad būtent uždarumas, nesaugumas, sąlygoja nenorėjimą bendrauti su nepažįstamais žmonėmis.

16 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Esu kalbus bendraudamas su nepažįstamais žmonėmis rezultatų pasiskirstymas (%)

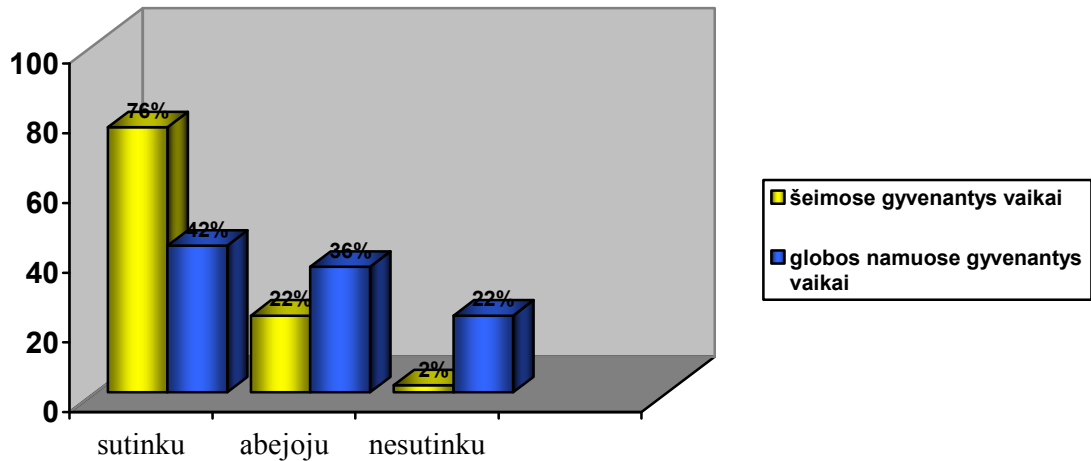
3.2.6. Elgesio mokykloje, klasėje vertinimas

Elgesio mokykloje, klasėje įgūdžių grupę sudaro tokie teiginiai: Pamokose įdėmiai klausausi kitų žmonių (bendraamžių, suaugusiųjų) pasakojimo. Kai mokykloje man reikia pagalbos, visuomet jos paprašau. Padėkoju. Pamokose nereaguoju į trukdymus. Jei darydamas užduotį suklystu, skubu ištaisyti klaidas. Pamokose laikausi klasės taisyklių. Pareigingai atlieku mokytojo skirtas užduotis. Jaučiu atsakomybę už savo poelgius. Garsiai reiškiu savo mintis. Rodau savo darbus mokytojui ir laikiu įvertinimo. Einu savo noru atsakinėti pirmas. Galiu gerai atsakinėti prieš klasę. Aš labai jaudinuosi, kai mokytojas mane pakviečia atsakinėti. Man nesunku sulaukti pamokos galo.

Analizuojami rezultatai tokių teiginių: *Pamokoje įdėmiai is susikaupęs klausausi kitų žmonių (bendraamžių, suaugusiųjų) pasakojimo; Padėkoju; Pamokose laikausi klasės taisyklių; Jaučiu atsakomybę už savo poelgius.*

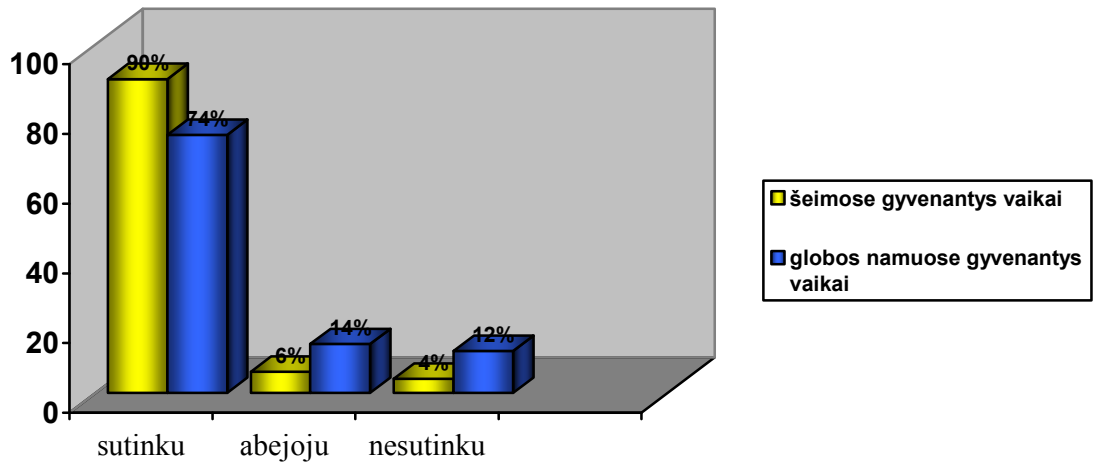
Nuo mokėjimo įdėmiai klausytis pamokoje priklauso efetyvus žinių įsisavinimas. Analizuojant tyrimo rezultatus, galime daryti išvadą, kad vaikai, gyvenantys pilnose šeimose, pasižymi aukštesniu kompetencijos lygiu, akademinium brandumu, geresne adaptacija. K.

Samašonok, R. Žukauskienė (2004) pabrėžia, kad globos namų auklėtiniai mokykloje pasižymi kompetencijos, mokymosi ir adaptacijos sunkumais. Globos namuose gyvenantiems vaikams būdingos mokymosi problemos (R. Kaffemanas, 2004). Viena iš tokių – nemokėjimas susikaupti ir įdėmiai klausytis, ką pamokoje pasakoja mokytojas ar klasės draugas. Iš gautų tyrimo rezultatų galime daryti prielaidą, kad vaikai, augę nepalankiomis sąlygomis, skurdžioje aplinkoje, pasižymi žemesniais mokykliniais laimėjimais bei akademinio nebrandumu negu vaikai, gyvenantys saugioje aplinkoje, o tai apsunkina įgūdžių formavimąsi (žr. 17 pav.).

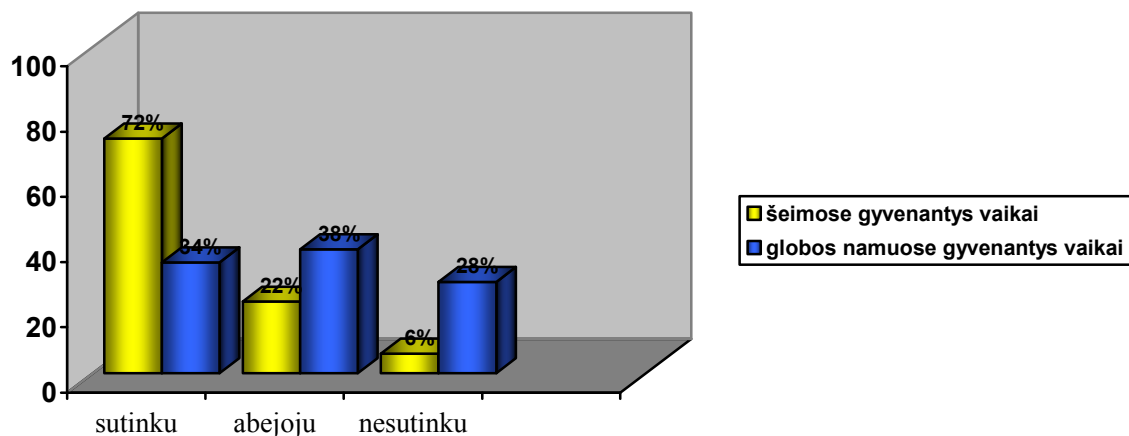
17 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį *Pamokoje įdėmiai klausausi kitų žmonių (bendraamžių, suaugusiųjų) pasakojimo* rezultatų pasiskirstymas (%)

Vaikas turi suprasti, kad labai svarbu gyvenime - mandagumas. Vienas iš būdų jį parodyti - dėkojimas. Dėkoti galima tėvams, mokyklos darbuotojams ar savo draugams. Iš tyrime dalyvavusių vaikų tai daryti labiau sugeba vaikai, gyvenantys šeimose (žr. 18 pav.). Galima teigti, kad būtent tėvai pirmiausia vaiką moko būti mandagiu mokykloje, gerbti mokytoją ir kitus asmenis. Globos namuose gyvenantys vaikai su šiuo teiginiu sutiko kiek mažiau (74 proc.). Nėra vaikams lengva išreikšti mandagumą, nes dažnai vaikai iš globos namų turi elgesio problemų, jiems būdingas konfliktiškas elgesys (R. Kaffemanas, 2004).

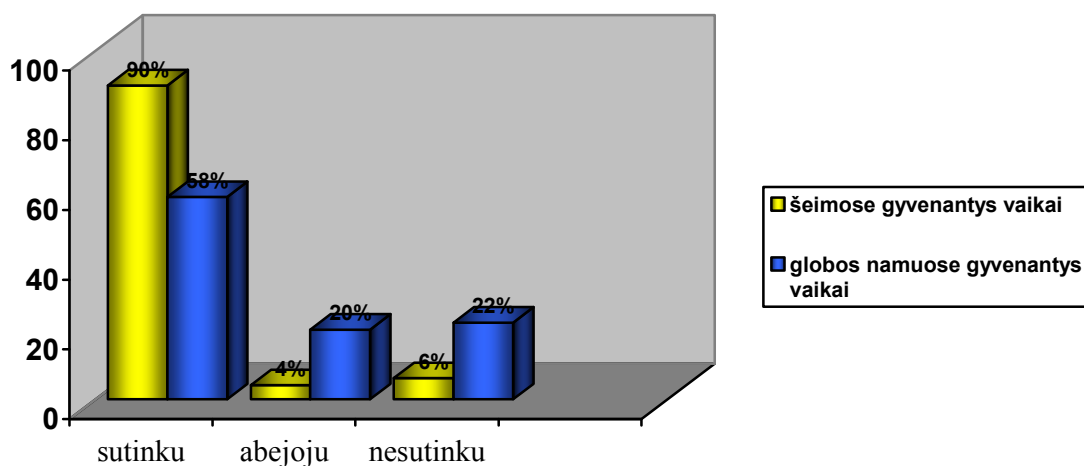
18 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Padėkoju rezultatų pasiskirstymas (%)

Kaip jau minėta dauguma, globos namuose gyvenančių vaikų turi sunkumų mokykloje. „Vaikai augantys nesaugioje aplinkoje, kai stinga emocinio bendravimo, auga labai jautres ir nepajėgiantys sukaupti dėmesio. Vaikai iš globos namų nuolat ieško naujų dėmesį patraukiančių objektų, yra hiperaktyvūs, neramūs ir dėl to sunkiai valdomi, todėl dažniau baudžiami, nepatiria teigiamų emocijų ir gyvena neigiamoje emociniu požiūriu atmosferoje. Šie vaikai dažnai sukelia neigiamą auklėtojų požiūrį ir yra baudžiami“ (M. Pileckaitė-Markovienė, T. Lazdauskas, 2007, p. 54). Iš rezultatų matyti, kad didesnė dalis (38 proc.) tyrime dalyvavusių globos namų auklėtinių abejoja dėl šio teiginio arba nesutinka (28 proc.), kad pamokoje laikosi klasės taisyklių, ženkliai didesnis procentas (72 proc.) su šiuo teiginiu sutiko vaikų, gyvenančių šeimose (žr. 19 pav.), tai yra dėl to, kad vaikai ir paaugliai, augdami su tėvais, išmoksta elgtis socialiai priimtinesniais būdais ir pamokų metu savo elgesiu aplinkiniams kelia mažiau problemų.

19 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Pamokoje laikausi klasės taisyklių rezultatų pasiskirstymas (%)

Tinkamai elgti mokykloje labai svarbu. Dar svarbiau, kad vaikas jaustų atsakomybę už savo poelgius. Net 90 proc. šeimose gyvenančių vaikų jaučia atsakomybę už savo poelgius. Globos namuose tik 58 proc. vaikų teigė, kad jaučia atsakomybę už savo poelgius ir net 42 proc. respondentų nejaučia atsakomybės už savo poelgius (žr. 20 pav.). Anot M. Pileckaitės-Markovienės, T. Lazdausko (2007), vaikams iš globos namų būdingas perdėtas nuolankumas, pažeidžiamumas ir neatsakingumas. Šioje vietoje galima akcentuoti tai, kad atsakomybės nebuvimą nulemia ankstesni vaiko išgyvenimai bei aplinka, kurioje augo vaikas.

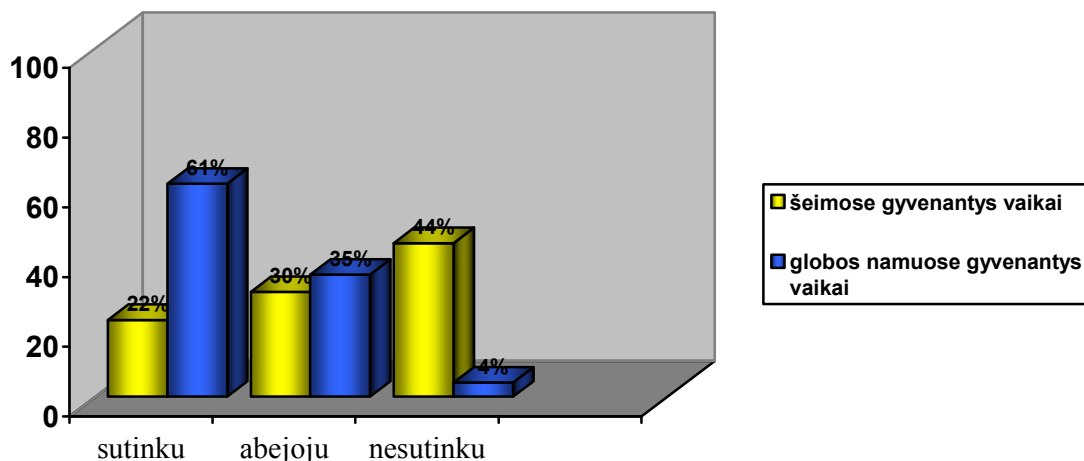
20 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Jaučiu atsakomybę už savo poelgius pasiskirstymas (%)

3.2.7. Streso įveikimo įgūdžių grupės vertinimas

Streso įveikimo įgūdžių grupę nusako tokie įgūdžiai: Moku įveikti nuobodulį. Atsiradus sunkumams, išsiaiškinu jų priežastis. Nesugebu susitvarkyti su iškilusiais sunkumais. Garsiai reiškiu nepasitenkinimą, kai kas nors man nepatinka. Blogai jaučiuosi, kai man reiškiamas nepasitenkinimas. Tinkamai reaguoju į nesėkmę. Kai jaučiuosi atstumtas, elgiuosi ramiai (nepykstu, nešaukiu ir pan.). Moku pasakyti “Ne”. Dažnai pergyvenu dėl nesėkmės. Dažnai verkiu. Moku atsipalaiduoti, nusiraminti. Kad nusiraminsčiau, man reikia kito žmogaus pagalbos. Moku išlikti ramus. Moku apsispręsti dėl savo veiksmų.

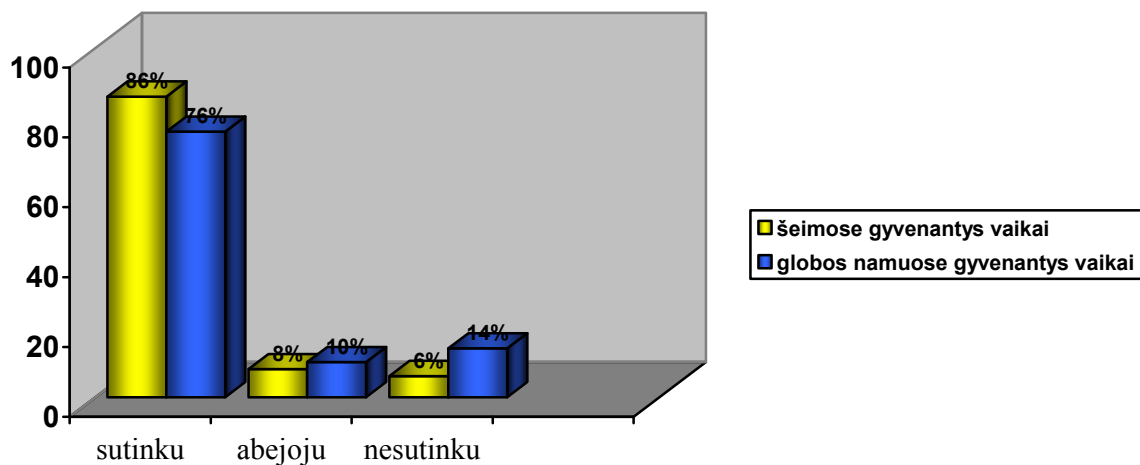
Rezultatų palyginimui paimti teiginiai: *Nesugebu susitvarkyti su iškilusiais sunkumais; Moku pasakyti “NE”; Dažnai pergyvenu dėl nesėkmės; Kai jaučiuosi atstumtas, elgiuosi ramiai (nepykstu, nešaukiu ir pan.).*

Kaip matyti iš gautų rezultatų, su šiuo teiginiu sutinka daugiau nei pusė (61 proc.) tyrime dalyvavusių globos namų vaikų (žr. 21 pav.). Nepatyrusiems tėvų meilės ir rūpesčio, vaikams sunkiau adaptuotis jį supančioje aplinkoje, o tai įtakoja ir sunkumų įveikimą. M. Pileckaitė-Markovienė, T. Lazdauskas (2007) teigia, kad situacinis elgesys, nesugebėjimas konstruktyviai spręsti problemų, organizuoti savo veiklos sąlygoti to, kad bendravimas su suaugusiais globos namuose nesuteikia vaikui savarankiškumo, bet priešingai, griežtai jį riboja dienos režimu, nuolatiniais suaugusiojo nurodymais, ką ir kada reikia daryti. Todėl galime teigti, kad griežta globos namų dienotvarkė ir gyvenimas pagal griežtas ir iš anksto nustatytas programas ir taisykles trukdo vaikams mokytis susitvarkyti su iškilusiais sunkumais.

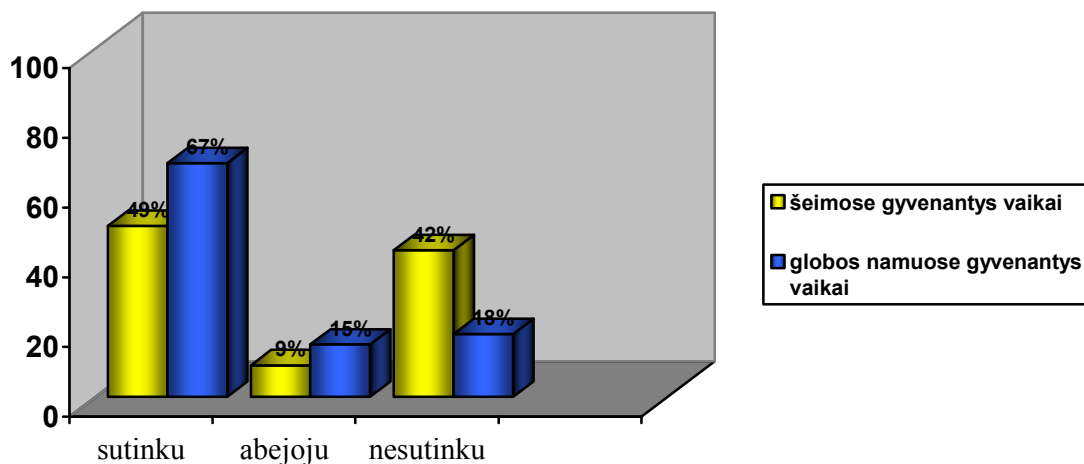
21 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Nesugebu susitvarkyti su iškilusiais sunkumais rezultatų pasiskirstymas %

Mokėti pasakyti "NE" vaikui labai svarbu. Vaiką dažnai supa neigiama aplinka, siekianti jam daryti blogą įtaką ir tik mokėdamas ištarti tvirtą "NE", vaikas išvengia rimtų problemų, tokių, kaip: "susipažinimas" su narkotinėmis medžiagomis, alkoholiu, nusikalstama veika, prostitucija ir pan. Vaikas turi stengtis apsaugoti save. Džiugu, kad didelė dalis vaikų iš šeimų ir iš globos namų moka pasakyti "NE" (žr. 22 pav.).

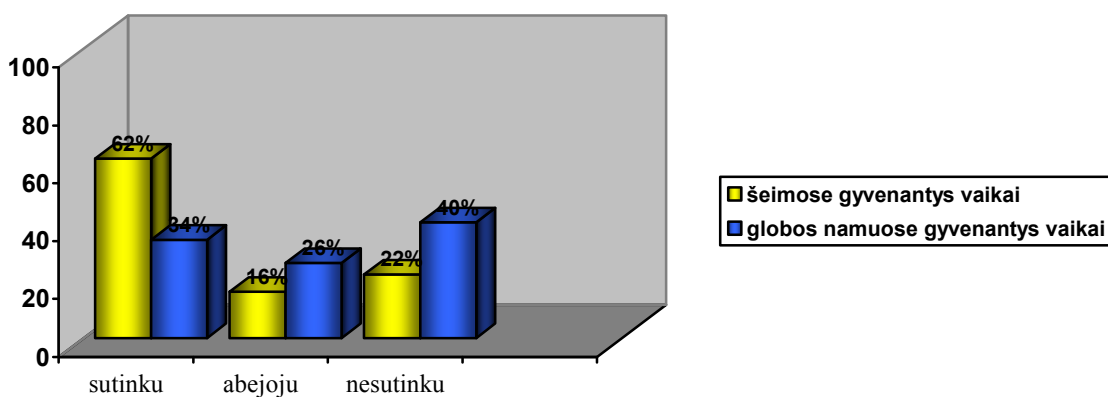
22 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Moku pasakyti "NE" rezultatų pasiskirstymas (%)

Globos namuose gyvenantiems vaikams pirmoji didžiausia nesėkmė – patekimas į globos namus. Globos namuose gyvenantis vaikas nėra apsaugotas nuo kitų nesėkmių. Ženkliai didesnė dalis vaikų (67 proc.) iš globos namų sutinka, kad dažnai išgyvena dėl nesėkmės (žr. 23 pav.). Galima daryti prielaidą, kad taip yra todėl, kad vaikams, gyvenantiems globos namuose, yra būdingas didesnis jautrumas, nepsitikėjimas savimi, savo jėgomis, vienišumo jausmas.

23 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Dažnai išgyvenu dėl nesėkmės rezultatų pasiskirstymas (%)

Iš rezultatų matyti (žr. 24 pav.), kad šeimoje augantys vaikai, geba reaguoti ramiai, kai jaučiasi atstumti ir ignoruojami (62 proc.), tuo tarpu su šiuo teiginiu nesutinka didžioji dalis auklėtinių, gyvenančių vaikų globos namuose (40 proc.). Galime daryti prielaidą, kad tam įtakos gali turėti didesnis globos namų vaikų impulsyvumas, silpna savo veiksmų kontrolė, didesnis nerimastingumas.

24 pav. Tiriamųjų atsakymų į teiginį Kai jaučiuosi atstumtas, elgiuosi ramiai rezultatų pasiskirstymas (%)

Kiekybinio tyrimo išvados:

- Vaikai, augantys globos namuose stokoja šių socialinių įgūdžių: bendravimo, streso įveikimo, savikontrolės, jausmų suvokimo ir elgesio mokykloje įgūdžių. Šiems paaugliams ypač sunku atpažinti savo jausmus, palaikyti verbalinį ir neverbalinį kontaktą, adekvačiai save vertinti bei pasiekti tarpusavio sąveiką ir spręsti konfliktus. Paaugliai turi sunkumų palaikydami tarpusavio sąveiką, bendraudami, spręsdami konfliktus, įveikdami stresą ir save kontoliuodami, nes jiems sunkiai sekasi atpažinti ne tik savo, bet ir kitų žmonių jausmus, emocinę būseną. Todėl ypač svarbu plėtoti šiuos socialinius įgūdžius tarp vaikų globos namų paauglių.
- Vaikai, gyvenantys savo biologinėse šeimose, geriau geba užmegzti ir palaikyti kontaktą, spręsti konfliktus, taip pat labiau išlavėję bendravimo, elgesio mokykloje, savikontrolės, jausmų suvokimo, streso įveikimo įgūdžiai.

3.3. Specialistų patirtis ir supratimas apie vaikų socialinius įgūdžius

Šiaulių regiono vaikų globos namuose atliekant tyrimą buvo pateikti interviu klausimai, siekiant gauti duomenų apie ten dirbančių specialistų patirtį, susijusią su vaikų socialinių įgūdžių ugdymu. Interviu metu specialistams buvo pateikti 4 atviro tipo klausimai, kurie galėtų padėti atskleisti, kokia yra specialistų patirtis ugdant vaikų, augančių globos namuose, socialinius įgūdžius. Specialistai interviu metu laisvai galėjo reikšti savo mintis. Interviu davėjų atsakymai pateikti 2 priede.

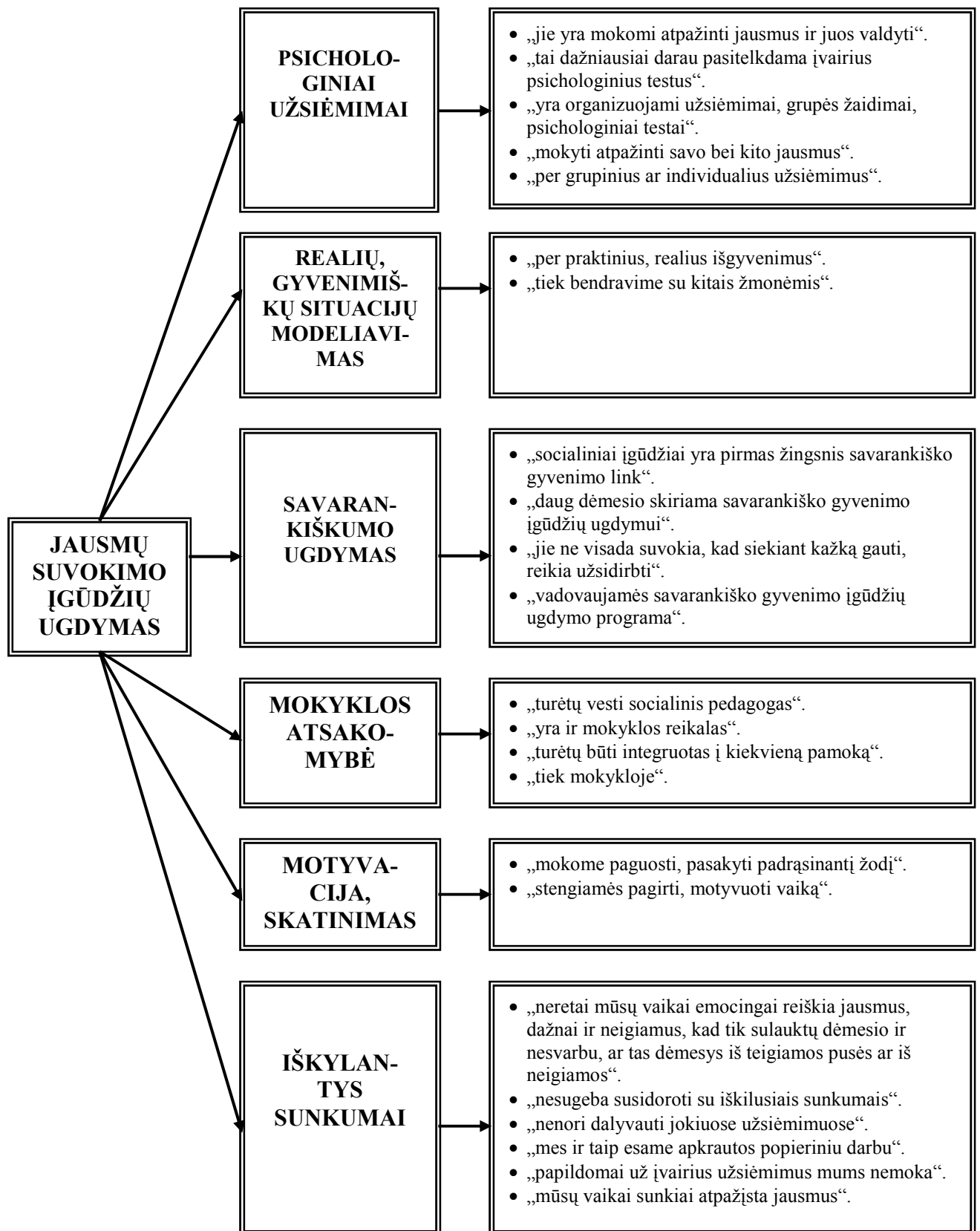
Išanalizavus visus atsakymo variantus išskirtos charakteristikos, kurios buvo grupuojamos (žr. 25 pav.). Tokie skyriai buvo išskirti todėl, kad kai kurie atsakymai į klausimus buvo panašūs.

Atsakymai buvo sugrupuoti į 6 pagrindines dalis:

- Psichologiniai užsiėmimai;
- Realių, gyvenimiškų situacijų modeliavimas;
- Savarankiškumo ugdymas;
- Mokyklos atsakomybė;
- Motyvacija;
- Išskylantys sunkumai.

Jausmų suvokimo įgūdžių ugdymas. Pirmas klausimas buvo: **Papasakokite, kaip Jūsų institucijoje yra ugdomi vaikų jausmų suvokimo įgūdžiai?**

Išanalizavus interviu davėjų atsakymus į pateiktą klausimą (žr. 25 pav.) apie vaikų jausmų suvokimo įgūdžių ugdymą galime teigti, kad specialistai daugiausia dėmesio skiria psichologiniams testams, žaidimams, nes per juos lengviausia vaikus mokyti atpažinti tiek savo, tiek kito žmogaus jausmus. Keletas specialistų paminėjo, jog geriausias būdas jausmų suvokimo įgūdžių ugdymui yra realūs, praktiniai išgyvenimai, kurie vėliau yra analizuojami ir aptariami. Ugdant vaikų socialinius įgūdžius stengiamasi orientuotis ir į savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą, taip pat stengiamasi laikytis programos rekomendacijų, kurios skatina ugdytinių savarankiškumą. Iš 4 apklaustų specialistų tik vienas specialistas paminėjo, jog jausmų suvokimo įgūdžių ugdymas turėtų būti ne globos namų reikalas, o mokyklos. Apibendrinant išskylančius sunkumus ne vienas specialistas minėjo, kad vaikai yra apatiški ir nelabai noriai dalyvauja užsiėmimuose. Taip pat viena iš pagrindinių problemų ta, kad pedagogai yra apkrauti „popieriniu“ darbu, tad mažai laiko lieka ugdyti vaikų socialinius įgūdžius. Siekiant, kad ugdytiniai iniciatyviau dalyvautų įvairiuose užsiėmimuose reikėtų juos labiau motyvuoti, pabrėžti tam tikro įgūdžio naudą ir svarbą vaiko gyvenime.

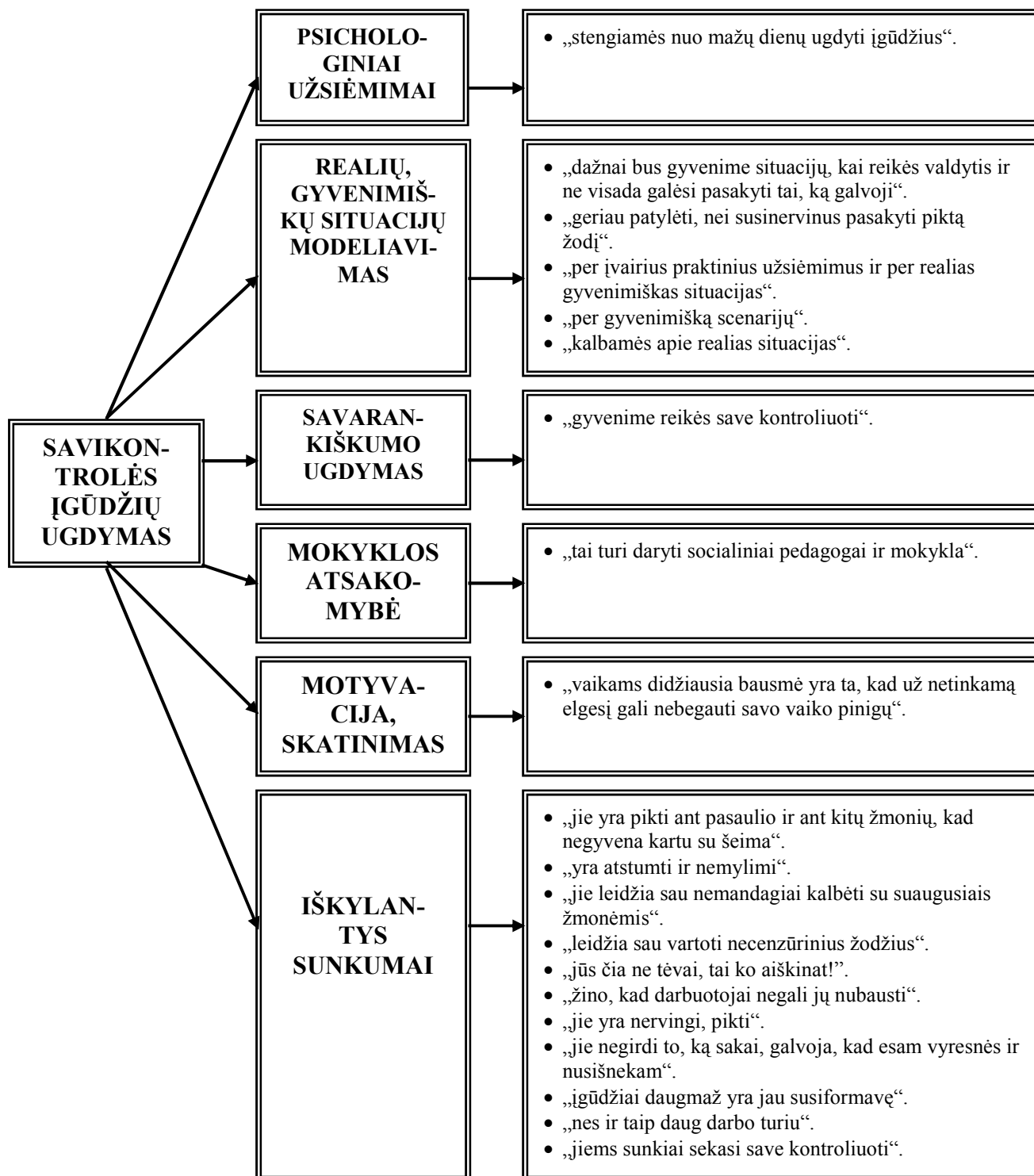

25 pav. Specialistų nuomonė apie jausmų suvokimo įgūdžių ugdymą

Savikontrolės įgūdžių ugdymas. Antras klausimas buvo: Papasakokite, kaip Jūsų institucijoje yra ugdomi vaikų savikontrolės įgūdžiai?

Kaip matome 26 pav., specialistai teigia, kad vaikai, augantys globos namuose, pasižymi žema savikontrolė įvairiose situacijose. Analizuojant interviu turinį galime daryti prielaidą, kad savikontrolės įgūdžiai vaikų globos namuose yra ugdomi pasitelkiant realias, gyvenimiškas situacijas, kurios kartu su vaikais yra modeliuojamos ir aptariama, kaip reikia elgtis vienoje ar kitoje situacijoje. Savikontrolės įgūdžių stoka pasireiškia kartu su iškylančiomis problemomis su kuriomis vaikai nesugeba patys susitvarkyti. Vaikai, augantys globos namuose, yra pažeidžiami ir skausmingiau reaguoja į įvairias pastabas. Viena pagrindinių iškylančių problemų ta, kad ugdytiniai globos namų specialistų nelaiko savo patarėjais, draugais, vaikai linkę juos ignoruoti, o neretai ir necenzūrinius žodžius vartoja.

Savikontrolė yra labai svarbi visose gyvenimo situacijose. Nemokėjimas savęs kontroliuoti daro neigiamą poveikį ne tik pačiam vaikui, bet ir jį supančiai aplinkai. Nemokėjimas savęs kontroliuoti gali peraugti į rimtus konfliktus, o kartais net ir į smurtą. Todėl labai svarbu, kad vaikas, kilus konfliktui, sugebėtų susitvarkyti, konfliktinėse situacijose rastų tinkamą išeitį, t.y. pasitrauktų, nutylėtų, siūlytų tartis gražiuoju, taip pat mokėtų pripažinti, jei buvo neteisis ar suklydo, ir siektų ištaisyti klaidą, o siekdamas patenkinti savo poreikius, paisytų ir kitų žmonių interesų.

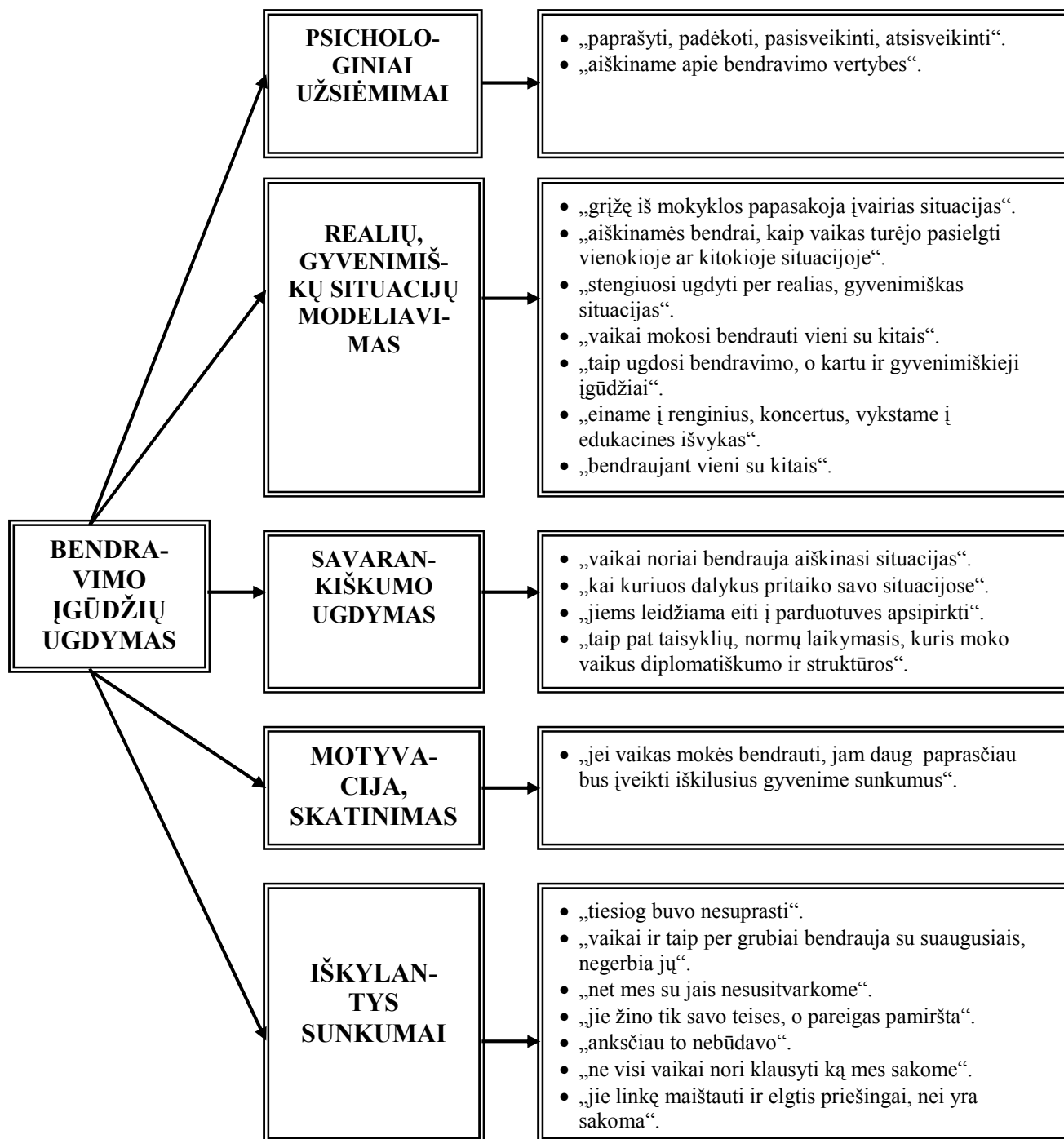

26 pav. Specialistų nuomonė apie savikontrolės įgūdžių ugdymą

Bendravimo įgūdžių ugdymas. Trečias klausimas buvo: **Papasakokite, kaip Jūsų institucijoje yra ugdomi vaikų bendravimo įgūdžiai?**

Analizuojant bendravimo įgūdžių ugdymą (žr. 27 pav.) matome, kad psichologiniams testams ir žaidimams yra skiriama nepakankamai dėmesio. Kaip ir kiti, anksčiau minėti socialiniai įgūdžiai, vaikų globos namuose yra ugdomi pasitelkiant realias, gyvenimiškas situacijas. Specialistai teigia, kad gyvenimiškas situacijas vaikai daug geriau įsidėmi, o vėliau jas gali panaudoti kiekvienas vaikas individualiai pagal savo atvejį. Per bendravimo įgūdžių ugdymą stengiamasi ugdyti ir savarankiškumo įgūdžius, kurie bus reikalingi ugdytiniams ateityje, kai teks savarankiškai rūpintis savimi. Ugdant bendravimo įgūdžius iškyla labai daug sunkumų, kurie trukdo efektyviam įgūdžių įsisavinimui. Viena pagrindinių bendravimo problemų ta, kad ugdytiniai šiurkščiai ir nepagarbiai bendrauja su kitais asmenimis. Tokį ugdytinių elgesį gali sąlygoti tai, kad vaikai žino, jog yra nebaudžiami, ugdytiniai nuolat akcentuoja tik savo teises, pamiršdami pareigas.

Apibendrinant galime teigti, kad labai svarbu, jog bendravimo įgūdžiai būtų ugdomi jau vaikystėje, nes jei vaikas vaikystėje neturi įgūdžių, kurie užtikrintų sėkmingą bendravimą su kitais, suaugus jam bus sunku juos išsiugdyti. Nemokėdamas bendrauti, žmogus negali patenkinti svarbiausiųjų savo poreikių.

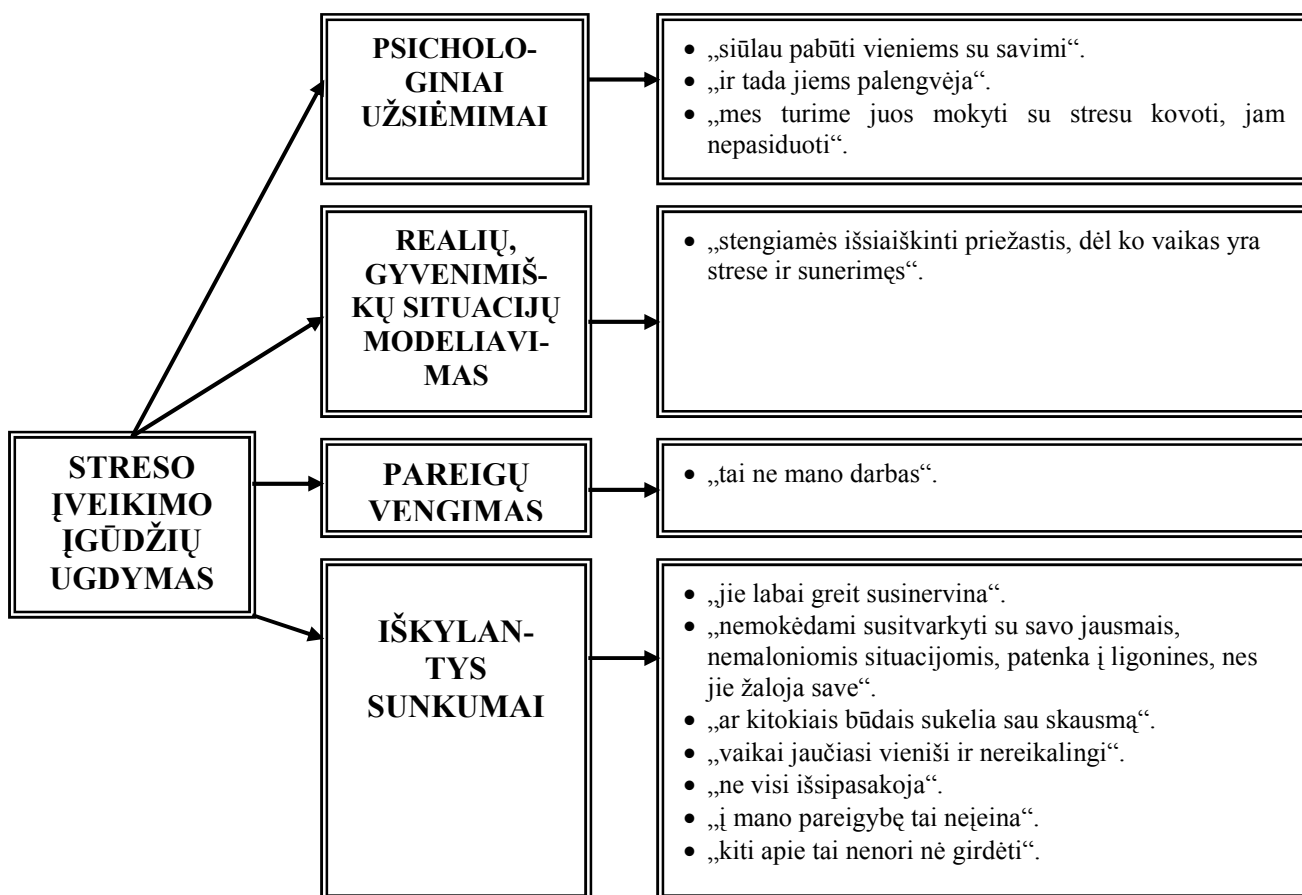

27 pav. Specialistų nuomonė apie bendravimo įgūdžių ugdymą

Streso įveikimo įgūdžių ugdymas. Ketvirtas klausimas buvo: **Papasakokite, kaip Jūsų institucijoje yra ugdomi vaikų streso įveikimo įgūdžiai?**

Analizuojant specialistų nuomonę apie streso įveikimo įgūdžius (žr. 28 pav.) galime pastebėti, jog šiam įgūdžio ugdymui yra skiriama mažiausiai dėmesio. Specialistai neveda jokių užsiėmimų, kurie mokytų ugdytinius, kaip reikia kovoti su stresu, kokie yra streso įveikos būdai ir pan.

Paaugliui svarbu suvokti, kokios aplinkybės sukelia stresą, kaip tai gali įtakoti jį. Jis turi mokėti išvengti tokių situacijų arba tinkamai elgtis tokiose, stresą sukeliančiose, situacijose. Stresas turi didelę įtaką jaunuolio emociniam stabilumui ir veiksams, ir labai svarbu, kad jaunas žmogus turėtų įgūdžių, kurie padėtų stresą įveikti.

28 pav. Specialistų nuomonė apie streso įveikimo įgūdžių ugdymą

Išvada. Apibendrinant specialistų nuomonę apie jų patirtį, ugdant vaikų, augančių globos namuose, socialinius įgūdžius galime teigti, kad tam nėra skiriama pakankamai dėmesio. Specialistų nuomone, socialinių įgūdžių ugdymas suvokiamas kaip realūs, praktiški patarimai ugdytiniui konkrečioje situacijoje. Ne kartą buvo minima, kad socialinius įgūdžius turi ugdyti mokykla, ir visos institucijos, kurios dalyvauja vaiko socializacijos procese. Siekiant, kad socialinių įgūdžių ugdymas būtų ne vien teorinis dalykas, būtina į šį procesą įtraukti visas organizacijas, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai dalyvauja vaiko socializacijoje ir tai turėtų būti visų kvalifikuotų specialistų komandinis darbas.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad per gebėjimą efektyviai taikyti įgūdžius naujomis situacijomis bei įvairiais veiklos lygiais pasireiškia asmens socialinė kompetencija. Socialiniai įgūdžiai leidžia asmeniui efektyviai spręsti įvairias gyvenimiškas problemas, sėkmingai adaptuotis besikeičiančioje aplinkoje, padeda veikti ar net keisti aplinką. Socialiniai įgūdžiai taip pat padeda individui orientuotis savyje, tarpusavio sąveikose ir veikloje. Todėl asmens santykis su savimi ir kitais žmonėmis laikomas atramos tašku išskiriant bendravimo, streso įveikimo, elgesio mokykloje, savikontrolės bei jausmų suvokimo įgūdžius.
2. Tyrimo duomenys išryškino, kad lyginant globos namų auklėtinių bei vaikų, augančių biologinėse šeimose, socialinius įgūdžius, pasitvirtino ginamieji teiginiai. Socialinių įgūdžių tyrimo rezultatai parodė, kad jausmų suvokimo įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose. Vaikų globos namuose augantiems vaikams sudėtinga suvokti savo ir kitų žmonių jausmus, juos atpažinti ir kontroliuoti.
3. Socialinių įgūdžių tyrimo rezultatai parodė, kad savikontrolės įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose. Reikėtų pripažinti, kad vaikams tikrai sunku tvardyti tam tikrose, nemalonesiose, situacijose, nes vaikai, gyvenantys globos namuose, neretai yra impulsyvūs, agresyvūs, jiems būdingas neapgalvotas elgesys. Globos namuose augantiems vaikams nesugebėjimą susivaldyti gali sąlygoti vaiko išgyventi neigiami įvykiai ir dėl to vaikai linkę gintis nuo skriaudėjų fizine jėga.
4. Socialinių įgūdžių tyrimo rezultatai parodė, kad bendravimo įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose, nes pastariesiems dažniau problemų iškyla keičiantis informacija tiek verbaline, tiek neverbaline kalba.
5. Socialinių įgūdžių tyrimo rezultatai parodė, kad streso įveikimo įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose, nes globos namų auklėtiniams sunkiau sekasi įveikti stresines situacijas ir save kontroliuoti nei vaikams, gyvenantiems biologinėse šeimose, be to, sėkmingą veiklą mokykloje užtikrinančių įgūdžių

globos namuose gyvenantys vaikai taip pat turi nepakankamai, lyginant su šeimose gyvenančiais vaikais.

6. Kokybinio tyrimo metu atskleista, kad specialistai, dirbantys vaikų globos namuose, stokoja kompetencijų, sąlygojančių vaikų socialinių įgūdžių ugdymą, nes socialinių įgūdžių ugdymas suvokiamas kaip realių, praktiškų patarimų ugdytiniui teikimas, o ne sukurtų metodikų taikymas, skirtų ugdytinių įvairioms socialinių įgūdžių grupėms lavinti.

REKOMENDACIJOS

- Literatūros analizė atskleidė, kad kiekvienam vaikui yra būtina saugi, stabili, mylinti ir besirūpinanti juo šeima. Daug vaikų šito neturi. Tai stabdo vaiko socialinių įgūdžių formavimąsi. Todėl reikia siekti, kad vaikų namuose gyvenimo sąlygos būtų paremtos ne vien griežtomis taisyklėmis. Siektina, kad globos namų aplinka būtų kuo artimesnė šeimos aplinkai. Globos namuose dirbantys specialistai turi suvokti, kad vien tik apsiriboti vaikų priežiūra, saugumu ir teisių gynimu nepakanka. Labai svarbu vaikams ugdyti ir lavinti socialinius įgūdžius, nes nuo jų priklauso socialios asmenybės tapsmas. Specialistai naudodamiesi sukurtais metodikomis įgūdžiams ugdyti turėtų vaikams vesti užsiėmimus, kuriuose būtų vedamos diskusijos, atliekami įvairūs pratimai, skirti įvairioms įgūdžių grupėms ugdyti. Nes būtent nuo socialinių įgūdžių priklauso, kaip individas sugebės adaptuotis įvairiose gyvenimo situacijose ir ar jis taps socialia asmenybe.
- Socialinių įgūdžių tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų globos namų auklėtinių bendravimo, savikontrolės, elgesio mokykloje, streso įveikimo ir jausmų suvokimo įgūdžių lygis nėra pakankamai aukštas. Taip pat paaiškėjo, kad vaikų globos namų auklėtiniai ypač stokoja savęs pažinimo, jausmų suvokimo, savikontrolės, elgesio mokykloje, kontakto užmezgimo, verbalinio ir neverbalinio kontakto, tarpusavio sąveikos sukūrimo ir palankios atmosferos kūrimo įgūdžių. Todėl ypač aktualu ugdyti vaikų, augančių globos namuose, socialinius įgūdžius, nes tikslinga pedagogų veikla nukreipta į socialinių įgūdžių ugdymą, padėtų vaikams sėkmingai adaptuotis socialinėje aplinkoje ir sėkmingai integruotis į visuomenę.
 - Specialistams būtina tobulinti (gerinti) paauglių sąmoningo elgesio savo pačių atžvilgiu ugdymo procesą. Tuo tikslu naudingi grupiniai pokalbiai, rašinėliai tokiomis temomis: „Ką aš žinau apie save?“, „Ką aš myliu ir ko nekenčiu?“, „Ką aš moku?“, „Žmogus, kuriuo aš žaviuosiu“ ir t.t. Šie rašinėliai neturėtų būti vertinami atsižvelgiant vien tik į rašybos klaidas, stilių ar mąstymo teisingumą, jie galėtų pasitarnauti individualioms konsultacijoms.
- Sąmoningumo raidai, gebėjimui pasinerti į savo vidų ir pažinti savo jausmus prasminga naudoti įvairius būdus, pvz. žaidimus. Ypatingą dėmesį derėtų kreipti į paauglio savęs supratimo, laisvą nuo aplinkinių kaltinimų ir vertinimų, plėtimą.
- Tiek mokykloje, tiek vaikų globos namuose turėtų dirbti profesionaliai parengtas psichologas – geriau ne vienas, o psichologinė tarnyba, jungianti skirtingų specializacijų specialistus (psichologus, psichoterapeutus, konsultantus ir pan). Šiuo metu rengiama daug psichologų, tačiau specializacija, susijusi su beglobiais vaikais, itin retai sutinkama.

LITERATŪRA

1. **Almonaitienė J.** Bendravimo psichologija. – Kaunas: Technologija, 2003. – 228 p. – ISBN 9955-09-033-2
2. **Aramavičiūtė V.** Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda. – Vilnius: Gimtasis žodis, 2005. – 278 p. – ISBN 9955-16-006-3
3. **Argyle M.** Social skills and health. 1981. London: Methuen
4. **Barkauskaitė M.** Paauglių tarpusavio santykių sociopedagoginė dinamika = Sociopedagogic dynamics in teenager interrelations: habilitacinio darbo santrauka: socialiniai mokslai, edukologija (07 S) . – Vilnius: VPU, 2000. – 72 p.
5. **Bendrojo išsilavinimo standartai I – X klasei, I – II dalis.** Vilnius, 1997
6. **Bowlby J.** Attachment and loss. Loss: Sadness and Depression. – New York: Plenum Press, Vol.11
7. **Braslauskienė R.** Bešeimių vaikų ugdymo ypatumai globos institucijose (socialinis ir psichopedagoginis aspektas): daktaro disertacijos santrauka: socialiniai mokslai, edukologija (07S). – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2000. – 35 p.
8. **Brazauskaitė A. ir kt.** Mano vaikai: priešmokyklinis vaiko ugdymas. – Kaunas: Šviesa, 2003. – 215 p. – ISBN 5-430-03762-1
9. **Bulotaitė L.** Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo prevencija mokykloje. – Vilnius: A. Remeikos leidykla, 2000. – 298 p. – ISBN 9986-895-12-X
10. **Bulotaitė L., Pivorienė R. V., Sturlienė N.** Drauge su vaiku...: psichologo patarimai tėvams. – Vilnius: UAB "Efrata", 2000. – 53 p. – ISBN 9955-9352-1-9
11. **Butkienė G., Kepalaitė A.** Mokymasis ir asmenybės brendimas. – Vilnius: Margi raštai, 1996. – ISBN 9986-091-160
12. **Daulenskienė J. N. V., Radzevičienė L.** Teoriniai ir praktiniai socialinės reabilitacijos aspektai kūdikių namuose. - Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003. – 27-41 p. – ISBN 9986383757
13. **Dodge K. A., Pettit G. S., McClaskey C. L., Brown M. M.** Social competence in children. Monographs of the society for research in child development. 1986, Nr. 51
14. **Gage N.L., Berliner D.C.** Pedagoginė psichologija. – Vilnius: Alna Litera, 1994. – 624 p. – ISBN 9986-02-021-2

15. **Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N.** Aš myliu kiekvieną vaiką: apie vaikų psichologinio atsaprumo ugdymą: knyga mokytojams ir auklėtojams. – Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996. – 118 p. – ISBN 9986-09-093-8
16. **Garrick D., Laurel M.** A practical approach to managing the behaviors of students with ADD. *Intervention in School & Clinic.* – 2003. – 38(5), 267 – 280 p.
17. **Giedraitienė – Lileikienė T.** Kelias į vaiko širdį. – Kaunas: Judex, 2002. – 446 p. - ISBN 9986-948-75-4
18. **Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa.** – Vilnius: LR Švietimo ir mokslo ministerija, 2004. – 36 p. – ISBN 9986-03-550-3
19. **Johnson L. C.** Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris. – Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2001. – 372 p. – ISBN 9986-9357-2-5
20. **Jovaiša L.** Pedagogikos terminai. – Kaunas: Šviesa, 1993. - 264 p. – ISBN 5430-018-71-6
21. **Juodaitytė A.** Socializacija ir ugdymas vaikystėje. – Vilnius: Petro ofsetas, 2002. – 298 p. – ISBN 995553401X
22. **Kaffemanas R.** Globos institucijų ugdytinių vertybinės socializacijos bruožai // Ugdymo psichologija: mokslo darbai Nr. 11-12. – 2004, 156-162 p. – ISSN 1392-639X
23. **Kvieskienė G.** Pozityvioji socializacija: mokslinės monografijos. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005. – 184 p. – ISBN 9955-20-021-9
24. **Kvieskienė G., Pabedinskienė R.** Vaiko globos tendencijos Lietuvoje// Socialinis ugdymas: mokslo darbai. – Vilnius: UAB “Baltijos kopija”, 2002, Nr. 5, 47-65 p. – ISSN 1392-9569
25. **Laužikas J.** Rinktiniai raštai. – Kaunas: Šviesa, 1993. – 2 t. – ISBN 5-430-02416-3
26. **Lekavičienė R.** Socialinės kompetencijos psichologiniai kriterijai ir vertinimas: monografija. - Kaunas: VDU leidykla, 2001. – 186 p. – ISBN 9986-501-93-8
27. **Leliūgienė I.** Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. – Kaunas: Technologija, 2003. – 347 p. – ISBN 9955-09-343-9
28. **Leliūgienė I.** Socialinė pedagogika. – Kaunas: Technologija, 2003. – 424 p. – ISBN 9955-09-342-0
29. **Leonavičius J.** Sociologijos žodynas. – Vilnius: Academia, 1993. – 282 p. – ISBN 9986-08-002-9
30. **Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos I – IX klasei.** – Vilnius, 1997
31. **Merkys G.** Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys. – Šiauliai: SPI leidybos centras, 1995. – 63 p. – ISBN 9-9864-068-1-1

32. **Mielke U.** Geriau supraskime sunkius vaikus. – Vilnius: Lektūra, 1997. – 119 p. – ISBN 9986-854-01-06
33. **Miškinis K.** Šeima – žmogaus gyvenime. – Kaunas: Aušra, 2003. – 548 p. – ISBN 9955-532-25-4
34. **Myers D. G.** Psichologija. – Vilnius: UAB “Poligrafija ir informatika”, 2000. – 730 p. - ISBN 9986-850-29-0
35. **Monkevičienė O.** Mano vaikai. Priešmokyklinis vaiko ugdymas // Tėvų ir pedagogų knyga. – Kaunas: Šviesa, 2003. – 215 p. – ISBN 5-430-03762-1
36. **Nasvytienė D.** Vaiko elgesio ir emocinės problemos. – Vilnius: VPU leidykla, 2005. – 91 p. ISBN 9955-20-001-4
37. **Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa.** – Vilnius, 2007. – 151p. – ISBN 978-9955-786-03-0
38. **Navaitis G.** Psichologinė parama vaikams. – Vilnius: Kronta, 1998. – 183 p. – ISBN 9986-879-07-8
39. **Neįgalųjų mokymo ir karjeros planavimo praktinis vadovas: metodinė medžiaga.** – Šiauliai: Šiaulių kolegijos Leidybos centras, 2005. – 408 p. – ISBN 9955-643-12-9
40. **Pikūnas J., Palujanskienė A.** Stresas, atpažinimas ir įveikimas. – Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros centras, 2005. – 192. – ISBN 9986-418-36-4
41. **Pileckaitė – Markovienė M., Lazdauskas T.** Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida. – Vilnius: Vaga. – 2007. – ISBN 978-5-415-01936-6
42. **Psichologijos žodynas.** – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – 370 p. – ISBN 5-89950-016-6
43. **Raudeliūnaitė R.** Sutrikusio regėjimo paauglių socialiniai įgūdžiai ir jų ugdymo pedagoginės prielaidos. – Šiauliai: ŠU leidykla, 2007. – 260 p. – ISBN 978-9986-38-794-7
44. **Samašonok K., Gudonis V.** Globos namų auklėtinių adaptacijos mokykloje ypatumai // Ugdymo psichologija. – 2005, Nr. 15, 84 p.- ISSN 1392-639X
45. **Samašonok K., Gudonis V.** Globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose // Specialusis ugdymas. – 2007, Nr. 1 (16), 54-67 p. – ISSN 1392-5369
46. **Samošonok K., Žukauskienė R.** Globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, mokyklinės adaptacijos ir kompetencijos ypatumai // Socialinis darbas: mokslo darbai 3(2). – 2004, 119 – 129 p. - ISSN 16-48-47-89
47. **Snieškienė D.** Vaikus globojančios šeimos samprata // Filosofija. Sociologija. – Vilnius, 2001, p. 45 – 51, p. 45 – 51.- ISSN 0235-7186

48. **Socialinis ugdymas: papildomojo ugdymo situacija ir perspektyvos** // respublikinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. – Šiauliai: ŠU leidykla, 2001. – 225 p. – ISBN 9986-38-242-4
49. **Socialinis pranešimas 2007 – 2008.** – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008. – 216 p. – ISSN 1822-3710
50. **Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas: pradinių klasių moksleivių įgūdžiams lavinti.** – Vilnius: LR Švietimo ir mokslo ministerijos pedagoginis psichologinis centras, 2001. – 131 p. – ISBN 9955-9426-1-4
51. **Suslavičius A.** Socialinė psichologija: studentams ir ne tik jiems. – Vilnius: VU leidykla, 2006. – 293 p. – ISBN 9986-19-853-4
52. **Šniras Š., Malinauskas R.** Moksleivių socialinių įgūdžių ugdymas. – Kaunas: LKKA, 2006. – 98 p. – ISBN 9955-622-21-0
53. **Tarptautinių žodžių žodynas.** – Vilnius: Alma Littera, 2001. – 790 p. – ISBN 9955-081-007
54. **Teresevičienė M., Gedvilienė G.** Mokymasis grupėse ir asmenybės kaita. – Kaunas: VDU leidykla, 2003. – 178 p. – ISBN 9955-30-59
55. **Ukanienė A.** Bendravimo meistriškumas. – Vilnius: Savo, 2003. – 53 p. – ISBN 9986-559-529
56. **Vaitkevičius J.** Socialinės pedagogikos pagrindai. – Vilnius: Egaldos leidykla, 1995. – 307 p. – ISBN 9986-522-0-1
57. **Vorria P., Wolkind S., Rutter M., Pickles A., Hobsbaum A. A.** Comparative study of Greek children in long-term residential group care and two-parent families: social, emotional and behavioural differences. *Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines.* – 1998. – 225-236 p.
58. **Žalimienė L.** Socialinės paslaugos. – Vilnius: VU Specialiosios psichologijos katedra, 2003. – 180 p. – ISBN 9986195306
59. **Želvys R.** Bendravimo psichologija. – Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1995. – 189 p. – ISBN 9986-09-075-X
60. **Žukauskienė R., Leiputė O.** Vaikų ir jaunimo globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocinių ir elgesio problemų ypatumai // *Socialinis darbas: mokslo darbai.* – 2002, Nr. 2 (2), p. 106 – 115. – ISSN 16-48-47-89

Elektroniniai šaltiniai:

61. **Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai 2003 //**
<http://www.pedagogika.lt/puslapis/standart/programos.pdf> [žiūrėta 2009 06 11]
62. **Darbo ir socialinių tyrimų institutas //** <http://www.dsti.lt/tyrimai.html#m2001> [žiūrėta 2009 08 12]
63. **Daukšienė D. O., Gudžinskienė V.** Socialinių įgūdžių ugdymas.
http://www.gimtasiszodis.lt/gudzinsk_02_1.htm [žiūrėta 2009 02 09]
64. **Daukšytė J., Linkaitytė G.** Socialinių įgūdžių lavinimo praktika // Pedagogika. – Vilnius, 2003, T. 65, p. 156 – 161 http://www.vdu.lt/ssc/download/straipsnis_j.pdf [žiūrėta 2009 05 14]
65. **Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa 2004//**
http://www.smm.lt/ugdymas/docs/programos/Gyvenimo_igudziu_ugdymo_programa.pdf
[žiūrėta 2009 04 27]
66. **Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencija.**
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=19848&p_query=&p_tr2 [žiūrėta 2009 06 01]
67. **Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Senato** 1999 12 31 d. nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“
<http://www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll?Tekstas=1&Id=39609> [žiūrėta 2009 05 03]
68. **Lietuvos Respublikos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai //**
<http://www.pedagogika.lt/puslapis/standart/programos.pdf> [žiūrėta 2009 02 08]
69. **Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2000 //**
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=107687 [žiūrėta 2009 04 19]
70. **Lietuvos Respublikos Konstitucija //** <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
[žiūrėta 2009 10 12]
71. **Lietuvos Respublikos pradinio ir pagrindinio ugdymo bendroji programa //**
<http://www.pedagogika.lt/index.php?-469374926> [žiūrėta 2009 02 08]
72. **Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas 2003 //**
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=279441&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 10 10]
73. **Ministrų komiteto rekomendacijos REC (2005) 5 valstybėms narėms dėl vaikų, gyvenančių globos namuose.** <http://www.vusa.vu.lt/> [žiūrėta 2009 09 08]

74. **Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005 – 2008 metų programa** // http://www.socmin.lt/get_file.php? [žiūrėta 2009 01 12]
75. **Socialinės apsaugos ir darbo ministerija** // Socialinės apsaugos terminų žodynas <http://sec.lt/pages/zodynas/index.html> [žiūrėta 2008 12 29]
76. **Ugdymo programos įtaka sportuojančių moksleivių situaciniams socialiniams įgūdžiams** // http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/17/Romualdas_Malinauskas_Sarunas_Sniras.pdf [žiūrėta 2009 02 10]
77. **Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo planas 2007 m. spalio mėn. 11d. Nr. A1-282** // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=306201&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 02 14]

ANOTACIJA

Čaika I. Šiaulių regiono vaikų globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas / Socialinio darbo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Petrauskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2009. – 83 p.

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota Šiaulių regiono vaikų globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas, iškeltos socialinių įgūdžių ugdymo problemos bei pateikti siūlymai, kaip spręsti socialinių įgūdžių ugdymo problemą. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriama socialinių įgūdžių teorijos koncepcija, pateikiama socialinių įgūdžių samprata ir jos svarba vaikui. Antroje dalyje nagrinėjama vaiko socializacija globos institucijoje, atsakoma į klausimą, su kokiais problemomis susiduria vaikai, augantys globos namuose. Trečioje dalyje pateikiami Šiaulių regiono vaikų globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymo tyrimo rezultatai bei specialistų nuomonė ir patirtis apie vaikų socialinius įgūdžius.

Pagrindiniai žodžiai: vaikų globos namai, globojamas (rūpinamas) vaikas, ugdytinis, socialiniai įgūdžiai, gebėjimai, gyvenimo įgūdžiai, socialinis ugdymas.

ANOTATION

The Training of Social Skills of the Children from Children Home of Siauliai Region./ The Final Work of the Master of Social Work./ Supervisor- docent Dr. A. Petrauskienė.- Vilnius: Mykolas Riomeris University, Social Policy Faculty, 2009.- p.83.

In the master's final work the training of social skills of children from Children Home of Siauliai region is analyzed, the problems of the training of the social skills are raised as well as the proposals how to solve the problems of the training of the social skills are given. In the first part of the work the concept of the theory of the social skills by the theoretical aspect, the conception of social skills and its importance for a child is proposed. In the second part the socialization of the child in the foster institutions is analyzed, the answer to the question „What problems are the children from Children Home confronted with?“ is given. In the third part the results of the researches of the training of social skills of children from Children Home of Siauliai region are introduced as well as the specialists' opinion and the experience about children's social skills.

Key words: Children Home, the child in care, social skills, abilities, life skills, social training.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Čaika I. Šiaulių regiono vaikų globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas / Socialinio darbo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Petrauskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2009. – 83 p.

Tyrimo problemos aktualumas: Gyvenant permainų ir reformų visuomenėje daugiau dėmesio skiriama vaikų ir jaunuolių socialinių, asmeninių įgūdžių ugdymui. Seimo patvirtintas Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (2003) nurodo, kad, įgyvendinamos Gyvenimo įgūdžių ugdymo (2004), Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo (2007), Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005 – 2008 metų programos, Bendrosios programos ir Išsilavinimo standartai (2003), Vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo planas (2007 m. spalio mėn. 11d. Nr. A1-282), iškelia būtinybę ugdyti savimi pasitikinčius, komunikabilius, įvairius gyvenimo sunkumus įveikti gebančius jaunuolius ir sudaryti tinkamas asmens socialinio integravimosi į visuomenę sąlygas. Socialinių įgūdžių lavinimas padeda asmeniui prisitaikyti socialinėje aplinkoje ir kartu gerinti aplinkos sąlygas siekiant užtikrinti sėkmingą funkcionavimą.

Darbo naujumas ir reikšmingumas. Pateikti vaikų, gyvenančių globos namuose, ir vaikų, augančių biologinėse šeimose, socialinių įgūdžių charakteristikos skirtumai reikšmingi socialiniams pedagogams, socialiniams darbuotojams dirbantiems mokykloje ir globos namuose bei norintiems efektyvinti darbą socialinių įgūdžių srityje. Pritaikyta socialinių įgūdžių tyrimo metodika, padedanti tiksliau apibrėžti socialinių įgūdžių raiškos ypatumus.

Tyrimo objektas: globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas (is).

Tyrimo tikslas: atskleisti auklėtinių, gyvenančių vaikų globos namuose, socialinių įgūdžių charakteristikas ir jų ugdymo (si) veiksmus bei formas.

Tyrimo uždaviniai: 1. Išryškinti socialinių įgūdžių teorines koncepcijas; 2. Nagrinėti vaikų socialinių įgūdžių, kaip socialinės kompetencijos, raiškos sampratą; 3. Nustatyti socialinių įgūdžių raišką vaikų, gyvenančių globos namuose, bei vaikų, augančių biologinėse šeimose; 4. Palyginti vaikų, augančių globos namuose ir šeimose, socialinių įgūdžių charakteristikas; 5. Pateikti vaikų socialinių įgūdžių ugdymo rekomendacijas.

Ginamieji teiginiai: 1. Jausmų suvokimo įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose; 2. Savikontrolės įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose; 3. Bendravimo įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose; 4. Streso įveikimo įgūdžiai labiau išlavėję vaikų, augančių biologinėse šeimose, nei vaikų, kurie auga vaikų globos namuose; 5. Specialistai, dirbantys vaikų globos namuose, stokoja kompetencijų sąlygojančių vaikų socialinių įgūdžių ugdymo efektyvumą.

Tyrimo metodika ir organizavimas:

I. Teoriniai: mokslinių šaltinių ir dokumentų analizė.

II. Empiriniai. 1. Siekiant nustatyti paauglių socialinių įgūdžių ypatumus, taikytas mokinių apklausos raštu metodas. Klausimynas buvo sudarytas remiantis Socialinių įgūdžių ugdymo vadovu (2001) bei Pirso – Hariso testu (pagal R. Lekavičienė, 2001), skirtu vaikų socialinei kompetencijai įvertinti. 2. Kokybinis duomenų rinkimo metodas.

III. Duomenų analizės metodai. 1. Kiekybinio tyrimo duomenys buvo apdoroti naudojant Microsoft Excel programą ir pateikti procentine išraiška; 2. Atlikta interviu analizė.

Darbo struktūra: Magistro darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (77 šaltiniai), 3 priedai.

SUMMARY

The Training of Social Skills of the Children from Children Home of Siauliai Region./ The Final Work of the Master of Social Work./ Supervisor- docent Dr. A. Petrauskienė.- Vilnius: Mykolas Riomeris University, Social Policy Faculty, 2009.- p.83.

The topicality of the problem of the research. In the society of changes and reforms the training of social, personal skills is paid more and more attention. The Decree of Education of Lithuanian Republic, ratified by Seimas (2003), pointed out that such current programmes as the Programme of the Training of the Life Skills (2004), the Programme of the Training of the Self-sufficient Life of the Children-Orphans (2007), the programme of the Maintenance and Integration into society of Children-Orphans of the years 2005-2008, General Programmes and Standards of Education (2003), the Plan of Organization of the System of Children Foster Institutions raised the necessity to educate self-confident, communicative children, who are able to overcome the difficulties of the life and to create suitable conditions for the social integration of the person into society. The training of the social skills helps the person to conform in a social environment and to improve the surrounding conditions in order to warrant successful work.

The newness and the importance of the work. The differences of the characteristics of social skills between children, living in Children Home and children, living in their families are introduced in this work. They are important for social pedagogues, social workers, who work at school or Children Home as well as for those who want to improve their work in the field of social skills.

The object of the researches: the training of social skills of children from Children Home.

The aim of the research: to reveal the characteristics of the social skills of the children, living in Children Home as well as their factors and forms.

The tasks of the research: 1) to show the theoretic concepts of social skills. 2) to investigate the social skills of children as a conception of the expression of social competence. 3) to identify the expression of social skills of children, living in a Children Home and of children, living with their parents. 4) to compare the characteristics of social skills of children from Children Home and children, living with their parents. 5) to introduce the recommendations of the training of children's social skills.

The defensive statements: 1. The skills of perception of feelings are more trained of children, living with their parents, than of children from Children Home. 2. The skills of self-control are more trained of children, living with their parents, than of children from Children Home. 3. The skills of communication are more trained of children, living with their parents, than of children from Children Home. 4. The skills of negotiation of stress are more trained of children, living with their parents, than of children from Children Home. 5. Specialists, working in Children Homes lack competence, which is important for the efficiency of the training of children's social skills.

The methods and organization of the research:

I. Theoretical: the analysis of the scientific resources and documents.

II. Empirical: 1. the method of questionnaire in writing form was used in order to identify the peculiarities of social skills of teenagers. The questionnaire was created with the reference to the Compendium of the Training of the Social Skills (2001) as well as the test of Pirs-Haris (according to R. Lekavičienė, 2001) which is used for the assessment of children's social competence. 2. The qualitative method of receiving information.

III. The methods of analysis of information. 1. Quantitative results of the research were processed with the help of Microsoft Excel programme and are given in percents. 2. The analysis of the interview was done.

The structure of the work: the work of the master consists of introduction, recommendations, the list of literature (77 resources), 3 appendixes.

PRIEDAI

MIELAS MOKSLEIVI, ☺

Kviečiu Tave dalyvauti apklausoje, kuri padės mums kartu aiškintis kaip formuojasi vaiko gyvenimo – socialiniai įgūdžiai, kurie yra svarbūs priimant įvairius gyvenimo sprendimus bendraujant su kitais bei siekiant pažinti save.

Vienas pagrindinių tyrimo uždavinių – ištirti ir įvertinti vaikų, augančių globos namuose ir šeimose, socialinių įgūdžių ypatumus pagal skirtingas grupes: savikontrolės, elgesio mokykloje, jausmų suvokimo, bendravimo, streso įveikimo įgūdžius. Apklausa yra anoniminė, todėl nereikia rašyti nei vardo nei pavardės.

Tyrimą atlieka: MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO, Socialinės politikos fakulteto (SDmn-08-2) gr. studentė Ingrida Čaika

IŠ ANKSTO NUOŠIRDŽIAI DĖKOJU UŽ SUGAIŠTĄ LAIKĄ ☺

I. Žemiau yra pateikti teiginiai, Tau reikia, prie kiekvieno teiginio pasirinkti, Tavo nuomone, teisingiausią ir Tau priimtinausią atsakymo variantą ir ties juo padėti varnelę (✓). Pvz.:

TEIGINIAI	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
Visada būnu laiminga (-as)	✓		

TEIGINIAI			
➤ „Mano jausmų pasaulis“	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
1. Žinau, ką jaučiu ir išgyvenu (laimingas, liūdnas ir pan.)			
2. Dažniau būnu nelaimingas nei laimingas			
3. Pažįstu kito žmogaus jausmus			
4. Parodau susirūpinimą kitu žmogumi			
5. Suvaldau pyktį			
6. Greitai susigėstu			
7. Pasakau, ką jaučiu kitiems			
8. Nemėgstu, kai kitas žmogus pyksta			
9. Mėgstu save pagirti			
10. Reiškiu savo jausmus neverbaline kalba (šypsena, stovėseną, akių kontaktą ir pan.)			
11. Esu dažnai giriamas			
➤ „Mano savikontrolė“	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
1. Moku susivaldyti			
2. Paprašau leidimo			
3. Moku elgtis ramiai, kai mane erzina, išvengiu muštynių			
4. Moku spręsti iškilusias problemas, konfliktus			
5. Man nesunku pasakyti, jog klydau			
6. Moku pats priimti sprendimus			
7. Savarankiškai ieškau užklasinės veiklos arba būrelių pagal savo hobį			

8. Kai būnu susinervinęs, tai parodau ir kitiems žmonėms			
9. Su suaugusiais kalbu grubiai			
10. Moku būti draugiškas žmonėms, kurie man nelabai patinka			
11. Dėl nesėkmės lengvai pravirkstu			
12. Sugebu atsiprašyti			
➤ „Bendravimo menas“	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
1. Moku prisistatyti			
2. Sugebu pradėti ir užbaigti pokalbį pats			
3. Dalyvauju su draugais bendruose žaidimuose			
4. Moku paprašyti, kai ko nors noriu			
5. Pasiūlau padėti kitiems			
6. Pasakau komplimentą (pagyrimą) kitam			
7. Moku priimti komplimentą (padėkoju, nusišypsau ir pan.)			
8. Paguodžiu kitą			
9. Neapsimetinėju, bendraudamas su žmonėmis			
10. Bendraudamas nežeminu kito			
11. Laikausi duoto žodžio			
12. Man lengva bendrauti tiek su berniukais, tiek su mergaitėmis			
13. Esu kalbus, bendraudamas su nepažįstamais žmonėmis			
14. Moku kalbėti taip, kad mane gerai suprastų kiti			
15. Aš sugebu klausytis ir suprasti, ką sako kiti			
16. Manimi galima pasikliauti (pasitikėti)			
17. Kai man reikia pagalbos, galiu jos paprašyti bendraamžių ar suaugusiųjų			
18. Tarp žmonių jaučiuosi geriau nei vienas			
19. Man nesunku kalbėti, kai yra daug žmonių			
➤ „Aš mokykloje“	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
1. Pamokose dėmiai ir susikaupęs klausausi kitų žmonių (bendraamžių, suaugusiųjų) pasakojimo			
2. Kai mokykloje ar pamokoje man reikia pagalbos, visuomet jos paprašau			
3. Padėkoju			
4. Pamokose nereaguojau į trukdymus			
5. Jei darydamas užduotį suklystu, skubu ištaisyti klaidas			
6. Pamokose laikausi klasės taisyklių			
7. Pareigingai atlieku mokytojo skirtas užduotis			
8. Jaučiu atsakomybę už savo poelgius			
9. Garsiai reiškiu savo mintis			
10. Rodau savo darbus mokytojui ir laikiu įvertinimo			
11. Einu savo noru atsakinėti pirmas			
12. Galiu gerai atsakinėti prieš klasę			
13. Greitai atlieku mokyklines užduotis			
14. Aš labai jaudinuosi, kai mokytojas mane pakviečia atsakinėti			
15. Man nesunku sulaukti pamokos galo			

➤ Nemalonių, sudėtingų situacijų įveikimas	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
1. Moku įveikti nuobodulį			
2. Atsiradus sunkumams, išsiaiškinu jų priežastis			
3. Nesugebu susitvarkyti su iškilusiais sunkumais			
4. Garsiai reiškiu nepasitenkinimą, kai kas nors man nepatinka			
5. Blogai jaučiuosi, kai man reiškiamas nepasitenkinimas			
6. Kai jaučiuosi atstumtas, elgiuosi ramiai (nepykstu, nešaukiu ir pan.)			
7. Moku pasakyti "Ne"			
8. Dažnai pergyvenu dėl nesėkmės			
9. Dažnai verkiu			
10. Moku atsipalaiduoti, nusiraminti			
11. Kad nusiraminičiau, man reikia kito žmogaus pagalbos			
12. Moku išlikti ramus			
13. Moku apsispręsti dėl savo veiksmų			

II. Kiek laiko Tu gyveni vaikų globos namuose? (atsako tik tie vaikai, kurie gyvena vaikų globos namuose)

- Nuo kūdikystės Nuo 7 iki 9 metų
 Nuo 1 iki 3 metų Nuo 10 iki 14 metų
 Nuo 4 iki 6 metų

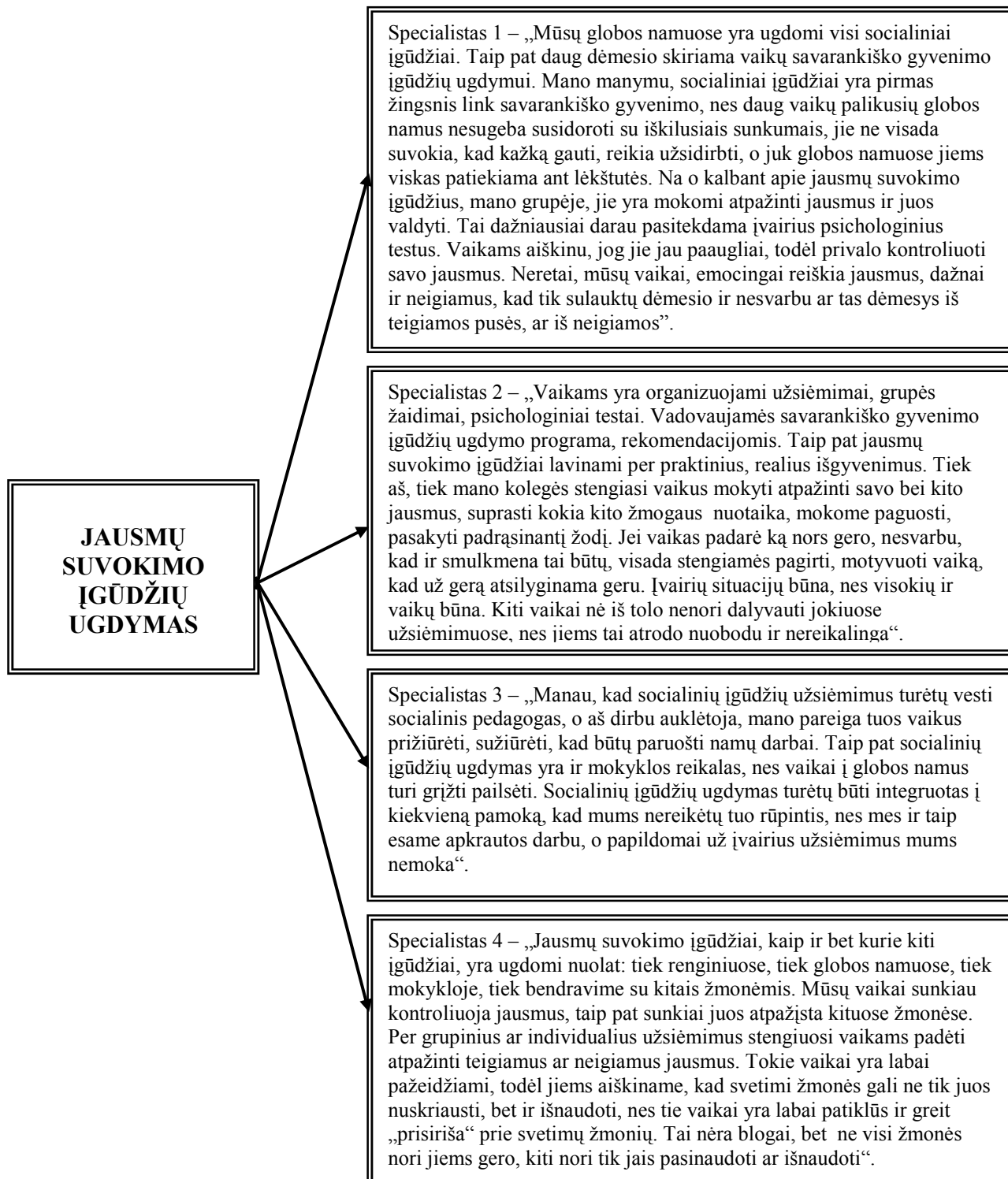
III. Lytis (varnele pažymėk atsakymą atitinkantį langelį)

- berniukas mergaitė

IV. Kiek Tau metų?(įrašyk skaičių)_____

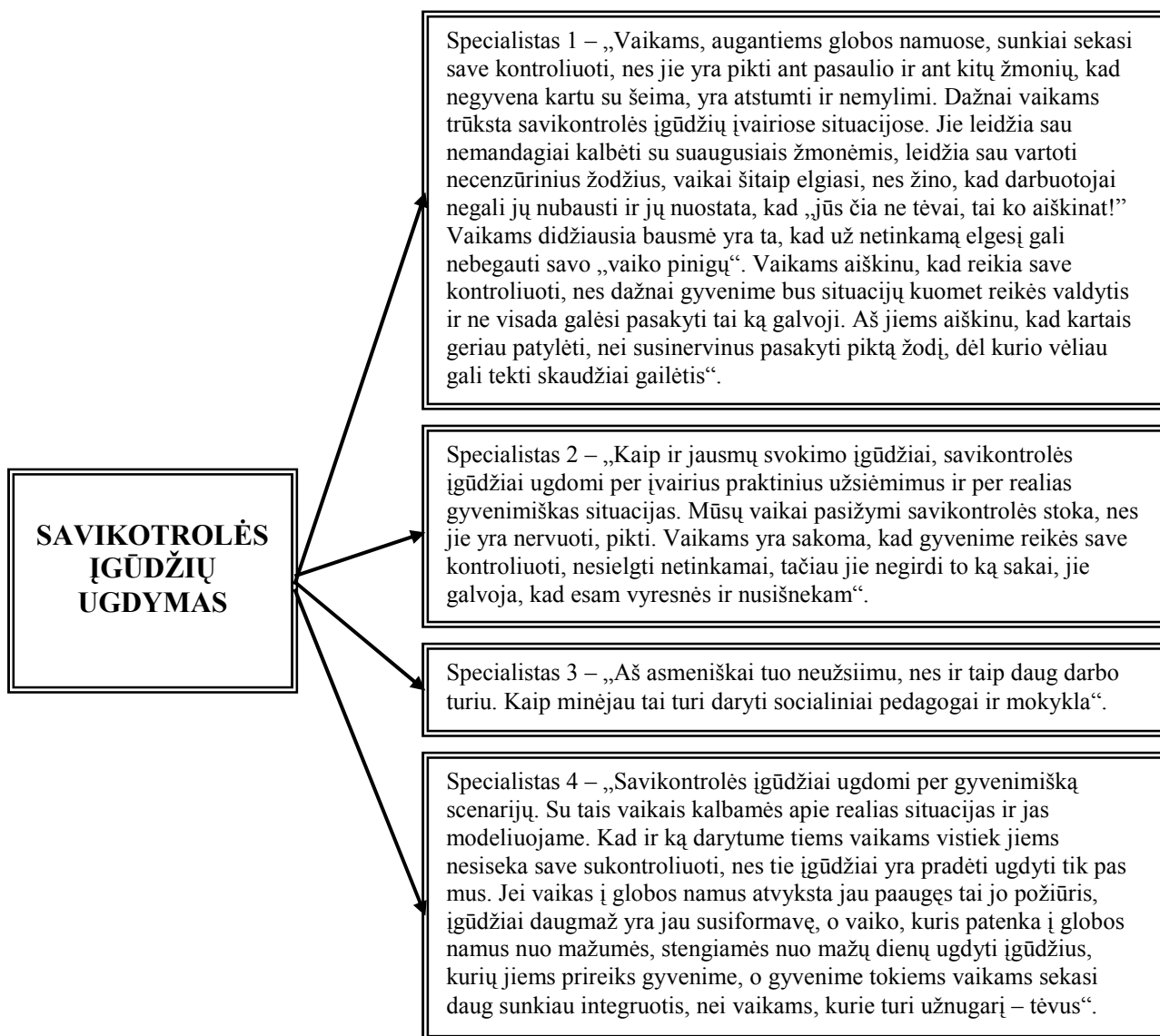
Dėkoju už pagalbą ☺

Jausmų suvokimo įgūdžių ugdymas. Pirmas klausimas buvo: Papasakokite, kaip Jūsų institucijoje yra ugdomi vaikų jausmų suvokimo įgūdžiai?

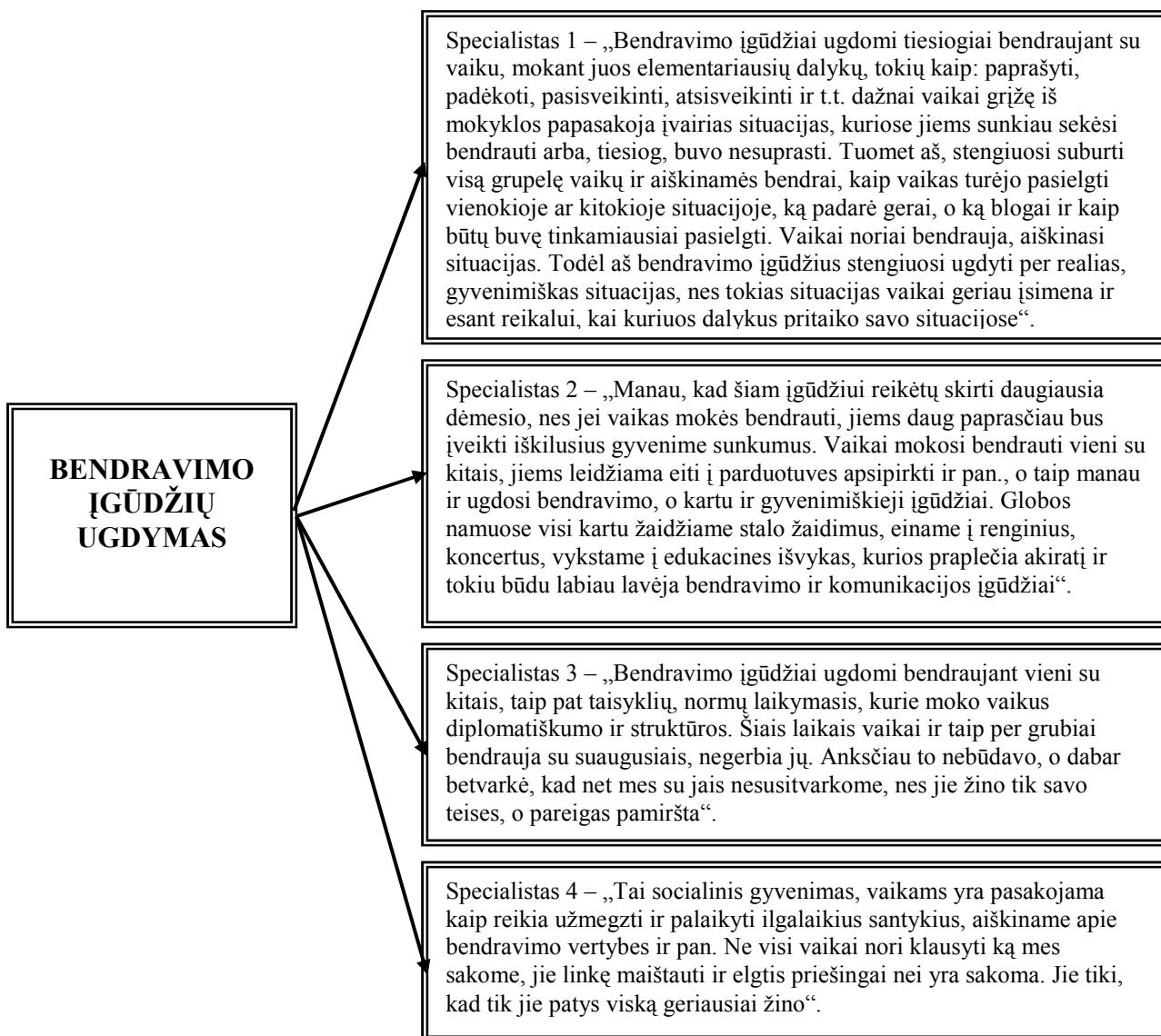
Specialistų nuomonė apie jausmų suvokimo įgūdžių ugdymą

Savikontrolės įgūdžių ugdymas. Antras klausimas buvo: Papasakokite, kaip Jūsų institucijoje yra ugdomi vaikų savikontrolės įgūdžiai?

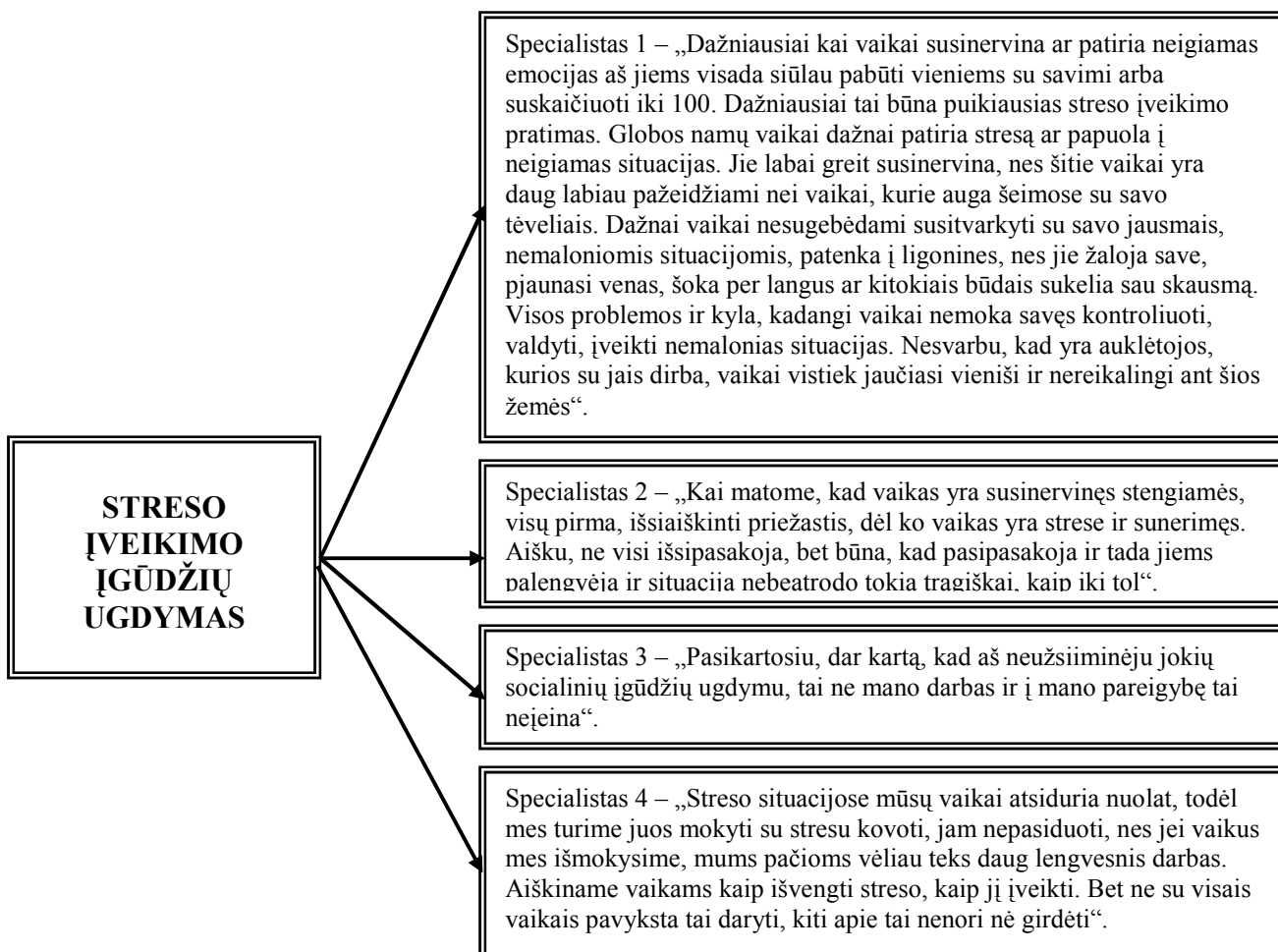
Specialistų nuomonė apie savikontrolės įgūdžių ugdymą

Bendravimo įgūdžių ugdymas. Trečias klausimas buvo: **Papasakokite, kaip Jūsų institucijoje yra ugdomi vaikų bendravimo įgūdžiai?**

Specialistų nuomonė apie bendravimo įgūdžių ugdymą

Streso įveikimo įgūdžių ugdymas. Ketvirtas klausimas buvo: **Papasakokite, kaip Jūsų institucijoje yra ugdomi vaikų streso įveikimo įgūdžiai?**

Specialistų nuomonė apie streso įveikimo įgūdžių ugdymą

SOCIALINIAI ĮGŪDŽIAI

